

of 92 man meer dan het bij de Algemene Voorwaarden bepaalde getal. Dientengevolge was bij het vieren der zinklijnen het stuk buitengewoon gelijkmatig geballast, zodat men niet aan een volledig succes twijfelde. Toch kwam ongeveer op het midden der lengte weder een klein gedeelte boven, dat later bij meting een oppervlakte bleek te hebben van $55\frac{1}{2} \text{ m}^2$.

Men vermoedde dat de neerwerking die destijds aan de noordwesthoek van de Nieuw Noord-Bevelandpolder werd waargenomen, in combinatie met het zakvormige profiel van de bezonken oever, een grote rol had gespeeld bij de genoemde mislukkingen. Inmiddels is, na ruim 80 jaar meer ervaring op dit gebied, de techniek van het zinken dusdanig ontwikkeld dat een dergelijke serie tegenslagen tegenwoordig redelijkerwijs niet meer verwacht kan worden.

Van de periode 1650-1875 van de Oud Noord-Bevelandpolder vinden we bij Conrad een serie voorvallen vermeld die we de moeite waard vonden hier te laten volgen. ⁹²⁾

„Tengevolge van een in 1651 gedaan verzoek, verkregen ingelanden bij resolutie der staten van 6 Julij 1652 vergunning, een inlaagdijk en eene kuip te leggen en vrijdom van den 100 sten penning over de buitengeslagen landen, die ruim 64 g. bedroegen. In 1657 werden nieuwe kuipjes en in 1682 een nieuwe dijk van 41 roeden lengte aangelegd.

In de vergadering der Staten van 18 November 1688 werd een rekwest van ingelanden gelezen, waarin zij berigten, dat zij wegens continuele grondbraken en vallen hebben moeten opbrengen aan dijk- en waterpenningen omtrent vijf gulden per gemet, en dat nu onlangs weder waren gevallen twee grondbraken, ter lengte van 60 en 40 r; tengevolge van den op 11 October 1688 ontstanen dijkval was een nieuwe dijk opgeworpen.

Gedurende de volgende jaren vindt men voortdurend van vallen en grondbraken in de dijkage voor Oud Noord-Beveland gewag gemaakt, en steeds werden kuipen of inlagen aangelegd om den polder voor overstroming te vrijwaren; voornamelijk geschiedde die aanleg in 1691, na een dijkval die in het vorige jaar plaats had; in 1693; in 1694 na den val van 1 Januarij; in 1703, na den val van 5 Januarij; in 1705, in 1708 en 1709 toen 25 gemeten buitengedijkt werden; in 1719 en 1728 in welke jaren de nieuwe inlaag bij den claverweg en bij den kruisopril gelegd is.

De buitendijken braken gedurig door, en men trok steeds terug op de te voren gemaakte inlagen en kuipen.

In een in September 1736 aan de staten toegezonden rekwest, deelen ingelanden van Oud Noord-Beveland mede:

„dat sedert 20 à 25 jaren aan dien polder groote en considerabele schaden zijn „ontstaan door grondbraken en zware vallen, zijnde in dien tijd weggesonken vier „groote kuipen of inlagen, waar tegens wederom met excessive en swaare kosten „gemaakt en aangebragt zijn vijf nieuwe inlagen, ten gevolge waarvan de polder nog „ten zijnen laste heeft 3600 £; daarvan zijn reeds drie door grondbraken en instortingen „geïnuundeert en met het diep gemeen geworden, waarvan de nollen door de continueele „vallen zoodanig het diep zijn genadert, dat die niet als met zeer groote kosten kunnen „worden behouden, en dewijl de vallen en grondbraken dagelijks nog frequenter worden „en continueren, en het diep geheel en al aan deze wal van Oudeleek af oostwaarts „op, dat vlak op noordwesten legt, genadert is, hebben de ingelanden op de laatste „rekening wederom moeten resolveren een considerabele afsnijding in derzelver polder te leggen, terwijl de groote inlage in het uiterste gevaar is om door te breken, als zijnde „wel 70 à 80 roeden geheel tot in de kruijn weggevallen, hetwelk niet te herstellen is.”

Deze inlaagdijk, dien zij in 1737 wenschten te maken, zoude 300 r, lang worden en kosten 2500 £, benevens 800 £ aan onteigening; ongeveer 500 gemeten zouden door de inlaag worden buitengedijkt.

's Lands inspecteuren J. van IJsselstein en P. Baas bezochten op 18 en 19 October

1736 de dijkage van Oud Noord-Beveland, en meenden, dat, hoewel het diep den polder zeer naderde, de inlaagdijk wel achterwege kon blijven, mits de zeedijken en nollen verdedigd werden, doch uit het advies van de rekenkamer van 7 December 1736 blijkt:

dat weinige dagen na de opneming der inspecteurs, in den nacht van 20 op 21 October 1736, een zware storm en hooge vloed plaats had, waardoor vele schade aan den polder ontstond, de Breendijk doorbrak en tot den grond wegsloeg, en de daar achterliggende inlaag met 30 gemeten land bezouten werd;

dat den 22sten October, 30sten October en 8sten November 1736 nog drie grondbraken plaats hadden, zoodat in 9 à 10 maanden tijds meer voorland wegviel dan is blijven liggen vóór den dijk waar de geprojecteerde inlaag moet aansluiten; doch tevens blijkt uit dat advies:

dat aan de zeewerken sedert 1727 niet besteed waren de sommen, die ingelanden hadden kunnen opbrengen om het voorland te bewaren.

Op voormeld advies der rekenkamer, en nadat 's lands inspecteurs den 28sten en 29sten November 1736 den polder Oud Noord-Beveland nogmaals bezocht hadden, verkregen ingelanden vergunning den inlaagdijk te leggen, onder voorwaarde, dat zij de zeekering tevens behoorlijk in stand zouden houden.

Deze in 1737 bewesten het dorp Kolijsplaat gelege dijk werd lang ongeveer 265 r., hoog aan den buitenkant 13 en aan den binnenkant 12 v. boven het Meijland, breed 15 v. op de kruin, en verkreeg een binnenbeloop van $1\frac{1}{2}$ op 1 en een buitenbeloop van 4 op 1. De kosten van aanleg werden met inbegrip van ongeveer 85 g. land, ter waarde van 425 £, geraamd op 2675 £.

In 1750 werd buitenwaarts en evenwijdig aan den inlaagdijk van 1737, een korte inlaagdijk gelegd, die de in laatstgenoemd jaar gevormde groote inlage verdeelde in de Groote kuip, tusschen de beide inlaagdijken, en in de Paardenkuip tusschen den inlaagdijk van 1750 en den zeedijk. Door den stormvloed van 2 Januarij 1767 viel een gedeelte van den Wegdijknol over minstens 20 roeden in het diep, en uit het rapport dat 's lands inspecteurs, op een in Junij door dijkgraaf en gezworens gedaan verzoek, den 7den Augustus uitbragten, over de gesteldheid der zeekering van Oud Noord-Beveland, blijkt, dat hare kunstmatige verdediging zich in geen goeden staat bevond.

In een brief van 12 September 1767, berigt 's lands inspecteur, Corn. de Kanter, dat er den 12den Augustus van dat jaar een belangrijke val aan Glasjes-, ook genoemd Galgennol is ontstaan, waardoor die nol van 36 tot 31 r. lengte is ingekort; hij meent dat om den polder te secureeren in het volgende jaar op dit punt zinkwerk gemaakt of een inlaagdijk gelegd moet worden.

Den 25sten Februarij 1768 berigten dijkgraaf en gezworens van Oud Noord-Beveland aan de staten, dat den 14den Augustus 1767, de Glasjesnol door een grondbraak ter lengte van zes roeden geheel is weggevallen en in het diep geraakt. 's Lands inspecteurs Corn. de Kanter en Const. van Duijn bezochten in Mei 1768 den polder en deelden in hun rapport mede, dat, aangezien de verdediging met zinkwerk van den over wel 100 roeden lengte aangetasten oever wederzijds Glasjesnol te kostbaar is, naar hunne meening achter dien nol een inlaagdijk moet worden gelegd. Die dijk zoude lang moeten zijn 194 r., doch vermits het afnemen zich nog zoover niet uitstreckte, kan de inlaag voorloopig volstaan met eene lengte van 109 r., aansluitende met een bout van 32 r. lengte tegen den Noordhoekschen dijk, zijnde de zeedijk bezuid-oosten Glasjesnol.

De kosten van dezen in 1769 gelegen inlaagdijk, waardoor ruim 15 gemeten werden buitengedijkt, waren geraamd op 1541 £, waaronder 84 £ voor onteigening.

In 1781 was van den polder Oud Noord-Beveland, sedert zijne bedijking in 1598, voor het leggen van verschillende inlagen en voor het herstellen der dijken ingenomen en buitengedijkt ruim 465 gemeten.

Toen in October 1827 de Glasjesnol over omstreeks 100 meters lengte viel in den stroom, die op 150 meters uit den oever, 34 meters onder laag water diep was, ontstond de vrees, dat de onverdedigde onderzeesche oever langs den polder Oud Noord-Beveland, tusschen dien nol en Kolijsplaat, niet bestand zoude zijn tegen den op dat kustvak aanvallende stroom, die den oever gedurende de laatste jaren aanzienlijk had uitgeschoord en in diepte doen toenemen.

Gedurende de overwegingen, of men tot eene kunstmatige verdediging van den onderzeeschen oever van Oud Noord-Beveland zoude overgaan, of op eene vooraf binnenwaarts aangelegde zeekering zoude terugtrekken, ontstond den 15den September 1828 een nieuwe belangrijke val aan den noordelijken punt van den Noordhoeks-nol.

Er werd besloten tot het verhogen en verzwaren van den in 1737 bewesten Colijnsplaat gelegden inlaagdijk, en tot het verlengen van dien dijk tot aan het snijpunt der zeedijken van de polders Oud en Nieuw Noord-Beveland.

Den 16den October 1828 werd het maken van dezen inlaagdijk aanbesteed voor 86000 gulden, en nadat den 15den Augustus 1829 de aankoop der daarvoor benodigd 53,8355 hectaren grond voor de som van 22580 gulden was goedgekeurd, werd het inmiddels reeds aangevangen werk in het jaar 1829 voltooid.

Door de aanhoudende stormvloeden van October 1829, werd de zeedijk van Oud Noord-Beveland zeer beschadigd. Vooral het gedeelte langs de Paardenkuip had veel geleden, en men besloot dien zeedijk te verlaten, den daarop liggenden steen op te ruimen, en op den in 1750 gelegden inlaagdijk terug te trekken. De Paardenkuip inundeerde dan ook kort nadat tot dien maatregel besloten was."

Ten oosten van Colijnsplaat heeft nooit een bijzonder zware stroomaanval plaats gehad. Alleen zijn tengevolge van het tijdelijk opdringen van het niet zeer diepe Schaar van Colijnsplaat, aan de noordoosthoek van de Oud Noord-Bevelandpolder over ca 600 m een aantal kraagstukken aangebracht, terwijl tussen de dijkpalen 64 en 65, bij de z.g. „afsluitdam" een klein oeverwerk (ca 8600 m²) is aangebracht als gevolg van een aantal daar opgetreden afschuivingen. De „afsluitdam" werd gelegd in 1859, met de bedoeling een klein inscharend geultje te blokkeren, door de dam te verbinden met de voorliggende zandplaat. Zoals op meerdere plaatsen in Zeeland, o.a. de aanleg van de Blinde Dam in het district Flaaauwers en van de Blinde Dam in het district Brouwershaven, resp. aan de zuidkust en de noordkust van Schouwen, mislukte ook de kleinere genoemde afdamming op Noord-Beveland. Ook de aanleg van de Blinde Dam van het calamiteuze waterschap Bruinisse langs het Zijpe en de Scharrendam bij de Molenpolder van het calamiteuze waterschap Walzoorden in Oost Zeeuwsch-Vlaanderen mislukten. Genoemde afdammingen beoogden alle het verbinden van de tegenoverliggende zandplaat met de zeedijk. Fig. 111, p. 174, geeft een beeld van het restant van de dam ten oosten van Colijnsplaat bij L.W. De overige hierna genoemde oeverwerken zijn sinds 1961 alle gelegen binnen de afdamming van het Drie-eilandenplan.

In het westen van de Zandkreek vinden we het oeverwerk van de Spieringpolder. Hier bevindt zich het diepste punt van de geul tot ca 250 dm — L.W. ten oosten van het werk. Dit laatste betekent dat de vloedstroom van overwegende invloed is. Het zinkwerk werd aangebracht in de jaren 1894, 1904 en 1922. In 1924 werden ten westen van het oeverwerk enkele strandhoofdjes aangelegd, de koppen hiervan werden bestort met brikken (afval van baksteen). Vervolgens werden door de eigenaar van de polder in 1925 op de brikken over een lengte van ca 670 m, mosselen uitgezaaid tot een gezamenlijke oppervlakte van 36000 m². Men beweert wel eens dat door de aanleg van dit mosselperceel de ondergang van de Spieringpolder is voorkomen. Doch zuiver

Spieringpolder
(situatie fig. 198, hoofdstuk III).

technisch gezien heeft de aanleg van het oeverwerk (1894-1922) de opdringende geul een halt toegevoerd. Het is overigens ter plaatse een bekend feit dat het mosselperceel altijd een goede kwaliteit mosselen heeft opgeleverd.

**Soelekerke-
polder
Willem-
polder**
(Situatie
fig. 195
en 193,
hoofdst. III)

Vervolgens oostwaarts gaande zien we langs de Soelekerkepolder een drietal in 1914 aangebrachte oeverwerkjes, aangelegd om de destijds hier verdergaande inscharing van de Zandkreek tot staan te brengen. De oever heeft een steil talud zonder dat afschuivingen of vallen optreden omdat de ondergrond van de Soelekerkepolder grotendeels uit vaste grondlagen bestaat (oude kern). De diepte van de geul reikt tot 170 dm — L.W.

Aan de ten oosten grenzende Willempolder liggen eveneens drie dergelijke werkjes voor hetzelfde doel, een voor de havendam van het haventje van Geersdijk en de volgende twee resp. ca 250 m en ca 500 m meer oostwaarts.

**Willem
Adriaan-
polder**
(Situatie
fig. 191,
hoofdst. III)

Direct ten oosten van de grens van de Willempolder met de Willem Adriaanpolder ligt voor laatstgenoemde bedijking een oeverwerk bestaande uit een tiental zinkstukken aangebracht in 1911 en 1938. Bij dit oeverwerk zijn een aantal grondverplaatsingen (plaatvallen) opgetreden aan de tegenoverliggende zandplaat. Volgens de gegevens van de oeverpeilingen van de betreffende polder kwamen dergelijke ontgrondingen meermalen voor. Hieruit blijkt dat genoemd oeverwerk reeds goede diensten heeft bewezen. Zonder deze verdediging zou de geul verder landwaarts zijn opgedrongen waardoor calamiteiten voor de Willem Adriaanpolder niet zouden zijn uitgebleven. Nu manifesteerden de vallen zich zoals gemeld aan de plaatszijde. Voor verdere bijzonderheden over plaatvallen moge worden verwezen naar § 7 van dit hoofdstuk.

**Jonkvrouw
Anna-
polder**
(Situatie
fig. 189,
hoofdst. III)

Tenslotte vinden we in de Zandkreek nog een oeverwerk van oude datum aan de Kortgeense Nol, behorende bij de calamiteuze Jonkvrouw Annapolder, ca 1,5 km ten westen van de in 1960 aangelegde Zandkreekdam. Dit oeverwerk dateert reeds van 1825. Door optreden van oevervallen of afschuivingen is genoemd oeverwerk meermalen versterkt door overbestorting, zodat hier nog een vrij zware bestorting aanwezig is. Een put van ca 22 m — L.W. bevindt zich ten oosten van het oeverwerk, waarvoor eveneens de vloedstroom als oorzaak moet gelden en mogelijk mede een gevolg is van neerwerking rond het oeverwerk aan de genoemde Kortgeense Nol.

Alle zinkstukken aan de oevers van Noord-Beveland zijn van de klassieke samenstelling, onder- en bovenroosterwerk van Hollands rijshout en een drielagenvulling van Gelders of Hollands rijshout, met bovenop de nodige tuinen, proppen, enz. Fig. 112, p. 174, geeft een foto van een miniatuur zinkstuk van deze samenstelling; het werd vervaardigd door C. A. Paans, opzichter van de Rijkswaterstaat. Fig. 113, p. 174, geeft een detailafbeelding van een z.g. prop, een van de „bolders” van een zinkstuk.

De betonzinkwerken van de Muralt van omstreeks 1912 en andere systemen als van Leendertse en Pikkaart (met roosterwerk van gaas), asfaltzinkstukken en dergelijke zijn langs de Noord-Bevelandse oevers niet of nog niet toegepast.

De tienduizenden tonnen stortsteen die als ballast bij het zinken van de stukken en voor bestorting van de oeverwerken aan Noord-Beveland zijn gebruikt, zijn grotendeels afkomstig uit Belgische steengroeven. Het is in hoofdzaak Doornikse en Lessinesche steen, de laatste jaren werd ook Petit Granit stortsteen en Maassteen verwerkt. Vroeger werd veel Vilvoordse steen gebruikt, terwijl in de tweede helft van de vorige eeuw ook puin als bestorting werd gebezigd. Ook werd meermalen, in het midden van de vorige eeuw, gewag gemaakt van het gebruik van klei als bestortingsmateriaal, meestal in de vorm van „kloetelingen”, dat zijn speciaal gestoken schorzoden van groot formaat. Aan deze laatste vorm van bestorting lag mede de gedachte ten grondslag dat ze bescherming zou bieden tegen aantasting van de rijzen zinkstukken door de paalworm. Het s.g. van de Belgische stortsteen is 2,3 tot 2,6. Volgens de tegenwoordige voorschriften mag het s.g. in 't algemeen niet minder zijn dan 2,6.

Aan de oevers van Noord-Beveland minder gebruikte, doch prima stortsteen is afkomstig van de basaltgroeven in Duitsland. Een voordeel van de basaltstortsteen is het hoge s.g. dat 3,1 bedraagt. Dit kan van belang zijn, bijv. bij zinkwerken in diep water. Bij grote diepten is tijdens het storten van de steen enige tijd nodig eer de steen op de bodem ligt. Een ton steen (80/200) van laag s.g. heeft groter oppervlak dan een ton steen (80/200) met hoog s.g. en zal dus minder kans hebben op de gewenste plaats terecht te komen vanwege het wegdrijven door de stroom. Door de waterverplaatsing zal de eerste ook langzamer zinken. Grotere vervoerskosten spelen bij de toepassing echter dikwijls een rol van betekenis. De figuren 114 en 115, p. 175, geven een indruk van de herkomst van de basaltstortsteen. Het zijn opnamen van een der basaltgroeven in het Zevengebergte in de buurt van Linz a/d Rijn in Duitsland.

De aangebrachte verdediging heeft dienst gedaan en doet groten-

deels nog dienst voor geheel Noord-Beveland, al zullen na sluiting van de Veerse dam in 1961 voor het zuidelijk en zuidwestelijk deel minder problemen optreden. De polders waar geen onderzeese werken zijn aangebracht zijn financieel verschoond gebleven van de hieraan verbonden kosten. Wel moesten enige van deze bedijkingen in het kader van de wet op de calamiteuze polders bijdragen in de kosten. Dit waren de bijdragende polders vermeld onder de §§ 18, 24, 25, 27, 31 en 32 van hoofdstuk III. De bijdragen geschieden sinds 1 januari 1959 door het waterschap Noord-Beveland. Wat de totale onderzeese verdediging van Noord-Beveland betreft (ca 100 ha oeverwerken voor een gebied van ca 7600 ha) komt het er op neer dat per 76 ha bouwland, 1 ha oeverwerken nodig zijn geweest om dit gebied enkel onder water te beveiligen. Financieel betekent dit, dat in de loop van de laatste anderhalve eeuw een bedrag van ca 7,5 miljoen gulden aan onderzeese werken is besteed, d.w.z. 1000 gulden per ha bouw- en weiland, deels gerekend met de 19e eeuwse, in onze ogen lage prijsindex en deels met de 20e eeuwse hogere prijzen. Vergelijkend met het huidige prijsniveau nu alles gemiddeld viermaal zo duur is geworden, zou Noord-Beveland alleen voor verdediging onder water 4000 gulden per ha bouw- en weiland gekost hebben. Hierbij komt dan nog de aanleg en het onderhoud van de zee- en inlaagdijken alsmede de afwatering van het betreffende gebied.

Men sprak voorheen wel eens t.o.v. Noord-Beveland van het vergeten eiland, maar gezien de miljoenen die zijn ten koste gelegd aan de aanleg en het behoud van de oevers en dijken, zou men evengoed kunnen spreken van „het gouden eiland” of van „Noord-Bevelands goudkust”. Hoewel het ingepolderde gebied dus duur betaald is, heeft deze investering toch goede vruchten afgeworpen en doet dit trouwens nog, daar Noord-Beveland zoals reeds in het begin van dit werk gezegd, tot een der beste landbouwgebieden van Nederland gerekend kan worden.

Wel vinden we aan de zuidwestelijke oever van Noord-Beveland voor de Spieringpolder een zandplaat genaamd de Goudplaat of in dialect ook genoemd „de Goudmiene”. Deze benaming staat o.i. echter in geen enkel verband met de dure oeververdediging van de oevers. Volgens de ligging van de gemeentegrenzen (zie fig. 24) behoort de Goudplaat tot de gemeente Wissenkerke, dus tot Noord-Beveland.

Niet als oeververdediging doch ter verbetering van de verondieping bij de scherpe overgang in het vaarwater van het Veerse Gat naar de Zandkreek, is op de zuidwestpunt van genoemde Goudplaat een stroomleidende dam aangelegd. De aanleiding daartoe was een verlegging van het vaarwater. Langs de zuidoostzijde van de Goudplaat was in het voorjaar van 1910 een nieuw vaarwater betond omdat het oude vaar-

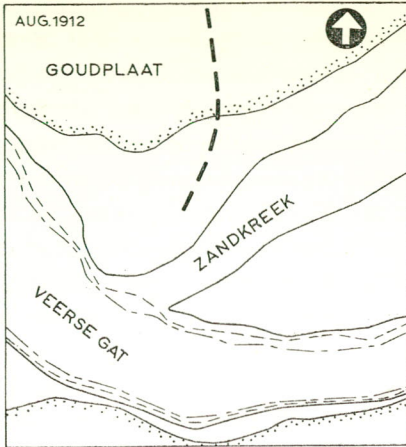

Fig.116 Situatie Zuidwesthoek Goudplaat in1912

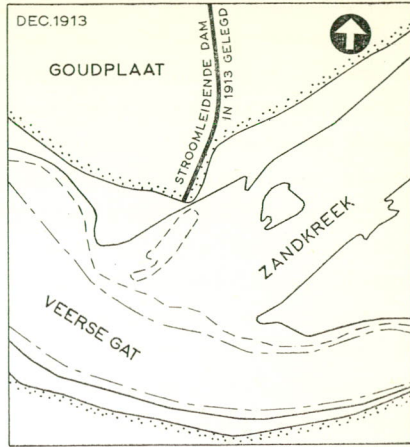

Fig.117 Situatie na aanleg dam in1913

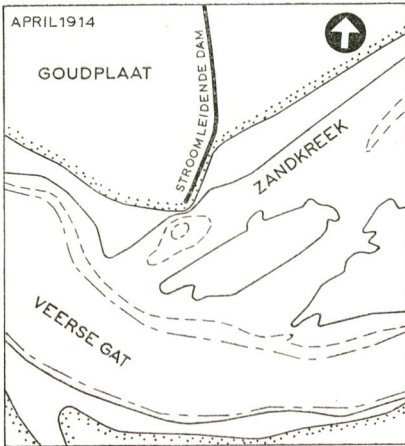

Fig.118 Situatie in april 1914

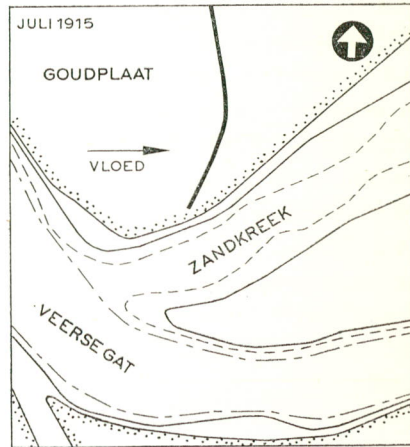

Fig.119 Situatie in1915

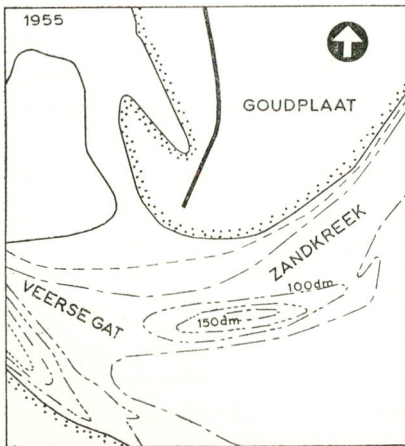

Fig.120 Situatie Zuidwesthoek Goudplaat in1955

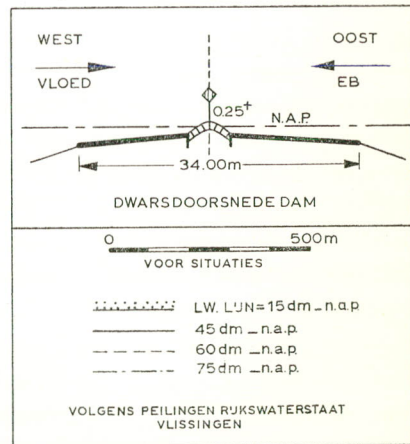

Fig.121 Profiel stroomleidende dam

water dat langs de in 1894 geïnuundeerde Bastiaan de Langepolder liep, te bochtig was geworden. De Bastiaan de Langepolder lag aan de Zuid-Bevelandse zijde van de Zandkreek ten zuiden van de Spieringpolder.

Over de ondiepte van het nieuwe vaarwater werd in 1911 geklaagd door de directie van de Middelburgse Stoomvaartmaatschappij en andere stoombootondernemingen. Een in datzelfde jaar uitgevoerd baggerwerk (voor f 10.000,—) bleek niet afdoende. Nadat verder peilingen en metingen waren verricht werd in 1913 door de Rijkswaterstaat de stroomleidende dam ter lengte van 480 m op de Goudplaat aangelegd. De aannemer was Jan Roskam Czn te Sliedrecht voor f 39.940,—. In 1915 werd de dam landwaarts met 120 m verlengd, terwijl in de jaren 1917 t/m 1919 nog enige voorzieningen aan de kop nodig bleken. De hoogteligging van de kruin is 0.25 m + N.A.P., terwijl het gemiddeld hoog water ongeveer op 1.50 m + N.A.P. ligt. Van 1915 t/m 1919 werd aan de dam voor uitbreiding en verbetering een bedrag van f 37.417,— besteed. ⁹³⁾

De fig. 116 t/m 120 geven een overzicht van de ontwikkeling van het vaarwater in de directe omgeving van de stroomleidende dam sedert de aanleg in 1913, terwijl fig. 121 een dwarsdoorsnede van de dam te zien geeft. Behalve de werken van het Drie-eilandenplan zijn voorheen geen andere Rijkswaterstaatswerken dan de bovengenoemde dam op of langs Noord-Beveland uitgevoerd. Voorts zij hier meegedeeld dat ter verbetering van de nachtvaart in het Veerse Gat en de Zandkreek, per 15 februari 1921 voor het eerst een verlichting was aangebracht. ⁹⁴⁾

Dijkverdediging.

Ook de dijkverdediging langs Noord-Beveland vereiste in de loop der tijden veel zorg, gepaard gaande met grote financiële offers. Waren het bij de oeververdediging de aanvallende stromen die de ingelanden parten speelden, bij de dijkverdediging waren het in hoofdzaak de noordwesterstormen, die zich vooral bij springtij konden ontplooiën tot stormvloed en meermalen veel schade veroorzaakten. Na elke stormvloed worden dan door de polders of waterschappen stormschaderapporten opgesteld.

Behalve de directe herstellingen van de beschadigingen na een dergelijke vloed, hebben jaarlijks aan vrijwel elke polder de nodige onderhoudswerken aan de glooiingen plaats. Uitbreidingen waren nodig indien het voorliggende slik verlaagde, waardoor de teen der dijkverdediging dus steeds lager kwam te liggen. Bij verdwijning van schorren was eveneens uitbreiding der glooiingwerken noodzakelijk. Verschillende typen glooiingen zijn aan de dijken van Noord-Beveland aangebracht. De

figuren 122 t/m 127, p. 175/6, tonen een aantal foto's van diverse natuursteenglooiingen langs de kust van Noord-Beveland. Onderstaande staat geeft een globaal overzicht van de oppervlakten der glooiingen aan de calamiteuze polders.

Naam van de polder	Basaltglooiing	Lessinesche glooiing	Petit granit glooiing	Vilvoordse glooiing	Diverse natuursteenglooiingen en klinkerglooiingen	Diverse betonglooiingen
Onrust, Jacoba en Anna Frisopolders	34640	1018	7457	1764	5287	30543
Vlietepolder	31604	2300	1516	4241	14426	6070
Leendert						
Abrahamspolder	15157	10751	4688	4488	534	8648
Jonkvrouw						
Annapolder	13465	6116	455	10458	4158	121
	94866	20185	14116	20951	24405	45382 m ²

totaal = 219905 m²

De cijfers zijn ontleend aan de onderhoudsbestekken van het dienstjaar 1960. Een globale berekening voor de vrije polders geeft hiervoor een oppervlakte van ruim 190.000 m², zodat totaal aan de dijken van Noord-Beveland, ca 41 ha glooiing aanwezig is, dit is ca $\frac{1}{12}$ van de oppervlakte steenglooiing die in heel de provincie Zeeland, ter bescherming van de hoogwaterkering dienst doet. Ter vergelijking wordt gememoreerd dat de oppervlakte van de onderwaterverdediging ruim 100 ha bedraagt, dat is ca $\frac{1}{5}$ van de totale onderzeese verdediging in Zeeland.

De genoemde oppervlakten hebben betrekking op de situatie zoals die was voor de afsluiting van het Veerse Gat en de Zandkreek. In 1961 komt ca 9 ha glooiing binnen de afdamming te liggen en is dus niet meer direct waterkerend ten opzichte van het buitenwater. Evenals elders in de provincie Zeeland en overig Nederland is ook aan Noord-Beveland de basaltglooiing overheersend. Ongeveer 43 % van de glooiingen aan Noord-Beveland bestaat uit basalt. Om een idee te geven van de herkomst van deze natuursteen zijn in de figuren 128 en 129, p. 176, afbeeldingen weergegeven van een Duitse basaltgroeve te Eudenberg in het Zevengeberge, tussen Bonn en Koblenz. De groeven behoren aan de ca 75 jaar bestaande „Basalt Aktien Gesellschaft”, gezeteld te Linz a/d Rijn. Veel basalt aan diverse polders op Noord-Beveland is van deze en andere Duitse groeven afkomstig, terwijl ook de Zuiderzeewerken en de Deltadienst grote afnemers zijn. Basalt is een stollingsgesteente, dat op verschillende manieren is gevormd. Zo kennen we

de zuilenbasalt in diverse afmetingen als de hier te lande meest gebruikte soort. De tafelbasalt afgezet in schuine of horizontale lagen werd vroeger ook veel gebruikt, tegenwoordig wordt deze praktisch niet meer toegepast. Na de basalt volgt wat oppervlakte betreft, de betonglooing, waarvan op Noord-Beveland ca 20 % is verwerkt.

Het betreft in hoofdzaak de vierkante betonblokken, terwijl aan de noordkust ook het diaboolsysteem van Streefkerk en het systeem Leendertse is toegepast. Aan de Zandkreeksdam en de Vissershaven te Colijnsplaat werd systeem „Haringman” gebruikt. Laatstgenoemde betonblokken hebben een uitsparing in het bovenzvlak, die evenals de verhoogde koppen van het Streefkerksysteem en de trapjesvorm van Leendertse, de golfoploop afremmen. In de fig. 130 t/m 133, p. 176, zijn enkele betonglooingen afgebeeld. Sinds 1905 zijn vooral in Zeeland, doch ook daarbuiten, verschillende dijksgedeelten voorzien van een glooing van gewapend beton volgens systeem van Jhr. Ir. R. R. L. de Muralt. Het waren de trapjesbetonglooing en de spijkerglooing. Nu, ruim een halve eeuw nadat deze glooingen zijn aangebracht, is de algemene conclusie dat dit systeem van dijksverdediging niet volledig aan zijn doel heeft beantwoord. Verschillende gedeelten van deze dijksbekleding werden opgebroken en vervangen door basalt of betonblokken. Op Noord-Beveland zijn Muralt betonglooingen aangebracht aan de cal. Vlietepolder (ca 1900 m² trapjesglooing) in 1912 en aan de Oud Noord-Bevelandpolder (ca 870 m² spijkerglooing) in 1924. Beide glooingen zijn overigens nog aanwezig. De fig. 134 en 135, p. 185, geven hiervan een afbeelding.

Verder vindt men nog, meestal op minder aangevallen oevervakken, diverse glooingen van natuursteen als: Lessinesche, Doornikse, Vilvoordse, Quenast zetsteen en Petit Granit.

Een nieuw glooiingtype is in 1956 toegepast bij de dijksverbetering aan de Torenpolder. De gebruikte steensoort is koperslak — voorkomende onder de handelsnaam „Mansfeld” koperslakblokken — een bij zeer hoge temperatuur gegoten derivaatprodukt van Duitse koperhoogovens. Koperslakblokken verenigen de vaste maat van kunststeen met de materiële kwaliteit van natuursteen. De ruwe splitlaag veroorzaakt een schittering, die optisch prettig aandoet en tegen het doodse en strakke van veel nieuwe glooingen gunstig afsteekt. Meer en meer ziet men koperslakblokken langs Nederlands kust verschijnen en wij achten het een aardige bijzonderheid dat dit materiaal op Noord-Beveland voor het eerst voor dit doel werd toegepast.

Als plaveisel, doch dan in kleinere afmetingen, wordt dit materiaal in Duitsland reeds sedert bijna 100 jaar gebruikt, in Nederland sinds het begin van deze eeuw. Figuur 136, p. 185, toont een gedeelte zeedijk

van de Torenpolder met de daarop aangebrachte glooiing van koper-slakblokken.

Zoals hiervoor al vermeld, hebben de glooiingwerken rond Noord-Beveland tezamen een oppervlakte van ca 41 ha. Als we hiervoor een gemiddelde nieuwprijs rekenen van f 40,— per m² (leveren en aanbrengen), dan blijkt dat niet alleen de natuursteenvelden onder water vele millioenen, maar ook de verdediging van de zeekering boven laag water een kapitaal van ruim 16 miljoen vertegenwoordigt. Gerekend over de ca 7600 ha bouw- en weiland van Noord-Beveland betekent dit nogmaals ruim f 2100,— per ha.

Hoewel een dergelijke kapitalisering niet in alle opzichten vergelijkbaar is met de tegenwoordige levensstandaard, moge uit het bovenstaande blijken dat land „aan de zee ontruikt”, grote inspanning en uitgaven vordert om datzelfde land als een veilig woonoord te kunnen beschouwen.

* * *

§ 10. OEVERONDERZOEK.

De middelen om de oevers onder controle te houden bestaan allereerst uit het verrichten van peilingen of oeverlodingen. Ruim honderd jaar geleden kondigden Ged. Staten van Zeeland een besluit af dd. 25 januari 1851, nr 43, waarin o.a. staat: „Aanwijzing van hetgeen tot het onderzoek van den oever, en het doen van doelmatige peilingen vereischt wordt.” Art. 4 hiervan luidt: „Dat de peilingen zelve geschieden, met eene van el tot el verdeelde lijn (snoer), aan welke een zwaar dieplood is verbonden.” In 1879 werden de nu van kracht zijnde voorschriften omtrent het peilen van de oevers ingevoerd. Deze lodingen worden in het algemeen elk jaar uitgevoerd, meestal in het voorjaar, om zo nodig in de eerstvolgende zomer nog werken te kunnen uitvoeren. Betreft het een oever die sterk aan de stroomaanval blootstaat en waar men zoveel mogelijk op alle verrassingen voorbereid moet zijn, dan worden zowel voorjaars- als najaarslodingen verricht. De eerste peilingen aan de oevers van Noord-Beveland dateren van het begin van de vorige eeuw en hadden uiteraard plaats aan de polders die destijds calamiteus waren, zoals aan de Vlietepolder, de Nieuw Noord-Bevelandpolder en de Annapolder. Wel zijn daarvoor incidentele peilingen verricht.

Naar gelang de oevers van Noord-Beveland meer van de stroomaanval te verduren kregen en van lieverlee intensievere oevercontrole werd toegepast, werden ook meerdere peilingen periodiek verricht. De laatste decennia werden rond geheel Noord-Beveland ruim 500 raaien jaarlijks gepeild. Deze raaien hebben hun beginpunt in de betreffende

hoofdraaien, dat zijn vaste meetlijnen die b.v. langs de kruin van de zeedijk of op het schor of slik zijn uitgezet en welke zijn vastgelegd aan ingemeten punten, bestaande uit strand- of lodingpalen of z.g. „WAT”-stenen, vermeld onder § 1 van dit hoofdstuk. De lengte der raaien varieert van ca 100 m in de Zandkreek tot ruim 500 m voor sommige raaien in de Oosterschelde. Na voltooiing van het Drie-eilandenplan blijven ruim 300 raaien te peilen aan de Oosterschelde. De overige 200 raaien in het gebied van het Veerse Gat en Zandkreek zullen waarschijnlijk voor het laatst worden gepeild in 1961. De uitkomsten hiervan vormen waardevol dokumentatiemateriaal.

De peilraaien liggen zoveel mogelijk loodrecht op de stroomgeul, terwijl ze op z'n minst dienen te worden gepeild tot het diepste punt van de voorliggende geul.⁹⁵⁾ De onderlinge afstand der raaien is zeer verschillend, al naar gelang de gesteldheid van de oever ter plaatse. De afstand kan variëren van 200 m op vlakke bij niet door de stroom aangevallen oevers, tot een afstand van 10-25 m op sterk aangevallen oevers, zoals o.a. aan de cal. Leendert Abrahampolder aan de zuidoostkust van Noord-Beveland. De diepten worden opgenomen om de 5 m of om de 10 m. Het uitvoeren der peilingen geschiedde vroeger altijd met een roeiboot en met gebruik van het handlood, het z.g. „peilen op de riemen”. Daarna heeft men de peilboot voorzien van een motor. Tegenwoordig beschikt het waterschap Noord-Beveland over drie motorpeilboten, waarbij het genoemde handlood nog in ere is gebleven. Mogelijk dat door het nieuwe waterschap het peilen met echolood nog eens ingevoerd kan worden.

Door- lodingen

Naast de oeverlodingen kennen we de in 1877 ingevoerde doorlodingen, die eenmaal per 5 jaar worden gepeild en tot de overzijde van de voorliggende geul worden opgenomen. Het nu eerstvolgende jaar van opname is 1962. Langs Noord-Beveland liggen een 20-tal van deze doorlodingraaien die nog worden gepeild, daar ze alle buiten de afsluitdammen van 1960/61 vallen. Wat betreft het Veerse Gat en de Zandkreek konden hiervoor indertijd een aantal gewone peilraaien gebruikt worden, omdat deze geulen plaatselijk slechts enkele honderden meters breed zijn. Een der smalste dwarsprofielen van de Zandkreek wordt afgebeeld in fig. 137. Het is opgenomen voor de Soelekerkepolder. De grootst gepeilde diepte in 1958 in dit profiel was 130 dm — L.W. De Zandkreek op z'n smalst vonden we in 1960 voor de Jonkvrouw Annapolder waar de geulbreedte op laag water 140 m bedroeg.

Als tegenstelling staat in fig. 138 afgebeeld het dwarsprofiel van de geul De Roompot aan de noordzijde van Noord-Beveland voor de Mariapolder met een maximum diepte van ca 400 dm — N.A.P. volgens

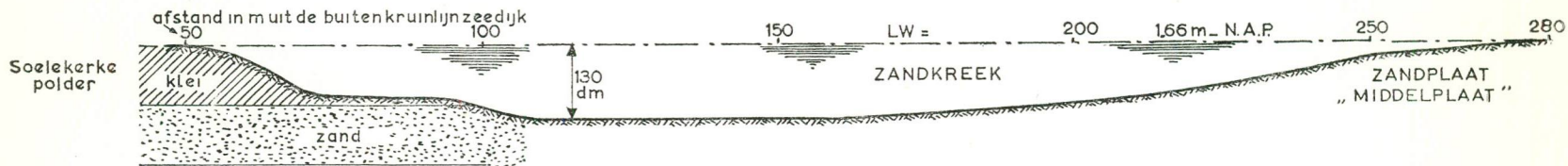

Fig. 137 Dwarsprofiel (1958) van de Zandkreek voor dijkpaal 9 van de Soelekerke polder

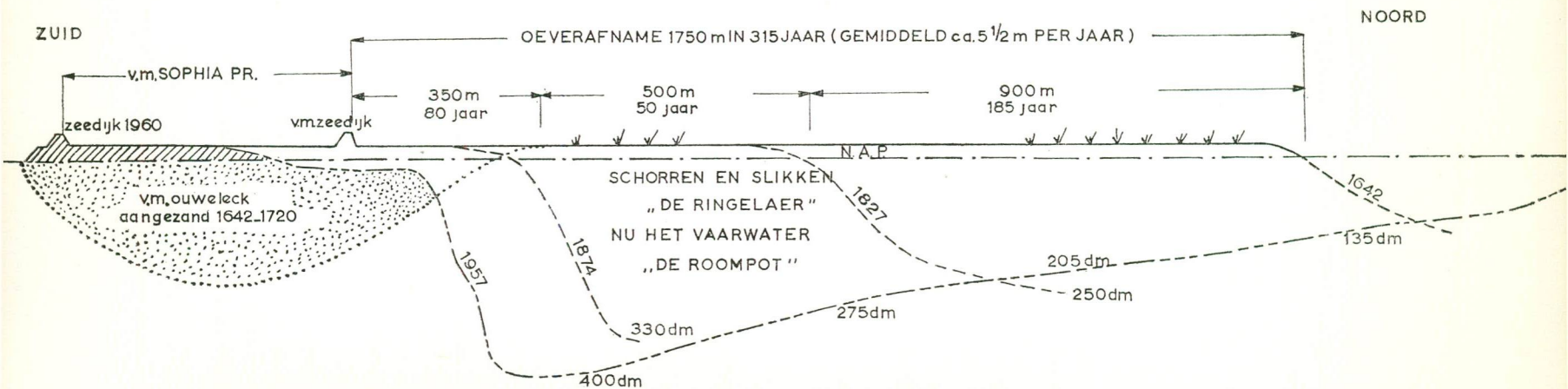

Fig. 138 Dwarsprofielen (1642-1957) van de Roompot voor dijkpaal 7 van de Maria polder

de doorlodingen van 1957. De allergrootste diepte langs Noord-Beveland wordt gepeild voor de cal. Vlietepolder tot ca 500 dm — N.A.P. In figuur 138 is tevens aangegeven de afname van deze oever sinds 1642. Hiertoe is de betreffende raai gereconstrueerd op de kaart van Chr. Bernards⁹⁶⁾ van 1642 en op de hydrografische kaarten van 1827 en 1874. Uit de profielen blijkt dat de afname van de oever in 315 jaar totaal ca 1750 m bedroeg, hetgeen een gemiddelde afname van ruim $5\frac{1}{2}$ m per jaar betekent. De afname ging tevens gepaard met steeds verder gaande verdieping van de stroomgeul. Uit de laatstgenoemde figuur moge dan ook blijken dat het vermogen van de Roompot de laatste 300 jaar sterk moet zijn toegenomen. Dit is niet zonder gevolgen gebleven voor de noordkust van Noord-Beveland. Zoals in hoofdstuk I is beschreven ging een aantal polders ten onder in de Roompot. Vele en grote oever- en dijkvallen kondigden zich aan. De oevers moesten zwaar verdedigd worden, in het bijzonder het gedeelte van de Vlietepolder, als zwakste schakel liggende op de aangezande geulen het Faal en de Oude Leck.

Strandmetingen

Ook kent men aan de oevers van Noord-Beveland een aantal strandmetingen; aan de noordwestkust op het strand van de calamiteuze Onrustpolder (sinds 1924 niet meer gemeten), aan de zuidoosthoek op de slikken van Katshoek en ten noorden van de v.m. Al te Kleinpolder, alsmede enkele schormetingen voor de Soelekerkepolder langs het Veerse Gat. Bij deze metingen worden periodiek, een-, twee- of vijfjaarlijks, de afstanden gemeten van de L.W.lijn, de H.W.lijn en waar aanwezig de afstand van de duinvoet ten opzichte van de betreffende strandpalen.

De strandmetingen verricht tot en met 1924 op de Onrust-, de Schotsman- en de Ruiterplaten geven naast de bekende hydrografische opnamen een prachtige staving van het feit dat de Schotsmanplaat als opwas ontstaan, naderhand aan de Noord-Bevelandse wal is vastgegroeid. Dit was mede van groot belang voor de vorming van de „Kamperlandse duintjes”.

De noordelijke mond van het Veerse Gat lag omstreeks 1800 oostelijk van de Schotsmanplaat. In 1872 echter is het oude vaarwater nog slechts als een grote slenk waar te nemen. De geul had zich naar de Walcherse kust verlegd, waardoor tussen de oude en de nieuwe geul de tegenwoordige Schotsmanplaat werd gevormd. Boven- en benedenstreams van de oude geul had zodanige drempelvorming plaats dat deze geheel verzandde. De Schotsmanplaat verenigde zich met het eiland Noord-Beveland, waardoor een vlak voorland van ca 1,5 km breed was ontstaan in combinatie met de resp. noordelijk en zuidelijk gelegen Onrust- en Ruiterplaten. Over het voorland had weinig stroming meer plaats,

het vormde een grote zandvlakte waarover vooral bij westenwinden en laag water een groot zandtransport in de richting van Noord-Beveland plaats had. De geschetste ontwikkeling moet volgens de hydrografische opnamen hebben plaats gehad tussen de jaren 1855 en 1875. In 1866 werd door de toenmalige dijkgraaf van de Onrustpolder, I. J. Karelse, deze toestand benut om de duinvorming te bevorderen. Door de overstuivingen die niet alleen uit westelijke richting van de Schotsmanplaat, maar ook uit noordelijke richting van de Onrustplaat plaats hadden, werden ter hoogte van de hoogwaterlijn z.g. brandingsruggen gevormd. Deze ruggen werden bewoond door een bepaald soort meeuwen, in de omgeving „Goggen” genaamd. Vandaar dat men over deze ruggen van „Goggenrichels” sprak. Volgens inlichtingen van mr T. Lebret vormt het woord „Goggen” een klanknabootsend woord voor zilvermeeuwen (*larus argentatus*) en voor mantelmeeuwen (*larus marinus* L.). Door Karelse werden deze richels vastgelegd met rijsschermen en stropoten zodat het natuurlijke zandtransport werd opgevangen en landwaarts een duinsikkel ontstond, waarop zich later een prachtige begroeiing ontwikkelde.

Uit de hierboven vermelde strandmetingen op de Schotsmanplaat blijkt, dat in 1885 in deze plaat nog een ca 150 m breed geultje of schaar was (zie fig. 139), aan de landzijde waarvan enige duinvorming plaats had. In 1903 vinden we in het register van strandmetingen van de Onrustpolder bij raai 18 vermeld: „Het schaar tussen de oever en de plaat is tot op 170 m van raai 19 opgezand.” Bij de laatste metingen in 1924 verricht, is geen sprake meer van een geultje en vormt het geheel zoals reeds vermeld een vlak voorland. Van persoonlijke waarnemingen is bekend dat omstreeks de jaren 1925-1930 ter plaatse nog ondiepe slenken waren, die bij laag water gevuld bleven en waarin de visserij op bot werd beoefend, het z.g. „bot trappen”. Ook deze mogelijkheid tot vissen is spoedig daarna op de Schotsmanplaat verdwenen.

Naderhand toen de bedoelde zandplaten wat hoger kwamen te liggen had enige slibafzetting plaats, hetgeen het zandtransport door de wind deed verminderen. In het tweede decennium van deze eeuw had de duinvorming dan ook haar hoogtepunt bereikt. De afslag bij stormen kreeg de overhand, terwijl in het noorden het „Schaar van Onrust” was gevormd en reeds lang opdrong naar de Noord-Bevelandse wal. Het noordelijke strand versmalde volgens de strandmetingen in raai 23 in de jaren tussen 1880 en 1924 met 1028 m, hetgeen een gemiddelde achteruitgang van ruim 23 meter per jaar betekent (zie fig. 139). Hoewel na 1942 een kentering ten goede scheen te zijn ingetreden, is de laatste vijf jaar weer uitschuring van de oever merkbaar.

Interessant is het overigens te vernemen dat de ontwikkeling van het zandplatengebied van de Onrust-, Schotsman- en Ruitenplaten ook

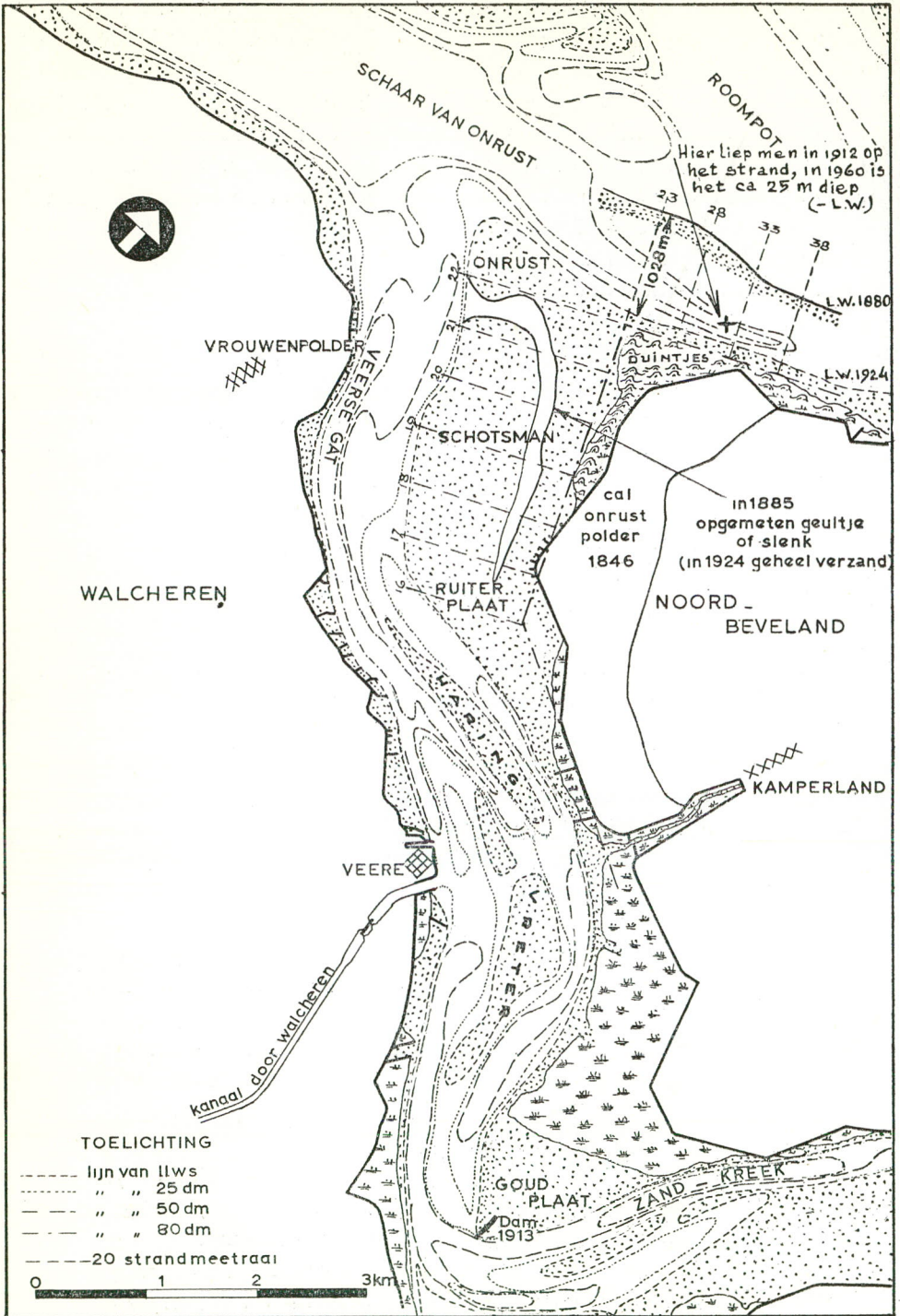

fig. 139. Situatie Onrust, Schotsman en Ruitersplaten in 1924, met strandmetingen van 1880/1885 (llws = laag laagwater spring).

fig. 142. Steenvrug (puin) op zandbodem in de Oosterschelde, diep ca 4 m—L.W.

fig. 144. Zandbodem met enkele stenen in de Oosterschelde, diep ca 7 m—L.W.

fig. 145. Begroeide stortsteen in de Oosterschelde, diep ca 6,50 m—L.W.

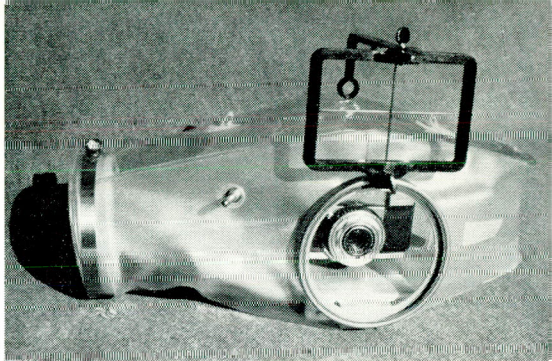

foto Bioplex Hydropak

fig. 146. Onderwatercamerahuis „Hydropak Ocina”.

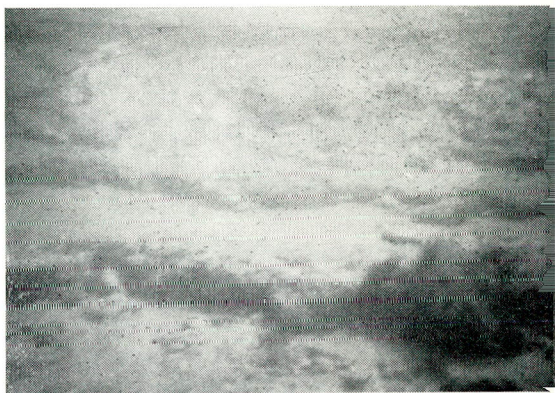

fig. 143. Kleilaag op zandbodem aan de oevers van de Oosterschelde, diep ca 8 m—L.W.

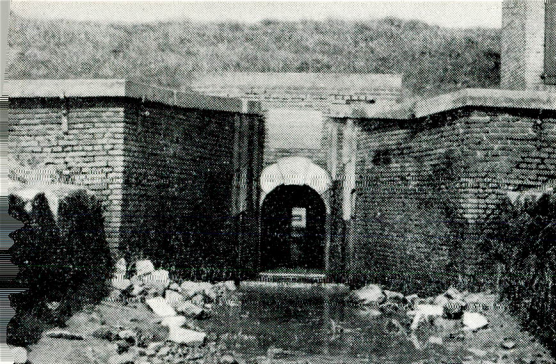

fig. 152. Suatiesluis van de cal. Onrustpolder aan de rivierzijde (1960).

fig. 155. Gedenkplaat aan de Ned. Herv. Kerk te Colijnsplaat, ter herinnering aan de mislukte aanslag op de suatiesluis in 1944.

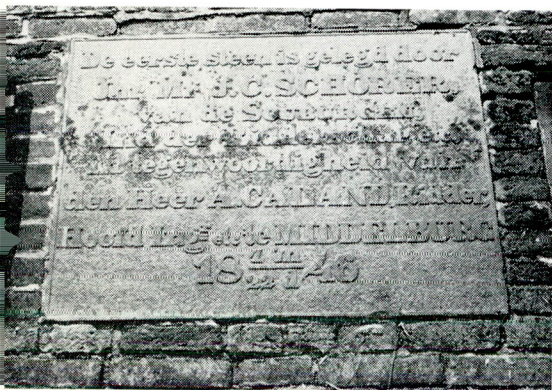

fig. 153. Gedenksteen in de frontmuur van de suatiesluis aan de cal. Onrustpolder.

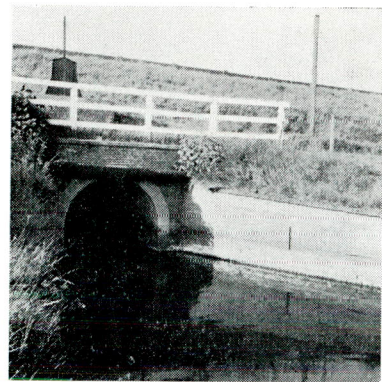

fig. 154. Suatiesluis te Colijnsplaat aan de landzijde (1958).

fig. 158. Begin van de bouw van het gemaal aan de Willem-polder (1960).

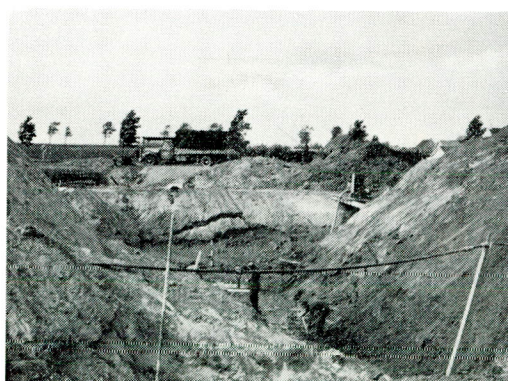
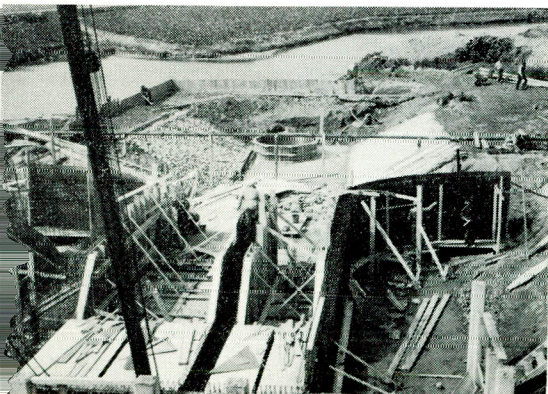

fig. 159. Doorgraving binnendijk tussen de Geersdijkpolder en de Willem-polder voor het leggen van een der acht duikers voor de nieuwe afwatering (1960).

van invloed is geweest op het vogelleven. Zo heeft Mr T. Lebret, bekend ornitholoog, een studie geschreven over de rietganzen in Zeeland.⁹⁷⁾ Het verdwijnen van de rietgans in het besproken gebied wordt daarin ondermeer toegeschreven aan het vastgroeien van de Schotsmanplaat aan de Noord-Bevelandse wal, daar rietganzen bij voorkeur roesten op een vrij liggende zandplaat, opgewassen tot boven het hoogwaterpeil (opwas). Dit werd hier enigszins uitgebreid meegedeeld om aan te tonen dat de meestal dorre cijfers van de uitkomsten der strandmetingen en oeverlodingen nog meer waarde hebben dan alleen voor controle van de oevers en de kusten.

Naast de genoemde peilingen en metingen voor oevercontrole kennen we het duikonderzoek. In 1873 voor het eerst langs de oevers van Schouwen toegepast, is deze methode naderhand op vele aangevallen oevers in Zeeland gebruikt. Langs Noord-Beveland werden aan de volgende polders in de daarachter vermelde jaren onderwateronderzoeken uitgevoerd: Nieuw Noord-Beveland (1882), Oud Noord-Beveland (1887), Leendert Abraham (1888 en 1958/59), Anna Friso (1889 en 1959), Vliete (1889 en 1891), Onrust (1922) en Jacoba (1923).

Duik-
onderzoek

Oorspronkelijk geschieden deze onderzoekingen met behulp van een helmduiker met standaardpak en de klassieke duikuitrusting. De laatste jaren gebruikt men moderne onderwaterapparatuur met behulp van een z.g. duiker-kikvorsman. Verschillende systemen zijn hiervan reeds in de handel. We kennen het Franse systeem „Cousteau”, de Duitse „Draeger” apparatuur, het Nederlandse fabrikaat „Dive-Safe”, terwijl vele buitenlandse fabrikaten, vooral uit Amerika ons bekend zijn. Van de laatstgenoemden wordt de „Scott” apparatuur, in de sportwereld, wel eens de „Cadillac” onder de duikapparaten genoemd.

Ter plaatse waar zink- en stortwerken liggen kan genoemde methode van onderzoek waardevolle gegevens aan het licht brengen. Enkele fragmenten van uitgevoerde onderwateronderzoeken aan de oevers van Noord-Beveland willen we hier citeren. We krijgen hierbij een indruk hoe de duikers van die tijd de toestand weergaven:

- a) Duiking aan de Nieuw Noord-Bevelandpolder op 27 oktober 1882, in een hulpraai, 34 m oost van raai 10.
Afdaalpunt 30 m landwaarts van de hoofdraai, diepte 16 m „Vol steen, oostelijk van de rand van het zinkstuk. Het stuk gescheurd op de rug. In de scheur, breed ca 15 m, een zware steenbestorting.”
Afdaalpunt 10 m rivierwaarts van de hoofdraai, diepte ca 25 m.
„Een bult of vouw in het zinkstuk van 3 m hoogteverschil. De steen op de vouw is onbedekt. Beneden aan de voet der helling veel steen. Op de helling steen onder het slik (dik 30 à 40 cm).”
- b) Duiking aan de cal. Leendert Abrahampolder in juli 1888 in raai 2a.
Afdaalpunt 295 m uit de hoofdraai. Diepte ca 16 m.
„Het punt van neerdaling is ruim 5 m buiten het stuk, de bestorting daarbuiten is

bijna 2 m breed en tevens schraal. Het 2e stuk zit bijna 2 m op het eerste stuk. Buiten het stuk treft men veengrond aan met dikke boomwortels of stammen."

In raai 3, op 185 m uit de hoofdraai, diep ca 9 m

„5 m beneden het punt van neerdaling is er een gat in het stuk, het stuk is overal slecht bestort met vele blote vakken, het hout is door de paalworm aangetast.

In hulpraai g, 200 m uit de hoofdraai, diep ca 12 m.

„De bestorting is erg onregelmatig, er zijn plaatsen met veel en plaatsen zonder steen, de tuinen en wiepen zijn gebroken, op het stuk zit veel zand."

en 15 m verder rivierwaarts, diep ca 9 m.

„Bij het punt van neerdaling is het zinkstuk weg. Men vindt overal sporen van rijshout, de bestorting is zeer schraal."

- c) Duikonderzoek op 8 mei 1891 aan de cal. Vlietepolder in raai 19, afstand 90 m uit hoofdraai A-B, diepte 35 m.

„Landwaarts is de raaiafstand tot aan de dreg 21 m. De duiker vindt hier en daar een enkele steen en puin op zandgrond, bedekt met schelpen. Een prachtig begroeide briksteen medegebracht. De duiker verkiest niet langer op deze grote diepte te duiken."

en op 9 mei 1891, in raai 19, afstand 30 m uit de hoofdraai, diepte 22 m.

„Wegens het kapotspringen van een der geledingen van de slang van de luchtpomp, op mindere diepte de duikingen voortgezet."

Bovenvermelde duikingen zijn verricht door een helmduiker. Een fragment uit een duikrapport van meer recente datum, waarvan de duikingen zijn verricht door een duikerkikvorsman, vermeldt o.a. het volgende:

„Zwakke tot matige wind. Goed zicht zowel boven als onder water. Gedoken in raai 16 van 30 tot 200 m rivierwaarts van de hoofdraai. De diepte bij het afdaalpunt was ca 19 m. Het uitvaren van de lijn en ook het duiken ging moeilijk door de sterke neren die zich in deze raai bevinden. Van 200 m tot 130 m rivierwaarts van de hoofdraai is een flinke bestorting aanwezig van gemiddeld 40 à 50 cm grote stortsteen, waartussen de duiker hier en daar wat rijshout heeft waargenomen. De duiker is langs de boei te water gegaan en had landwaarts zwemmende langs de gehele lijn goed zicht. De stenen die in deze raai liggen zijn alle begroeid met zeeanemonen van allerlei kleuren, zodat het voor de duiker was alsof hij zich door een groot bloembed bewoog. Tussen de stenen heeft hij nog veel kreeften waargenomen. De oever loopt in het algemeen tamelijk gelijk op" ⁹⁸).

De figuren 140 en 141, p. 186, geven een beeld van de uitrusting van een duiker-kikvorsman.

Onderwaterfotografie

Experimenten met onderwaterfotografie zijn de laatste jaren ook langs de oevers van Noord-Beveland verricht. Ze zijn tot heden tot beperkte diepte gelukt onder zeer gunstige weersomstandigheden. De beperkte resultaten zijn in hoofdzaak te wijten aan het slibgehalte van het water hoewel dit in de Oosterschelde belangrijk minder is dan in de Westerschelde. Enkele resultaten van onderwaterfotografie in de figuren 142 en 143, p. 203, opgenomen bij L.W. tot een maximum diepte van 8 m, geven een indruk van de ligging van zink- en stortwerken onder water, terwijl de figuren 144 en 145 een paar bodemreliëfs weer geven. De opnamen zijn gemaakt in de Oosterschelde, door de kikvorsduiker R. H. Moeyes te Vlissingen, in opdracht van de Rijkswaterstaat. Het was dezelfde duiker die in 1958 onofficieel het diepterecord voor Nederland heeft gevestigd door in de Westerschelde met de normale „kikvors"duikuitrusting af te dalen naar de bodem van de ca 62 m

diepe z.g. „Put voor Borssele”. In verschillende geïllustreerde tijdschriften bereiken ons prachtige onderwateropnamen, doch deze zijn alle afkomstig uit het Middellandse Zeegebied e.d. Onderwaterfoto's in Nederland, dieper dan 1 à 2 m, behalve de hiergenoemde zijn ons niet bekend, waarmee we de in de Oosterschelde door de duiker bereikte resultaten op 4-8 m diepte, als uniek willen bestempelen. Fig. 146 stelt het gebruikte onderwatercamerahuis voor van eenvoudige constructie. Het is de z.g. Hydropak Ocina, een waterdichte hoes van plastic, voorzien van een rubber handschoen om de in de hoes geplaatste camera te bedienen. De hoes kan opgepompt worden om deze op grotere diepten te gebruiken.

Verder kennen we het grondonderzoek d.w.z. dat men door het uitvoeren van grondboringen en/of sonderingen zo mogelijk tot onder de diepte van de voorliggende stroomgeul, de bodemgesteldheid van de oever kan nagaan. Aan de hand van de gevonden grondsoorten zoals bepaalde klei of zandlagen en de hoedanigheid en vastheid daarvan kan men conclusies trekken wat op een bepaald oevergedeelte mag worden verwacht ten aanzien van het gedrag van de oever.

Grond-
onderzoek

De eerste drie grondboringen op Noord-Beveland werden uitgevoerd in 1873 aan de Vlietepolder tot 37,66 m — N.A.P. door A. M. van Oosten, destijds aannemer te Colijnsplaat. Daarna zijn speciaal voor oeveronderzoek aan de volgende polders in de daarachter vermelde jaren grondboringen verricht: Anna Friso (1879, 1x), Soelekerke (1881, 3x), Onrust (1887, 1x; 1924, 1x), Willem Adriaan (1908, 1x), Willem (1911, 1x), Jacoba (1924, 1x) en Leendert Abraham (1953, 2x). In 1949 werden door de Rijkswaterstaat een tiental boringen op de slikken en in de omliggende geulen van Noord-Beveland uitgevoerd als onderdeel van een algemeen boorplan op de Benedenrivieren. De boringen verricht voor andere doeleinden zijn vermeld in de volgende paragraaf. Voor oeveronderzoek hebben ze alle een bepaalde waarde. De voornaamste boorprofielen zijn aangegeven op het overzichtskaartje in fig. 147, terwijl in de fig. 172, 183, 184, 191 en 193 van hoofdstuk III ook een zestal boorprofielen zijn getekend. Enkele sonderingen zijn verricht in 1953 aan de cal. Leendert Abrahamspolder en aan de cal. Anna Frisopolder.

Door het tijdelijk opnemen van de grondwaterstand in aan de binnenkant van de zeedijk geplaatste peilbuizen heeft men getracht bepaalde gedragingen van de ondergrond te kunnen volgen. Op Noord-Beveland zijn dergelijke waarnemingen verricht in maart 1890, aan de cal. Anna Frisopolder en de cal. Leendert Abrahamspolder. Door het verschil in

Grond-
water-
standen

waterdoorlatendheid van diverse grondlagen krijgt men een bepaald hoogteverschil van de waterspiegels in de peilbuis en van het buitenwater. Het meer of mindere hoogteverschil kan mede een aanwijzing zijn voor de gevoeligheid van bepaalde gronden voor het optreden van vallen.

Bij de Leendert Abrahampolder bleek dat de waterstand in de peilbuis met het getij op en neer bewoog, zij het met kleinere amplitude. Het grootste hoogteverschil kwam voor op 10 maart 1890, het bedroeg 2,18 m. De buitenwaterstand was toen zeer laag, nl. 2,42 m — N.A.P. (normaal 1,66 m — N.A.P.). Elders in Zeeland (cal. waterschap Scherpenisse op Tholen) werd op die dag een kleine val waargenomen.

De laatste jaren worden in enkele door het T.N.O. geplaatste peilbuizen of peilputten op Noord-Beveland (en in heel Nederland) geregeld waterstanden opgenomen. De gegevens worden eveneens door het T.N.O. verzameld en bewerkt. Deze waarnemingen hebben o.a. betrekking op de verzilting en verdroging en staan los van het oeveronderzoek, al zullen in sommige gevallen bepaalde gegevens in nauw verband met elkaar kunnen staan. Ook de Deltadienst van de Rijkswaterstaat verricht in het kader van de waterhuishouding dergelijke waarnemingen in het deltagebied.

Stroommetingen

Tenslotte kan worden genoemd het verrichten van stroommetingen, stroomdrijvingen en het meten van zandtransport. Behalve eenvoudige metingen in 1871 voor de afdamming van het Sloe werden in 1895, 1917, 1921 en 1949 stroommetingen en drijvingen uitgevoerd in het Veerse Gat en de Zandkreek. Door de Waterloopkundige Dienst van de Delta werken werden de laatste jaren in het betreffende gebied meerdere metingen verricht. Hoewel dergelijke activiteiten in hoofdzaak bedoeld zijn voor het meten op de rivieren zelf, kunnen deze ook langs de oevers waardevolle resultaten opleveren. Men moet hierbij echter beschikken over voldoende botenmateriaal en een kostbaar instrumentarium waarvoor de Rijkswaterstaat de aangewezen instantie is. Alle andere genoemde waarnemingen kunnen door elke dienst met eenvoudiger middelen op de bekende wijze worden uitgevoerd.

Om enig idee te geven van de sterkte van de stroom langs de Noord-Bevelandse oevers kunnen we vermelden dat bij metingen van de Studiedienst van de Rijkswaterstaat in 1957 in het Engelsche vaarwater langs de oevers van de Leendert Abrahampolder de volgende maximum snelheden zijn gemeten. Bij eb 1,80 m/sek. en bij vloed 1,55 m/sek. resp. omstreeks halftij en ongeveer 1½ uur voor de kentering van het getij bij een tijverschil van 3,50 m. De uiterste stroomsnelheden kunnen aanmerkelijk hoger zijn onder invloed van de stormgetijden.

§ 11. ENKELE GEGEVENS OVER BODEMONDERZOEK.

Zoals in de vorige paragraaf is vermeld, zijn in de loop der jaren op Noord-Beveland een serie grondboringen verricht. Behalve de reeds genoemde boringen voor oeveronderzoek werden in 1935/36 in de Zandkreek tussen Kortgene en Wolfaardsdijk elf boringen verricht voor het toen aan de orde zijnde brugplan. In 1949/51 werden vijf diepboringen uitgevoerd voor de waterbeheersing en ontzilting door het boorbedrijf J. Mos te Rhooen in opdracht van het Landbouwproefstation en Bodemkundig Instituut T.N.O. te Groningen. Een van deze vijf boringen was de diepste boring (tot 50 m — N.A.P.) op Noord-Beveland en had plaats in 1949 op de hofstede Vredehof aan de oostzijde van het v.m. eiland.

In de jaren 1954/56 werden ca 200 boringen uitgevoerd, o.a. op het strand voor de Onrustpolder (Schotsmanplaat) en op de Katse plaat voor de afdamming van het Veerse Gat en de Zandkreek, terwijl de laatste jaren nog een serie boringen plaats vonden voor aanleg van de Vissershaven te Colijnsplaat, voor aanleg van de nieuwe veerhaven te Kats en voor het bouwen van de elektrische gemalen op Noord-Beveland. De boringen en enige sonderingen voor deze laatste objecten werden verricht door het Laboratorium voor Grondmechanica te Delft dat voor de bouw van de kunstwerken een grondmechanisch advies verstrekke. De plaats van de belangrijkste boringen is in fig. 147 aangegeven met aanduiding van de diepte tot welke men geboord heeft en van de grondsoorten. De laatste geven een globaal overzicht van de samenstelling der grondlagen.

Enkele jaren terug is door de Geologische dienst te Haarlem, Noord-Beveland geologisch onderzocht door middel van een serie boringen om de 500 m en tot ca zes meter onder het maaiveld. Een verbeterd geologisch inzicht van het betreffende gebied kon hierdoor worden verkregen, terwijl een nieuwe geologische kaart kan worden tegemoet gezien.

Bovendien is door de Stichting voor Bodemkartering een serie ondiepe boringen tot een à twee meter onder het maaiveld verricht, waarvan de resultaten vooral voor de agrarische sector van belang zijn. O.a. werd een bodemkaart, een zandkaart en een bouwvoorzwartekaart samengesteld.

Uit de diverse boringen blijkt bijv. dat over een groot gedeelte van het onderhavige gebied de bekende oppervlakteveenlaag is weggeslagen. Elders in Zeeland ligt deze veenlaag met de bovenkant op ca 2 m — N.A.P. Dit wegslaan kan deels worden toegeschreven aan de grote overstroming van 1530. Hoewel uit historische onderzoekingen niet bekend is of men op het vroegere Noord-Beveland op grote schaal het

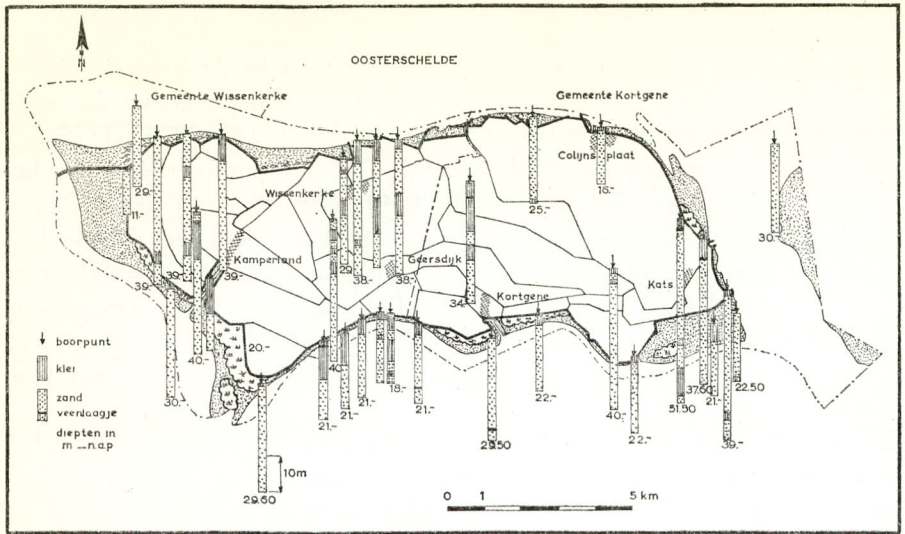

fig. 147. Uitgevoerde diepe grondboringen op Noord-Beveland.

veen als brandstof gebruikte, zou volgens de jongste geologische en bodemkundige onderzoeken toch een groot deel van het opgeruimde veen aan vroegere moertering ten offer zijn gevallen. Dat, zoals wel eens is beweerd,⁹⁹⁾ op Noord-Beveland geen veen te vinden zou zijn, is niet juist. Recente boringen geven wel degelijk de bekende veenlaag te zien, terwijl aan de noordkust op de scheiding van de Oud en de Nieuw Noord-Bevelandpolder buitendijks de veenlaag bij L.W. aan de oppervlakte is waar te nemen.

In tegenstelling met het zgn. „Oude Land”, waaruit de kernen van Walcheren, Zuid-Beveland en Schouwen zijn samengesteld en waar men kreekruggen vindt door omkering van het reliëf zoals dit in 1943 is aangetoond,¹⁰⁰⁾ vinden we deze op het jonge Noord-Beveland niet. De krekken en geulen van het oude Noord-Beveland kregen in de periode van 1530-1598 gelegenheid zich opnieuw te vormen. Een proces van uitschuring en verzanding speelde zich af, waarna in betrekkelijk korte tijd Noord-Beveland weer ingepolderd werd. Voor zover geen egalisatie heeft plaats gehad, zijn de grotere krekken en geulen als lagere gedeelten in het terrein terug te vinden, terwijl sommige smallere krekken nog zijn te herkennen als kronkelende sloten, die meestal dienst doen als waterleiding in het afwateringstelsel.

Van de grondmonsters uit de drie in 1873 verrichte grondboringen aan de Vlietepolder is indertijd een scheikundig verslag opgemaakt door Dr. F. Seelheim, destijds scheikundeleraar aan de R.H.B.S. te Middelburg. Met een verslag van nog 43 andere boringen in Zeeland is door

hem een verhandeling samengesteld.¹⁰¹⁾ Naast recente literatuur over grondonderzoek vormt het werk van Dr. Seelheim nog altijd een bron van belangrijke gegevens. In een apart verslag aan het bestuur van het calamiteuze waterschap Vliete schrijft Dr. Seelheim o.a.: „Wat de oorzaak van de dijkvallen betreft, zij is waarschijnlijk gelegen in het zand-diluvium omdat deze lagen voor water zeer gemakkelijk doordringbaar en zonder samenhang zijn en dientengevolge door de drukking van het doorgedrongen water plaatsveranderingen ondergaan, niet alleen aan hun grenzen maar ook van binnen, wat tengevolge heeft dat de daarboven liggende vastere gronden nazakken”. Hierbij wordt opgemerkt dat volgens de tegenwoordige geologische opvattingen de grenzen tussen het alluvium (holoceen en oud holoceen) en van het diluvium (pleistocene) wel enigszins anders worden geïnterpreteerd dan Seelheim in de vorige eeuw aangaf.

Wat betreft bodemkundige gegevens bestaat een rapport: „Gevolgen van het Drie-eilandenplan voor het oude land langs de Zandkreek en het Veeregat” door Ir. J. J. Westerhof van de Cultuurtechnische Dienst, afd. Onderzoek in de Provinciale Directie Zeeland. Dit is een samenvattend rapport, waarin zijn verwerkt rapporten van de Stichting voor Bodemkartering, Geologische Dienst, Commissie Waterbeheersing en Ontzilting en de Cultuurtechnische Dienst. Ter bestudering van de problemen, die zich zouden voordoen als gevolg van de afsluiting van het Veerse Gat en de Zandkreek, werd in 1954 een werkgroep gevormd waarin bovengenoemde instanties waren vertegenwoordigd, alsmede de Rijkswaterstaat Dienst Drie-eilandenplan en de Afdeling Onderzoek van de Directie Wieringermeer (Noordoostpolderwerken). Van deze werkgroep verschenen diverse rapporten, waarvan we de volgende noemen.

- a) „De geologische gesteldheid van Noord-Beveland en van de aan de Zandkreek grenzende delen in Zuid-Beveland en Walcheren” door de Geologische Dienst, Dr. J. D. de Jong.
- b) „De bodemgesteldheid van Noord-Beveland”, door de Stichting voor Bodemkartering, Ir. G. G. L. Steur en I. Ovaa, Wageningen, maart 1956.
- c) De beoordeling van de polderontwatering van Noord-Beveland en een deel van Zuid-Beveland aan de hand van grondwaterstanden en polderpeilen”, door de Commissie Waterbeheersing en Ontzilting, Ir. J. A. van 't Leven en B. van der Weerd.
- d) „De gevolgen van de afdamming van de Zandkreek voor de produktiviteit van de gronden op Noord- en Zuid-Beveland en Walcheren”, door de Cultuurtechnische Dienst, Ir. A. D. Oostraa en B. van der Weerd.
- e) „Het onderzoek naar de meest gewenste polderpeilen van Noord-Beveland en en het betreffende randgebied van Zuid-Beveland”, door de Cultuurtechnische Dienst, Ir. J. J. Westerhof en G. N. Lokhorst.
- f) „Rapport betreffende de herziening van de afwatering van Noord-Beveland, in verband met het Drie-Eilandenplan” door de Ned. Heide Mij. en het Technisch Bureau van de Unie van Waterschapsbonden N.V.
- g) „Onderzoek, met betrekking tot de huidige situatie en de vervanging door be-

maling van de op de Zandkreek lozende polders op Noord-Beveland" door de Cultuurtechnische Dienst, Ir. G. Frieling.

(Rechtstreeks verwerkt in het onder f) genoemde rapport.)

- h) „Over enkele aspecten van het Drie-eilandenplan", door de afd. Onderzoek van de Directie Wiernigermeer (N.O.P.), W. H. Sieben en B. Verhoeven 1955.

De belangrijkste gegevens en conclusies van de onder a t/m g genoemde rapporten zijn verwerkt in het al eerder genoemde samenvattend rapport. Zoals uit de inhoud daarvan blijkt zijn diverse aspecten betreffende bodemgesteldheid, profielsopbouw, grondwaterstanden, verzilting en verdroging, polderpeilen enz. uiteengezet en uitvoerig belicht.

De resultaten van deze uitgebreide onderzoeken, studies en werkzaamheden zijn thans reeds grotendeels in praktijk gebracht. De wijziging in de suatie van de op de Zandkreek en het Veerse Gat lozende gebieden is hiervan wel een der belangrijkste. In de volgende paragraaf zal nog nader op de polderafwatering worden ingegaan.

Wij hopen en verwachten dat meerdere resultaten in de landbouw en andere sectoren zich spoedig zullen openbaren. Dit is ook een van de redenen, waarom wij het nuttig achten om in deze, deels documentaire verhandeling, ook het vele wetenschappelijke werk uit de geologische, bodemkundige en cultuurtechnische sector, dat hieraan vooraf moest gaan in een korte opsomming vast te leggen.

Overigens kunnen we vermelden dat ook de Rijkswaterstaat uitgebreide onderzoeken heeft verricht en nog verricht om in de toekomst de waterhuishouding rond het Veerse meer en later rond het Zeeuwse meer te kunnen beheersen. Voor de afdamming van het Veerse Gat en de Zandkreek is reeds in 1957/58 in het Zandkreekgebied een geoelektrisch grondonderzoek uitgevoerd, door een werkgroep van het T.N.O. in samenwerking met de Algemene Dienst van de Rijkswaterstaat. Bij deze meetmethode wordt de weerstand bepaald, die door een elektrische stroom wordt ondervonden als deze door verschillende grondlagen wordt gevoerd. Deze metingen worden verder beschouwd in verband met het zoutgehalte van het grondwater, waaruit men bepaalde gevolgtrekkingen kan maken. Een geohydrologisch onderzoek van het gehele deltagebied is in uitvoering waarbij enkele boringen tot 200 m diep worden verricht.¹⁰²⁾ De Geologische Dienst en het Laboratorium voor Grondmechanica zijn ten nauwste bij dit onderzoek betrokken. Geologische lengte- en dwarsprofielen van Noord-Beveland tot max. 40 m diep komen voor in de „Agro Hydrologische profielen van Zee-land"¹⁰³⁾. Enige gegevens over grondonderzoek van de zeedijken van Noord-Beveland zijn vermeld in § 6 van dit hoofdstuk.

Ook bij het optreden van vallen kan grondonderzoek bepaalde resultaten opleveren. Van het verplaatste zand door de val van 1958 in de

Katse plaat werden kort na de val met een „Monaco” grijper monsters genomen en door de Geologische Dienst granulometrisch en mineralogisch onderzocht. ¹⁰⁴⁾ Het bleek dat de val zich had voorgedaan in geologisch jong materiaal. Overigens kan voor de ouderdomsbepaling van bepaalde grondlagen tegenwoordig de C 14 methode (ouderdomsbepaling door middel van radio-actieve koolstof) goede diensten bewijzen.

Slaan we tenslotte een blik op de ondergrond van Noord-Beveland. Het zal niet ieder bekend zijn dat het v.m. eiland praktisch eigenlijk één grote zandmassa vormt. Fig. 148 geeft een dwarsdoorsnede over het midden van Noord-Beveland in de richting noord-zuid. Behoudens de bovenste laag, de dikte van de bouwvoor en enkele dunne kleilagen op grotere diepten, die meestal ook een groot percentage zand bevatten, is Noord-Beveland opgebouwd uit ontelbare zandkorrels, afgezet in verschillende tijdperken. In de rustige perioden werd de zandafzetting afgewisseld door vorming van veen of kleilagen, die naar verhouding zeer klein zijn ten opzichte van de dikte der zandlagen. In de fig. 149 en 150, p. 186, zijn een tweetal microfoto's van op Noord-Beveland voorkomend zandmateriaal afgebeeld.

Wij willen deze paragraaf eindigen met hetgeen Tutein Nolthenius schrijft in 1898: „Zeeuwsche zandkorrels gewonnen in zonnebrand en hemeldauw op de berghellingen van Midden Europa, weggesleurd door

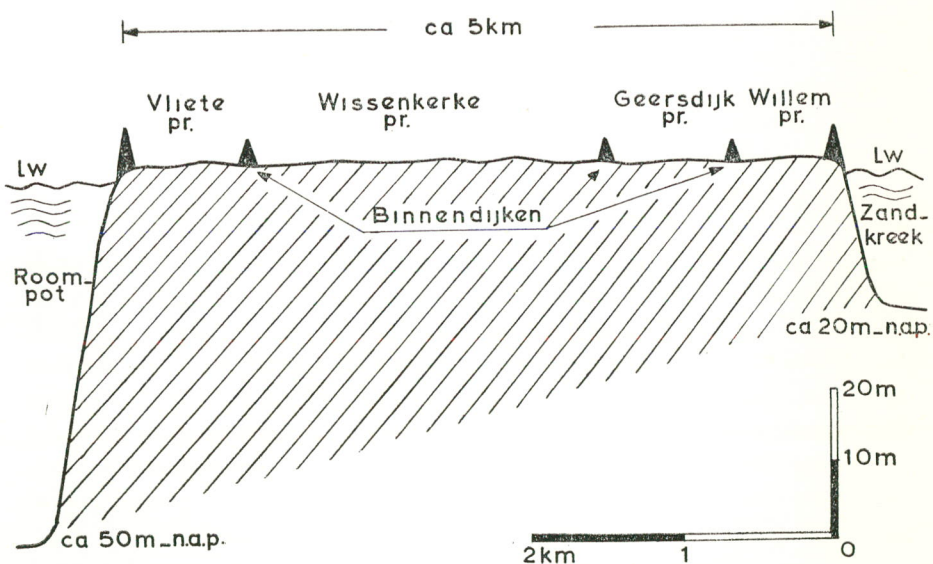

fig. 148. Dwarsprofiel van Noord-Beveland.

de zondvloed en neergeploft in het kille sombere diep, niet gekomen tot rust, maar trillen nog na, breed uitvloeiend als enige schok hen opjaagt uit de schijnbare eeuwslaap" ¹⁰⁵⁾

* * *

§ 12. AFWATERING.

De afvoer van het overtollige polderwater op Noord-Beveland had tot de voltooiing van het Drie-eilandenplan uitsluitend plaats op natuurlijke wijze (zie fig. 156), in tegenstelling met vele andere polders en waterschappen in Zeeland waar een kunstmatige bemaling wordt toegepast. De natuurlijke lozing is doorgaans een kenmerk van jonge meestal vrij hoog gelegen polders.

Behalve de hierna genoemde uitwateringswaterschappen hadden tot 1961 de volgende polders op Noord-Beveland een eigen suatiesluis: Willem Adriaan, Soelekerke, Spiering, Jacoba, Onrust en Leendert Abraham. De afwatering van de laatstgenoemde blijft na de afdamming bestaan. De drie polders Oud Noord-Beveland, Nieuw Noord-Beveland en Kats sueren via de uitwateringssluis ten westen van de haven te Colijnsplaat. Betreffende de suering van het water van de Nieuw Noord-Bevelandpolder ontlenen we nog enige gegevens aan het „derde" jaarverslag van de Oud Noord-Bevelandpolder. ¹⁰⁶⁾

Bij de bedijking zou Nieuw Noord-Beveland onder zekere voorwaarden het recht zijn toegewezen om door Oud Noord-Beveland te sueren. Aanvankelijk is daarvan geen gebruik gemaakt, omdat de afwatering eerst plaats had via een sluisje aan de Vliete. Waarschijnlijk is als gevolg van verlanding van de suatiegeul dit sluisje opgeruimd. Op 2 april 1672 was reeds beraadslaagd hoe de nieuwe suatie geregeld zou kunnen worden. Men kwam tot overeenstemming, met gevolg dat twee sluizen zijn aangebracht in de Emelissedijk. Als voorwaarde was gesteld, dat Nieuw Noord-Beveland moest bijdragen aan het onderhoud van de middeldijk, dat is de Emelissedijk. Dit onderhoud was miniem, zodat de Nieuw Noord-Bevelandpolder praktisch gratis sueerde. Deze toestand duurde tot 1914. Tengevolge van meerdere uitgaven door delving en verbetering der waterleidingen en verhoogde onderhoudskosten der afvoermiddelen kon deze toestand niet gehandhaafd blijven. In 1915 werd een nieuw akkoord gemaakt, waarbij Nieuw Noord-Beveland jaarlijks een vijfde gedeelte van bepaalde kosten van onderhoud moest betalen. Dezelfde suatie is in 1961 blijven bestaan, zij het dan, dat voorheen het water buiten de gemeentehaven werd geloosd en vanaf 1961 in de nieuwe Vissershaven.

In de notulen ¹⁰⁷⁾ van de polder Oud Noord-Beveland is het volgende over de afwatering in deze polder onder Kats vermeld: „In 1767 is er door Boeren en Bruijkers der Landen wonende onder en nevens de Heerlijkheid van Cats om een zeesluis op het Zuidoost Ent van den polder gevraagd, omdat hun landen beset zijn en blijven met water, hoewel Dijkgraaf en Gesworens al het mogelijke hebben gedaan en zij, als de hooge gelding der granen er niet ware geweest, niet in staat zouden zijn hunne onkosten, laat staan eenige pachtpenningen, op te brengen. Den 10en April 1770 werd door de Inspecteuren der Provincie, Corn. de Kanter en Const. van Duijn gerapporteerd dat het hier een zeldzaam voorkomend geval betrof en er geen reden was om tot het bouwen van een zeesluis over te gaan, daar het overvloedige water in 4 à 5 dagen weder weggetrokken was.”

In 1878 werd door de heer Fransen van de Putte gewezen op de onvoldoende waterafvoer van (het district) Kats, waarop het bestuur een onderzoek heeft toegezegd. Het volgend jaar was de heer Fransen van de Putte nog ontevreden en werd na zeer lang redeneren, tegen de wens van het bestuur in, een voorstel aangenomen om alle waterleidingen, sloten en kunstwerken voor rekening van de polder te gaan onderhouden. Dit is zeer serieus uitgevoerd, gezien de vele heulen of duikers, die in de jaren daarna zijn aangebracht.

Tenslotte is in 1913 nog onderzocht of het polderwater van Kats door de Leendert Abraham polder kon worden afgevoerd, maar dit bleek niet mogelijk omdat laatstgenoemde polder ca 60 cm hoger is gelegen.

Naast de suaties van genoemde polders bestonden zoals gezegd op Noord-Beveland tot 1959 nog de drie volgende Uitwateringswaterschappen.

a. Het Uitwateringswaterschap „Willem c.a.” bestaande uit de polders Geersdijk, Maria, Toren, Vliete, Willem en Wissenkerke. Dit is het oudste uitwateringswaterschap op Noord-Beveland, opgericht in 1868. In 1870 werd het reglement opgemaakt met het oog op medezeggenschap over het beheer en onderhoud der uitwateringswerken, zonder dat de Vlietepolder hierin werd genoemd. Aan de polder was reeds sinds 1794 toegestaan om door de polders Toren, Geersdijk en Willem te sueren, waarvoor de Vlietepolder een evenredig deel in de onderhoudskosten bijdroeg. Reeds bij de bedijkingsvoorwaarden van de Willempolder van 1 juli 1769 was bepaald, dat een houten zeesluis zou worden aangelegd, „daarmede het land benevens alle de achterliggende polders, die thans door de sluis van Geersdijk sueren, bekwaamelijk zullen kunnen worden gediend”. Dit betrof de polders Geersdijk, Wissenkerke, Toren, Maria en Ouweleck. Kort tevoren, op 4 mei 1769, was

overeengekomen dat het suatiegeld, tot dan toe aan de Geersdijkpolder betaald, voortaan op de helft gesteld zou worden. Aanleg en onderhoud van de sluis aan de Willempolder, met alles wat erbij behoorde, zouden gemets-gemetsgelijk voor rekening van de betrokken polders komen.¹⁰⁸⁾ Zoals gezegd werd niet lang daarna ook aan de Vlietepolder toegestaan door de nieuwe sluis te sueren, maar deze polder heeft toch in een uitzonderingspositie verkeer.

In 1815 werd door de Vlietepolder toegestemd om met de overige polders bij te dragen in de kosten van een nieuwe kaai (haventje) aan de Willempolder. Van hoger hand werd hiertegen echter bezwaar gemaakt, hetgeen aanleiding gaf tot „beklag” van het bestuur van de Willempolder. Dit leidde weer tot het aangaan van een nieuwe overeenkomst, waarbij de Vlietepolder zich verbond een vaste jaarlijkse som te betalen, gebaseerd op de onderhoudskosten der uitwatering. Door bemiddeling van het College van Gedeputeerde Staten in Zeeland kwam de overeenkomst op 10 april 1821 tot stand. Met terugwerkende kracht vanaf 1817 moest de Vlietepolder jaarlijks 15 cent per gemet betalen. De overeenkomst werd goedgekeurd door de Minister van Binnenlandse Zaken bij beschikking d.d. 1 mei 1821. Volgens de betreffende stukken stond blijkbaar vast, dat de Vlietepolder geen recht op de uitwatering kon doen gelden, dat hem de deelneming als gunst werd toegestaan, dat hij zich vrijwillig verbond tot het dragen van een evenredig deel in de kosten en dat men later onverplicht toestond om in plaats daarvan een vaste som bij te dragen. In vergelijking met andere suatiepenningen vond men de bijdrage zeer matig. Bovendien werd voor hetzelfde bedrag doortocht van het water verleend door de Torenpolder en de Geersdijkpolder, terwijl andere polders daarvoor betaling moesten doen. Zo moest de Mariapolder om zijn water naar de Willempolder te brengen, jaarlijks 6 cent per bunder aan de Torenpolder en 12 cent per bunder aan de Geersdijkpolder betalen, evenals de Torenpolder weer 8,5 cent per bunder aan de Geersdijkpolder. De Vlietepolder was zoals gezegd niets daarvoor verschuldigd.¹⁰⁹⁾ Met de regeling van 1821 werd aan deze feitelijk onbillijke toestand een einde gemaakt.

Het in 1870 opgemaakte reglement werd in 1895 gewijzigd in dier voege dat de Sophiapolder kwam te vervallen omdat deze in december 1894 was geïnnundeerd en niet meer herdijkt. Bij K.B. van 27 februari 1920, nr 74 werd een nieuw bijzonder reglement goedgekeurd. Ook in deze nieuwe voorschriften werd de Vlietepolder niet vermeld. Pas bij een latere wijziging, goedgekeurd bij K.B. van 20 februari 1928, nr 18 werd de Vlietepolder in het uitwateringswaterschap opgenomen, met dien verstande, dat deze polder geen medezegging had over de werken buiten

de zeesluis en tot geen hoger bedrag werd aangeslagen dan f 89,58 per jaar. Tot aan de oprichting van het waterschap Noord-Beveland per 1 januari 1959 is deze aanslag dezelfde gebleven. De kadastrale oppervlakte van het uitwateringswaterschap was 1613,16 ha, waarvan 1312 ha aangeslagen was voor f 2,— per ha. De Vlietepolder met zijn 132 ha heeft dus naar verhouding goedkoop zijn overtollig water kunnen lozen. Voor afmetingen der suatiesluis zie hoofdstuk III onder Willempolder.

b. Het Uitwateringswaterschap „Stads c.a.” bestaande uit de polders Adriaan, Frederiks, Jonkvrouw, Anna, Oost, Oud Kortgene, Stads en West, opgericht in 1871.

Oorspronkelijk was bij de oprichting van het waterschap ook de Willem Adriaanpolder opgenomen. Deze polder had tot 1891 zijn uitwateringssluis in de oostelijke binnendijk van de spuikom behorende bij de Stadspolder. In 1890 werd door de Willem Adriaanpolder in de zuidoosthoek daarvan een eigen suatiesluis gebouwd, lozende in de havengeul van Kortgene.

De Adriaanpolder had reeds sinds 1744 een suatiecontract met de Stadspolder. Op 10 oktober 1744 werd door de Adriaanpolder een nieuw sluisje „in dragt” genomen. Het hierbij horende contract was ondertekend door: I. ten Haege, I. v. Buuren, S. Anemaet en I. Swemer voor de hoog Ed. geb. Heren van Cortgene. De Adriaanpolder had op zijn beurt weer een suatiecontract van 1767 met de Annapolder.¹¹⁰)

Naar aanleiding van een geschil over al of niet betaling door de Annapolder aan het in 1869 vernieuwen van de spuisluis te Cortgene, tegen welke betaling de Minister bezwaar maakte, kwamen plannen naar voren tot oprichting van een gezamenlijke uitwatering. Over het ontstaan van dit waterschap ontlenen we het volgende aan een door de toenmalige directie van de Stadspolder opgestelde memorie.

„Memorie betreffende de suatiesluizen, spuisluis en spuidammen te Cortgene”.

HISTORISCHE TOESTAND

„In den eersten helft der 18e eeuw, was er ééne suatiesluis aan den Stadspolder. Door deze sluis werd het binnenwater ontlast van den Frederiks, Oud Cortgene, West, en van den Stadspolder (mogelijk ook reeds van den Oostpolder). Van bijdragen voor de kosten van onderhoud van dit suatiemiddel, en ook van de spuimiddelen, blijkt alleen van den Fredrikspolder die reeds voor den jare 1712, volgens contract daaraan 1/3 bijdroeg. In den jare 1744 werd bij overeenkomst van den gemagtigde van den heer van Cortgene met de Dijkdirectie van den Adriaanpolder (oostelijk tegen den Stadspolder gelegen) en wiens eigen uitwateringssluis was opgedroogd, vergund het leggen eener heul in den dijk tusschen den Stads en Adriaanpolder, mitsgaders den doortocht van het water van laatstgemelden polder, door den watergang van den Stadspolder en de suatiesluis aldaar, tegen jaarlijkschen betaling van 8 grooten vlaamsch per gemet als suatie-

penningen totaal f 26,55 en onder verpligting van onderhoud van den watergang in Stadspolder, waardoor de Adriaanpolder zijn water zou ontlasten.

In den jare 1784 werd bij alle de te Cortgene essuërende polders, waarbij eenige jaren te voren ook de Annapolder was gekomen, gecontracteerd, om voor gemeene rekening, gemet-gemetsgelijke te betalen, aan te leggen eene tweede suatiesluis (circa 4½ roede bewesten van de bestaande suatiesluis) zoo als ook is gebeurd. Bij welke overeenkomst werd „geresolveerd” dat: „zoo in der tijd mogte bevonden worden dat eenige dezer tot uitwatering dienende sluizen, zoo wel die welke op den 19 Juni dezes jaars (1784) is geresolveerd te leggen, als die welke er thans gelegen is, irreparabel te zijn — zoo zal de kosten tot het vernieuwen, indien zulks noodig zal gevonden worden van de zoodanige worden gedragen gemet en gemetsgelijke, door alle de landen, die door dezelve thans essuëren of in der tijd”.

In den jare 1807, 20 Mei, werd door alle voornoemde polders, met Annapolder inclus, alsmede den ten jare 1748 bedijkten Willem Adriaan polder, onderling gecontracteerd tot vernieuwing der Spuisluis te Cortgene, wederom voor gemeene rekening.

In den jare 1846 werd voor rekening der Frederiks, Oud Cortgene, West, Adriaan, Anna en Stadspolder, allen door meer gemelden suatiesluizen uitwaterende, eene uitdieping gedaan der voren beschrevene, vóór de suatiesluizen liggende sluiskom.

(Men vermeent dat zulks ook nog eens vroeger A° 1824 of daaromtrent is geschied.)

In den jare 1856 droegen de polders, ook de Willem Adriaan Polder, op uitnoodiging der Gemeente Cortgene bij, in de kosten eener aanmerkelijke reparatie aan de havengeul aldaar, door die gemeente verrigt.

In den jare 1865 op uitnoodiging der zelve gemeente Cortgene, lieten zich de polders except Willem Adriaan Polder, al mede vinden tot bijdragen in de kosten van regtmaking van het uiteinde der havengeul aldaar, door die gemeente verrigt.

In den jare 1869, toen eene frontvernieuwing aan de westzijde der spuisluis noodig was, werden door den Stadspolder, alle de polders (ook Willem Adriaanpolder) die ten jare 1807 deze sluis ten gemeene koste gelegd hadden, uitgenodigd tot bijdrage in de kosten van dit werk, waaraan dan ook door allen werd voldaan. In het zelfde jaar werd door eenige polders aan den Stadspolder het verlangen te kennen gegeven om eene geul in den spuisluis te verleggen en regt te maken, waar mede de Stadspolder zich heeft vereenigd, en ook het werk heeft uitgevoerd en bekostigd, onder bijdrage van de polders (ook Willem Adriaan Polder) behalve van den Oostpolder, die werd overgeslagen.

Uit al het bovenstaande kan blijken dat de Stadspolder tot heden (1870) beheert de suatie en spuumiddelen te Cortgene; en dat dezelve polder deze werken ook bekostigt onder bijdrage alleen door den Frederikspolder ad 1/3 en door den Adriaanpolder ad f 26,55 's jaars, en dat door de gemeente Cortgene f 25,— 's jaars wordt bijgedragen alleen in den onderhoud der spuumiddelen. Voorts, dat waar het buitengewone werken of vernieuwingen betreft, de kosten veelal gezamenlijk door de polders worden gedragen, altoos onder beheer en uitvoering van den Stadspolder.

De vraag nu, welke gereedelijk voor de hand ligt: hoe het kome dat de Oud Cortgene, de Oost, en Westpolder, en de Anna polder, alsmede ook de Willem Adriaan polder niets bijdragen in de kosten van jaarlijkschen onderhoud der voorsz. suatie en spuumiddelen, en dat — onder bijdragen slechts van den Frederikspolder en Adriaanpolder en ook sedert eenige jaren van de gemeente Cortgene — overigens alles ten laste van den Stadspolder is gelaten, schijnt haar oplossing te kunnen vinden in eenen vroegeren stand van zaken waar in de volhouding der eigenaren van de verschillende polders tot de onderwerpelijke zaak, meer van een gemengden aart was, en daardoor ook de behoefte aan eene regeling zich minder scheen te doen gevoelen.

In vroegere jaren toch behoorden verreweg de meeste onder Cortgene ressorterende polders aan den Ambachtsheer van Cortgene, die aldaar ook, ten eigen behoeve incasseerde de belastingen, verpondingen, zegelrecht enz. ook veer en kadegeld hefte, en daarentegen ook de gemeentelijke lasten, plaatselijke werken, ook de vermelde suatie en spuiwerken bekostigde. Het blijkt niet, dat toen ter tijd van den Stadspolder afzonderlijke polderrekeningen werden opgemaakt, maar de uitgaven, ook van meergemelde werken, kwamen voor in de Algemeene Ambachtsrekeningen, waarin ook mede vermeld worden de bijdragen van Fredrikspolder en Adriaanpolder, zonder dat dienaangaande, van de overige polders blijkt, en dit laat zich eenigins ophelderen omdat toch aan den Ambachtsheer zelve ook in de andere polders de meeste gronden in dien tijd behoorden. Dat de Frederiks en Adriaan polder wel bijdragen moesten leveren, laat

zich verklaren daaruit, dat de helft van eerstgemelden polder niet aan den Ambachtsheer behoorde, en dat hij zijne gronden in Adriaanpolder had verkocht.

(In A° 1806 werd voorsz. heffing van de belasting geschorst en aan de Rijkskas getrokken.)

Bij de invoering van het nieuwe polder reglement bij keizerlijk decreet van 28 December 1811, kwam er order om ook van den Stadspolder, qua polder, afzonderlijk rekening te doen, waaraan met A° 1812 werd gevolg gegeven, en onder den uitgaaf ook de kosten van meergemelde suatie en Sluiswerken worden in rekening gebracht, en daarentegen ook in ontvang de bijdrage van Frederikspolder, 't welk van toen af, alzoo is voortgegaan.

Intusschen zijn sedert een aantal jaren de gronden in den Stadspolder, zoowel als de overige gronden van den voormaligen Ambachtsheer en ook het Ambacht zelve, achtereenvolgend aan andere verschillende eigenaren overgegaan, tengevolge waarvan de verhouding en verplichtingen over de onderscheidene gronden van de verschillende eigenaren, ten aanzien van den voorsz. onderhoud, ook eene regeling scheen te verdienen. Evenwel is, niet tegenstaande dezen geheel veranderden toestand, tengevolge waarvan ook eene regeling der onderlinge belangen, regten en pligten noodig was geworden, tot nog toe ongedaan gebleven. Wel heeft in 1847 de Stadspolder onderhandeld om met name van den Oud Cortgeen en Westpolder bijdragen te verkrijgen, waartoe ook zelfs door een Ingeland uit Westpolder een voorstel werd gedaan, doch is zulks, door geopperde tegenkanting van sommigen vrijdeld gebleven. Intusschen is het niet weg te redeneeren dat er hier een erkend gemeenschappelijk belang omtrent de situatie en spuumiddelen bestaat, waarvan dan ook telkens de bovenaangehaalde gemeenschappelijke handelingen en bekostigingen de overtuigende bewijzen leveren.

Daarom is de Stadspolder thands, nu er zijnerzijds geheel ongezocht, zoo wel door den Heer Minister van Binnenlandsche zaken, als door heer Commissaris des Konings in Zeeland, blijkens des laatsgemeldens missive van 6 September 1870, op wordt aangedrongen, te meer bereid om het initiatief te nemen tot vorming van een door welgemelde autoriteiten bedoeld waterschap van alle de te Cortgene essueerende polders, voor zoveel de suatie en spuumiddelen aldaar betreft, en om de regten zoo wel als de pligten dier polders met betrekking tot dit hun gemeenschappelijk belang, te helpen regelen en tot stand brengen.

Eene instelling van Waterschap der te Cortgene essueerende polders zou betrekking moeten hebben voornamelijk op drie zaken:

- 1e. de gemeenschappelijke suatie door de zeesluizen aan den Stadspolder en
- 2e. de spuumiddelen te Cortgene;
- 3e. de algemeene en hectares-gewijze te verdeelen bijdragen van alle de polders .

In het eerste behooren betrokken te worden de Fredrikspolder, de Oud Cortgene polder, de Annapolder, de Oostpolder, de Adriaanpolder, de Westpolder en de Stadspolder zelve.

In het tweede behooren betrokken te worden alle de genoemde polders, alsmede de Willem Adriaanpolder, van alle welke polders de binenwateren verder afvloeijen door de Cortgeensche haven, welke door de spuumiddelen op de noodige diepte wordt gehouden. Terwijl in het 3e punt: de kosten van beheer, alle de te Cortgene uitwaterende polders, gelijkmatig behooren bij te dragen. De vaste bijdrage van de gemeente Cortgene strekt ten dienste alléén der Spuumiddelen." ¹¹¹⁾

Het gevolg van het geschil was uiteindelijk de oprichting van het Uitwateringswaterschap „Stads c.a.". Het toen van kracht geworden reglement is in 1920 vervallen en vervangen door het bijzonder reglement op het beheer der uitwatering van de polders „Stads c.a.", vastgesteld 13 december 1919 nr 13 K en goedgekeurd bij K.B. van 27 februari 1920, nr 74.

De kadastrale oppervlakte van het waterschap was 1242,5116 ha met een belastbare oppervlakte van 1163,5161 ha à f 4,—. Voor afmetingen enz. van de twee suatiesluizen zie hoofdstuk III onder Stadspolder.

c. Het Uitwateringswaterschap „Heer Jansz c.a.” bestaande uit de polders Anna Friso, Kampens Nieuwland, Kamperland, Heer Jansz, Rip, Jacoba en Onrust, opgericht in 1879.

De suatie van bovengenoemde polders, behalve van de Onrustpolder had reeds in de 18e eeuw plaats via de havengeul naar Kamperland. Ten zuidoosten van de haven lag de spuikom, beide verbonden door de spuisluis, om het overtollige slib rivierwaarts te spuien en tevens de gezamenlijke suatiegeul op diepte te houden. In 1806 was de spuisluis versleten en niet meer te herstellen. Op 30 mei van dat jaar werd een „Conventie aangegaan tussen de resp. ingelanden van Heer Janszpolder, Camperlandpolder, Rippolder, Anna Frisopolder en het poldertje Campensnieuwland, welke alle door de zeesluis van de Heer Janszpolder sueren, mitsgaders van de Jacobapolder, door dezelfde sluis uitwaterende, wegens het maken van een nieuwen spuisluis aan het (vroegere) Camperlandse veer tot het diephouden der sluis, waardoor alle de bovengenoemde polders het hemelwater zijn uitloosende. Geconfirmeerd, 13 juni 1806”.¹¹²⁾

Kort voor het midden van de vorige eeuw had men weer moeilijkheden met de afwatering via de Heer Janszpolder. In 1845/46 werd wegens de opslibbing van de Ruitenplaat, door de betreffende polders getracht een uitwatering door de Soelekerkepolder te krijgen. Door allerlei bezwaren is dit echter niet geschied, terwijl een plan om bij de bedijking van de Onrustpolder, de uitwatering te wijzigen eveneens op bezwaren is afgestuit.

De moeilijkheden in de afwatering waren ontstaan doordat een voorliggend zandplaatje zich aan de toen nog tot bij de Kamperlandse havengeul uitstreckende Ruitenplaat had vastgehecht. Besloten werd nu om een geul door de Ruitenplaat te graven en daarbij de geul tussen de wal en de Ruitenplaat noordelijk af te dammen. Laatstgenoemd geultje was het zuidoostwaarts gedrongen suatiegeultje dat niet meer voldeed. Een paar schetsen in fig. 151 verduidelijken deze situatie.

Door de achterliggende belanghebbende polders zijn toen buitengewone bijdragen verstrekt om de suatie zo mogelijk in normale toestand terug te brengen. De gunstige ontwikkeling dacht men aan de doorgraving van de Ruitenplaat te danken te hebben. O.i. heeft echter het Veerse Gat zich na 1860 dermate naar de Noord-Bevelandse wal opgedrongen dat dit van grote en gunstige invloed is geweest op de uitmondning van de Kamperlandse haven- en suatiegeul. In paragraaf 1 van hoofdstuk IV wordt vermeld dat de in 1853 aangelegde veerdam in 1881 reeds met honderden meters was ingekort vanwege de stroomaanval.

In missives van de polders Anna Friso, Rip en Kamperland, d.d. 23 mei 1876 wordt mededeling gedaan dat die polders met het oog op

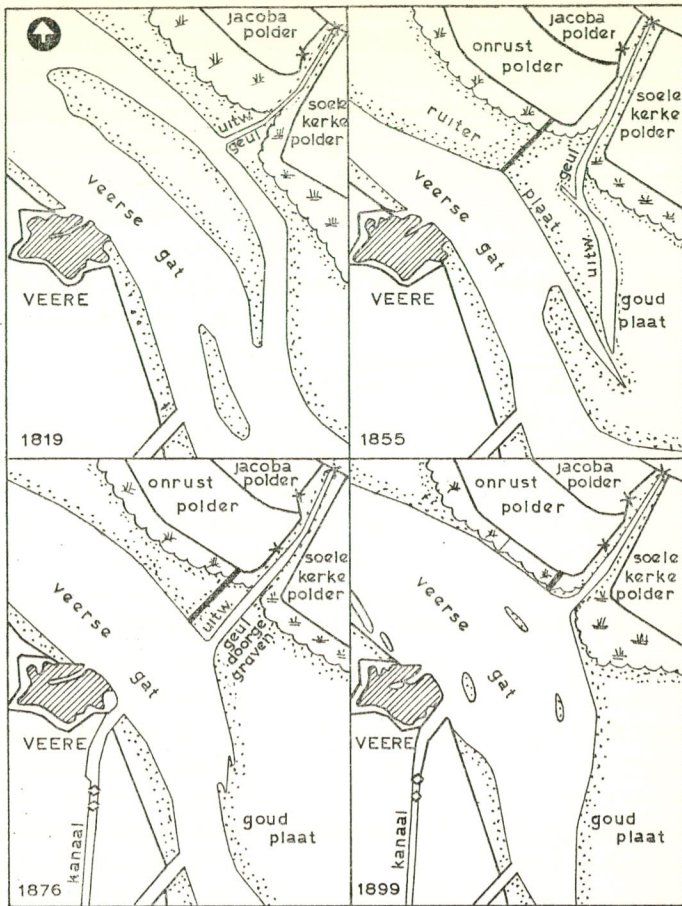

fig. 151. Situatie haven- en uitwateringsgeul aan de haven te Kamperland (1819—1900).

de normale toestand, waarin de uitwatering door de Kamperlandse haven is teruggekeerd, besloten hebben niet langer dan over 1876/77 bij te dragen in de buitengewone uitgaven voor die haven en zich evenals voor 1846 daaraan onttrekken. Deze verwickelingen vormden waarschijnlijk het begin van de oprichting van het hierboven genoemde Uitwateringswaterschap „Heer Jansz c.a.”.

Het waterschap bestuurt en onderhoudt de uitwateringssluis van de Heer Janszpolder aan de haven te Kamperland, de gemeenschappelijke uitwateringsgeul van die sluis tot het Veerse Gat, de spuiikom met spuisluis en spuidammen en alle werken welke zijn of zullen worden aangelegd om deze geul op de vereiste diepte te houden. Het bijzonder reglement is van toepassing, vastgesteld door Provinciale Staten dd.

13 december 1919, nr 131, goedgekeurd bij K.B. van 27 februari 1920, nr 74 en gewijzigd bij K.B. van 19 februari 1926, nr 26.

De kadastrale oppervlakte van het waterschap bedroeg 1397 ha met een belastbare oppervlakte van 1167,25 ha, en een aanslag van f 2,50 over 794 ha en f 1,64 over 373,25 ha. Voor afmetingen van de suatiesluis, zie hoofdstuk III onder de Heer Janszpolder.

De Jacobapolder en de Onrustpolder waren eveneens bij dit uitwateringswaterschap betrokken, hoewel deze polders een eigen suatiesluis hadden. De oorzaak hiervan was dat gebruik werd gemaakt van dezelfde suatiegeul, zijnde tevens de havengeul van Kamperland naar het Veerse Gat. De Jacobapolder was aangeslagen voor $\frac{3}{4}$ en de Onrustpolder voor de helft van zijn belastbare oppervlakte.

De fig. 152 en 154, p. 204, geven een beeld van twee suatiesluizen, te weten van de Onrustpolder en van de Oud Noord-Bevelandpolder. De figuren 153 en 155, p. 204, tonen een tweetal gedenksteden, de eerste is aangebracht in de buitenfrontmuur van de sluis aan de Onrustpolder ter herinnering aan de eerste steenlegging van de sluis door „Jhr. Mr. J. C. Schorer van de Souburgen, lid der Ridderschap etc. in tegenwoordigheid van den Heer A. Caland, Ridder, Hoofdingenieur, etc. te Middelburg, gedateerd 18 $\frac{7}{22}$ $\frac{m}{d}$ 46". De andere werd aangebracht aan de Ned. Hervormde kerk te Colijnsplaat als gedenkplaat aan de mislukte aanslag door de Duitsers in 1944 op de suatiesluis te Colijnsplaat.

De hiervoor genoemde uitwateringswaterschappen zijn sinds 1 januari 1959 ook ondergebracht bij het nieuwe Waterschap Noord-Beveland. Bij de afdamming van het Veerse Gat en de Zandkreek kwamen 8 van de 11 suatiesluizen buiten bedrijf. Behalve de sluis van de Heer Janszpolder die zal worden opgeruimd, blijven de overige zeven sluisen wel intact om in voorkomende gevallen (bij abnormaal hoge polderwaterstand) mede dienst te kunnen doen. Het nieuwe peil van de Zandkreekboezem zal nl. constant op ca N.A.P. komen te liggen voor het normale zomerpeil en 0,70 m — N.A.P. voor het normale winterpeil. De aan de Zandkreek en Veerse Gat gelegen sluisen konden dus niet meer op natuurlijke wijze het overtollige water afvoeren. Het gebied dat daarbij betrokken werd omvat ca 5500 ha, dat is $\frac{2}{3}$ deel van Noord-Beveland. Alleen de suatiesluis te Colijnsplaat voor afwatering van ca 2200 ha, de sluis van de Leendert Abrahamspolder aan het haventje van Kats en de sluis van de Jacobapolder zijn in bedrijf gebleven. Vanwege de hoge ligging kan de Jacobapolder voldoende door de eigen sluis blijven sueren. Voor het overige gebied is de natuurlijke afwatering veranderd in een kunstmatige lozing.

Hiervoor zijn 3 gemalen gebouwd nl. aan de Adriaanpolder, met een

capaciteit van 90 m³/min., aan de Willempolder met een capaciteit van 240 m³/min. en aan de Jacobapolder (voor Rippolder c.a.) met een capaciteit van 36 m³/min., voor het bemalen van een gebied van resp. 1180, 3000 en 785 ha. Tevens werd tussen de Onrustpolder en de Jacobapolder een vijzelinstallatie als onderbemaling gebouwd, met een capaciteit van 27 m³/min. om grotendeels des zomers het water van de Onrustpolder te lozen. Bij hogere polderwaterstand in de winter kan een deel van het water van de Onrustpolder door de eigen intact gebleven sluis sueren. Voor onderlinge communicatie van enige polders werden nog een achttal afsluitbare duikers gelegd, zie fig. 157. Volgens de tegenwoordige eisen voor een goed functionerende bemaling is bij de bouw van de gemalen gerekend op een capaciteit van 8 m³ per min. per 100 ha. De gemalen worden alle elektrisch aangedreven.

Men had voor de reorganisatie van het afwateringssysteem twee plannen, het z.g. verbeteringsplan en het aanpassingsplan. Het eerste betrof een verbetering van de waterbeheersing van heel Noord-Beveland. Het aanpassingsplan betrof alleen de nodige werken om de afwatering aan te passen aan de nieuw ontstane situatie van 1961. Dit laatste plan werd toegepast. De uitvoering daarvan is zodanig dat te allen tijde met behoud van de nieuwe werken het verbeteringsplan ook nog kan worden uitgevoerd. De verwachting is dat het gekozen plan, waarbij gestreefd is naar een verbetering van het afwateringsstelsel, in de toekomst inderdaad een verbetering voor Noord-Beveland zal betekenen. Hierbij moet aangetekend worden dat de afwatering voor het tot stand komen van het Drie-eilandenplan, behalve voor enkele polders, ook aan redelijke eisen voldeed. Verbetering van de waterbeheersing was echter mogelijk.

Het oude afwateringssysteem kon niet verhinderen dat door de zware regenval in het najaar van 1960, veel waterbezwaar werd ondervonden, vooral in het oostelijk deel van Noord-Beveland. Door het waterschap werd onderzocht of de afsluiting van de Zandkreek van invloed had kunnen zijn op de suatie van het polderwater. De resultaten van de metingen wezen uit dat dit echter geenszins het geval was. De wel zeer abnormale regenval, sinds 100 jaar niet voorgekomen, was de oorzaak.

De nieuwe afwateringswerken werden in het voorjaar van 1960 namens de Deltadienst van de Rijkswaterstaat door het Technisch Bureau van de Unie van Waterschapsbonden N.V. als volgt te Kortgene aanbesteed:

Gebouwen:

Willempolder	aan	fa F. Verstelle, Philippine,	voor	f 275.640
Adriaanpolder	aan	fa G. Schermer, Nieuwendijk,	voor	„ 242.000
Rippolder	aan	idem		„ 112.000
Onrustpolder	aan	idem		„ 75.200

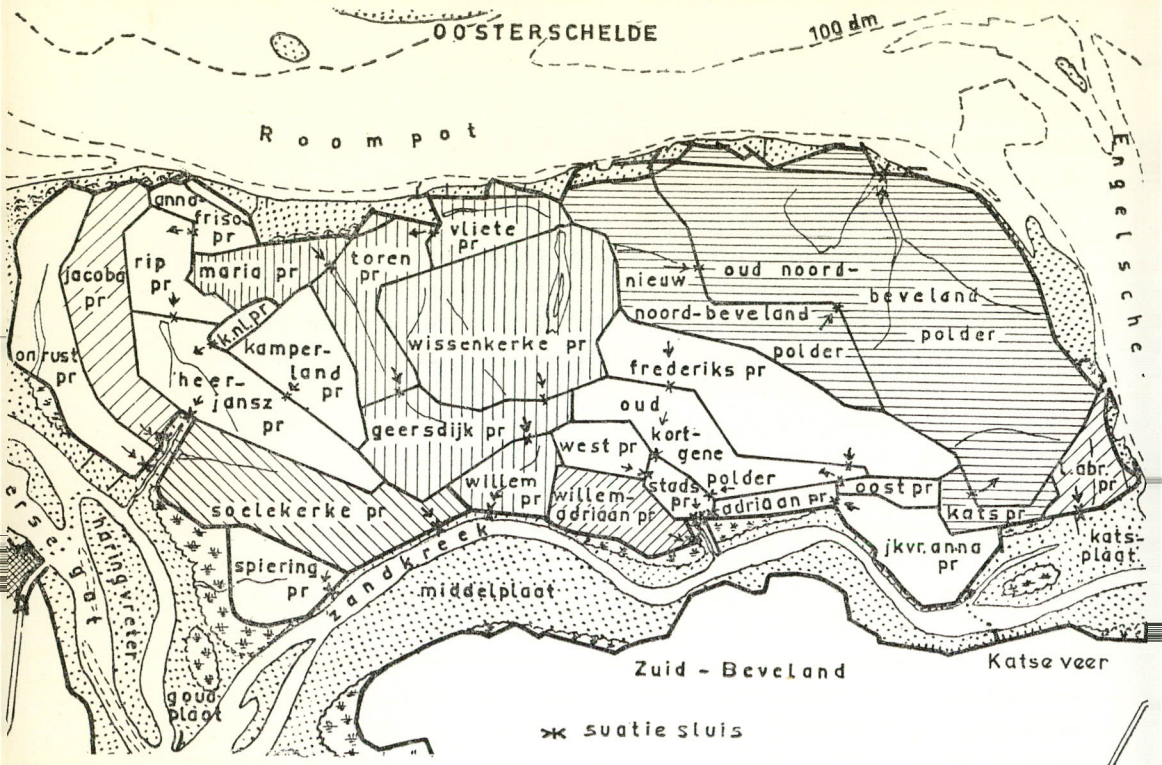
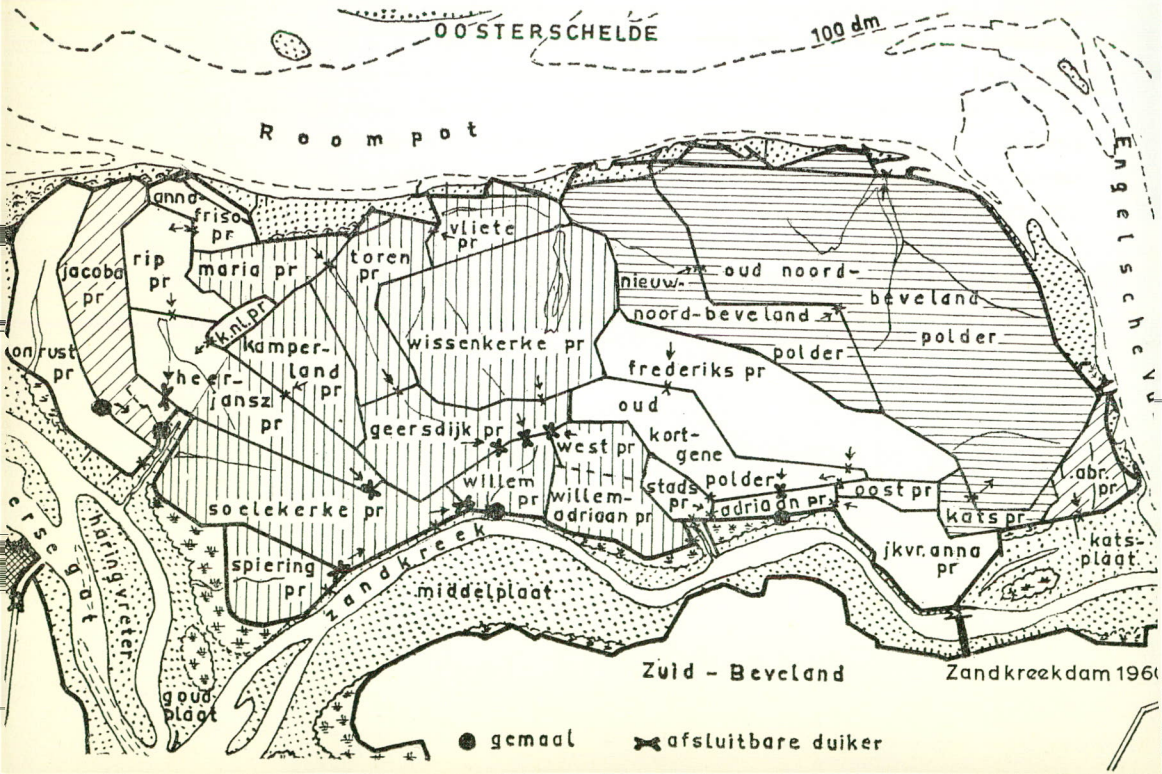

fig. 156. De afwateringsgebieden van Noord-Beveland tot 1961.

fig. 157. De afwateringsgebieden van Noord-Beveland vanaf 1961.

Pompinstallaties:

Willempolder aan N.V. Stork en Co te Hengelo, voor	f 141.600
Adriaanpolder aan N.V. Landustrie, Sneek, voor	„ 79.000
Rippolder aan idem	„ 39.600
Onrustpolder aan idem	„ 18.400
Leggen van 8 duikers aan fa H. Stouten, Brouwershaven	f 429.000

Namens het bestuur van het waterschap „Noord-Beveland” werd in het najaar van 1960 door de Nederlandse Heide Maatschappij het graven en verruimen van de watergangen in drie percelen aanbesteed als volgt:

Perceel Willempolder c.a. aan Wegenbouwmij de Kroon te Rhenen voor	f 253.700
Perceel Onrust- en Jacobapolder aan fa A. C. van Hee te Kamperland voor	„ 188.000
Perceel Adriaan- en Soelekerkepolder aan fa M. Uil te Middelburg voor	„ 329.000

Met de aansluitingskosten van de gemalen op het elektrisch net van de PZEM à f 57.157,— kwamen de totaal uitgaven van de nieuwe afwatering op f 2.240.297,—. Voor heel Noord-Beveland betekent dit bijna f 300,— per ha.

In de figuren 156 en 157 is de situatie aangegeven van de afwateringsgebieden resp. vóór en na 1961. De plaats van de gemalen en de acht verbindingsduikers vindt men in de laatstgenoemde figuur. Fig. 158 geeft een beeld van de bouw van het nieuwe gemaal aan de Willempolder. Fig. 159 laat de doorgraving zien van de binnendijk tussen de Geersdijkpolder en de Willempolder voor het leggen van een der acht genoemde duikers (zie pag. 204).

Het rioolwater van de zes woonkernen (totaal ca 2200 woningen met eind december 1960, 6717 inwoners) kwam voorheen ongezuiverd in het polderwater terecht. In de nieuwe situatie is zuivering van het rioolwater gewenst. Te Kamperland is hiervoor reeds een oplossing gevonden door de aanleg van een „Pasveersloot”. Dit is een ringsloot (te Kamperland een ondergrondse buis) met ronddraaiende borstels, waardoor het water in circulatie blijft en daarna gezuiverd via een overstort wordt geloosd. Toepassing van deze methode in andere woonkernen is in behandeling.

* * *

§ 13. HAVENS.

De havens van Noord-Beveland vormden met de in hoofdstuk IV te behandelen veren tot voor kort de toegangs- en uitvalspoorten van het v.m. eiland. Immers alle afvoer van landbouwprodukten en aanvoer van materialen enz. moest geschieden via deze havens en veren. Als we hier spreken van havens, dan worden daarmee bedoeld een aantal tijhaventjes, verspreid liggende rond Noord-Beveland.

Noord-Beveland bezit nog een zestal van deze „vervoerscentra”: Colijnsplaat, Kats, Kortgene, Kamperland, Geersdijk en het haventje genaamd „aan de oesterput” dat ca 3 km ten westen van Colijnsplaat is gelegen. De havens van Kortgene, Kamperland en Geersdijk zijn sinds de afdamming van het Veerse Gat en de Zandkreek bestemd tot binnenhavens en dus niet meer afhankelijk van het getij. De overige drie havens blijven tijhaven tot de afdamming van de Oosterschelde omstreeks 1980 voltooid zal kunnen zijn. Noord-Beveland zal dan geen enkele buitenhaven meer bezitten.

Haven van Colijnsplaat

De oudste haven op Noord-Beveland is de gemeentehaven te Colijnsplaat. In 1599 werd de haven, de spuikom en de kaai aangelegd. Ter voorbereiding waren enige dammen opgeworpen, terwijl een achterkade en een spekdam (rond de dijkspuiten gelegen waaruit men de specie voor de zeedijk had gehaald) waren doorgestoken en een geul naar het diepe was gelegd. De spui moest een lengte van 30 putse voeten, de kaai van 8 putse roeden hebben. De haven moest 3 voet dieper dan de kreek uitgegraven worden, de bodem breed 15 voeten. De aannemer van de kaaien, Joris Lambrechts van Zierikzee, gaf het werk op, na „twee getijden” daaraan gewerkt te hebben met drie personen, „mits dat tzelfen hem te zwaer viel ende hij int aennemen daerop nijet wel geleth hadde”. Een nieuwe aanbesteding volgde op 7 mei van datzelfde jaar. Na voltooiing ging het met de haven niet voorspoedig. In de zomer van 1600 maakte men een nieuw stuk kaai, daar de oude „onder uijtgesoncken” was ten gevolge van „het welsant”. In 1603 was de spuikom „gebersten”, het hoofd verzonken en de dammen vernield.

De haven was zo verzand, dat 17 schippers van Colijnsplaat zich met een request tot de heren van de Raad van Hohenlohe wendden. In 1606 nam men proeven de spui aan weerszijden met zoden te bekleden en de „schoffdeure ganckbaer” te maken om het water te schutten en de haven uit te schuren. Hoewel men aanvankelijk succes had, daar de haven „seer gediept wierde” is „ten lesten het werck nog meer gesoncken”. Later heeft men aan de andere zijde van de haven een nieuwe houwer (spuikom) gemaakt, te zien op de plattegrond in fig. 26, p. 98. ¹¹³⁾

Verskillende uitbreidingen en verbeteringen werden in de loop der jaren aan de haven van Colijnsplaat uitgevoerd, o.a. in 1880, vernieuwing paalhoofd en verbetering steenglooing, in 1883 binnenpaalrij noordelijk havenhoofd vernieuwd en een basaltmuur gemetseld. Omstreeks 1914 werd de laatste uitbreiding tot stand gebracht, waarmee de haven een lengte van 120 m en een max. breedte van 40 m had verkregen. De haven is geschikt voor schepen tot 400 ton met een diepgang van 2 m. Voor de binnenkomende schepen staat op de zuidelijke havendam een vast wit licht. Fig. 160, p. 269, geeft een overzicht van de gemeentehaven in 1958, zie ook de luchtfoto van 1957 in fig. 27, p. 99. De laatste jaren is de haven van Colijnsplaat zelfs in het internationaal verkeer opgenomen. Voor de export van aardappelen komen sinds 22 februari 1955 coasters (zeeschepen tot 500 bruto registerton) naar Colijnsplaat om lading in te nemen voor overzeese gebieden. Zo kon het gebeuren dat op maandag 15 april 1956 de honderdste coaster te Colijnsplaat meerde en de bemanning feestelijk werd onthaald. Sindsdien zijn meerdere coasters te Colijnsplaat verschenen. De haven is sinds 1941 in beheer en onderhoud bij de gemeente Kortgene, voordien bij de afzonderlijke gemeente Colijnsplaat.

In het kader van de Deltawerken is Colijnsplaat bestemd om de eerstvolgende 20 jaren een belangrijke rol te spelen, o.a. als haven voor de vissersschepen uit Veere en Arnemuiden. Op 17 mei 1960 werd de Vissershaven van Colijnsplaat aanbesteed door de Deltadienst van de Rijkswaterstaat te 's Gravenhage voor een bedrag van f 1.700.000. De aannemer werd fa S. A. Sanders te Rijswijk (Z.-H.). De nieuwe haven is geen tijhaven, doch toegankelijk bij laag en hoog water. De lengte is 400 m, de breedte 100 m, terwijl de diepte 4,00 m — N.A.P. bedraagt. Het is de eerste Rijkshaven op Noord-Beveland, ter vervanging van de Rijkshaven te Veere. De bestaande gemeentehaven blijft eveneens in gebruik. Fig. 161, p. 269, laat de beginfase van de bouw van de Vissershaven zien.

De tweede haven van Noord-Beveland werd in de 17e eeuw aangelegd te Kats. Smallegange spreekt in 1696 van een haven met een „bequaem Hooft, Cats Hooft genoemd, uitkomende in de Schelde tegen over de Keeten en hier heeft in voortijden een swaer kasteel gestaen, gelijk ook tot Cortgene, maer die zijn door de zee en de tijd heel vernietigt”.

Deze haven lag aan de oostzijde van de zeedijk tegenover het tegenwoordige dorp Kats in de uitmonding van de Katse kreek. Deze kreek is nog in het terrein terug te vinden. Ook op de kaart van Hattinga van 1751 (zie fig. 16, p. 54) komt dit haventje met spuikom en havengeul voor, uitmondend in het Katse Rak ofwel Katse kreek genoemd. Het

Haven van
Kats

Katse Rak was echter dermate aan verlanding onderhevig dat het haventje in verval raakte. Bij de bedijking van de Leendert Abraham-polder in 1853 kwam het geheel te vervallen. Met de toenmalige gemeente Kats werd bij de concessie voor genoemde bedijking de voorwaarde verbonden voor aanleg van een nieuw tijhaventje aan de Zandkreek waar ook de suatiesluis werd gebouwd. Na aanleg van de haven werden door de gemeente Kats verschillende verbeteringen en uitbreidingen aangebracht o.a. in 1879, 1901, 1912 en 1913. De haven is bij hoog water toegankelijk voor schepen tot 200 ton met een diepgang van 1,70 m en is sinds 1941 in onderhoud en beheer bij de gemeente Kortgene, voordien bij de afzonderlijke gemeente Kats. Het lijkt ons dat het haventje van Kats zijn langste tijd bestaan heeft, ten eerste omdat na de afdamming van de Zandkreek veel vervoer per as zal plaats hebben, terwijl de mogelijkheid van verlanding tot ca 1980 in sneller tempo aanwezig moet worden geacht. Fig. 162, p. 269, geeft een beeld van de toegangseul met een gedeelte van het tijhaventje te Kats bij laag water.

Haven van Kortgene

Een andere haven op Noord-Beveland werd aangelegd kort na de bedijking van 1684 van de Stadspolder, met welke polder de kern van de oude smalstad Kortgene weer boven water was gekomen. Smallegange zegt in 1696 van de haven van Kortgene het volgende: „De haven is met een sluis en kaedijkjens en een seer wijd uitspringend swaer houten hoofd in de wateren van Zuidvliet gelegen, bequaem om vele en velerhande schepen t' ontvangen". Tot de bedijking van de Willem Adriaan-polder in 1748 heeft de haven van Kortgene tevens dienst gedaan als „veerhaven" voor het veer Kortgene-Wolfaartsdijk. Later is aan de zuidoosthoek van de Willem Adriaanpolder een steiger gebouwd, genoemd „t Hoof".¹¹⁴⁾

De haven van Kortgene is in de loop der jaren ook uitgebreid en verbeterd. In 1912 had een oostelijke uitbreiding plaats. Tot 1961 had men de westelijke oude haven en de oostelijke nieuwe haven, elk ca 100 m lang en 15 m breed, toegankelijk voor schepen van 500 ton met een diepgang van 2 m. Kortgene had hiermee de grootste haven van Noord-Beveland. Fig. 163, p. 269, geeft een overzicht van de haven in 1960, zie ook de luchtfoto in fig. 32, p. 110.

Evenals in de haven van Colijnsplaat zijn de laatste jaren te Kortgene ook meermalen coasters binnengelopen ten dienste van de aard-appelexport. De haventoeegang was voor verbetering vatbaar. Enkele schepen zijn bij de toegang van de havengeul omhooggelopen. Bij een bezoek van H.M. Koningin Juliana aan Noord-Beveland in 1951 liep ook het Koninklijk jacht bij het invaren van de haven omhoog.

Grote verbeteringen in het kader van het Drie-eilandenplan zijn voor

de Kortgeense haven in uitvoering. Op 17 januari 1961 werd de nieuwe haven namens B. en W. van Kortgene door de Deltadienst van de Rijkswaterstaat aanbesteed. De aannemer werd N.V. West Nederland te Papendrecht voor f 596.000,—. De nieuwe haven heeft een driehoekige vorm, is 175 m lang en max. 100 m breed, de diepte is 4,60 — N.A.P. Ze krijgt 80 m loswal. Deze haven komt evenals de vorige in beheer en onderhoud bij de gemeente.

Tevens zijn bij de gemeente Kortgene grootse plannen in uitvoering voor de realisering van een jachthaven in de schorren van de Adriaanpolder, ten oosten van de v.m. veerdam. Plannen voor een groot internationaal watersportcentrum liggen in het verschiep. Men denkt zelfs aan twee jachthavens, tezamen voor enige honderden vaartuigen, de nodige bungalows, een hotel, een scheepswerf voor jachtvaartuigen en een constructiewerkplaats. Door contact met de Royal Yacht Club de Belgique te Antwerpen waarvoor in het bijzonder burgemeester Schuit van Kortgene zich heeft ingezet zijn de plannen thans voor verwezenlijking vatbaar. Aanvankelijk bestonden van overheidswege bezwaren tegen aanleg van jachthavens in de Zandkreek door het feit dat de Zandkreek een onderdeel vormt van de vaarweg Vlissingen-Rotterdam en het Rijngebied en dat de scheepvaart op deze route na aanleg van de Sloehaven aanzienlijk zal kunnen toenemen. Ook ten noorden van Veere bestaan plannen voor een watersportcentrum in het Veerse Gat dat voor de gemeente Veere nieuwe perspectieven opent.

Als volgende haven moet genoemd worden de haven te Kamperland aangelegd aan de zeedijk van de Heer Janszolder. De kaart van Hattinga van 1751 geeft op deze plaats aan het „Kamperlands Veer”, met een toegangseul genaamd „Haventje van Kampen”. Het ontstaan van de veerweg te Kamperland zal hier niet vreemd aan zijn evenmin als het dorp van dezelfde naam (zie § 4, hfdst. II). De vaargeul, een verlengstuk van de vroegere geul „De Rip”, vormde de oorsprong van de Kamperlandse haven. Van deze vroegere geul is waarschijnlijk voor de bedijking van de Heer Janszolder (1699) gebruik gemaakt voor de veerdienst op Veere. Volgens overlevering lag de aanlegplaats aan de Kamperlandpolder bij het dusgenaamde „Plankendorp”. Reeds voor 1530 was in deze omgeving sprake van een veer.

De haven begon meer aan betekenis te winnen na de inpoldering van omliggende gebieden als Jacobapolder (1769), Soelekerkepolder (1818) en Onrustpolder (1846,) hoewel het omstreeks 1900 nog een betrekkelijk klein tijhaventje was met een zeer bochtige bijna $1\frac{1}{2}$ km lange havengeul naar het Veerse Gat. Genoemde havengeul is altijd een zeer lastige geul geweest voor het in- en uitvaren der schepen, vooral bij de zich

Haven van
Kamper-
land

steeds verplaatsende uitmonding. Ondanks dat in 1902 enkele bochten uit de geul waren rechtgetrokken zijn enkele schepen aan de monding gestrand, zo zelfs dat de lading gelost moest worden wilde men het schip voor breken behoeden. In het najaar van 1960 voer een schip met suikerbieten bij krachtige wind aan het eind van de geul omhoog. Bij het vlottrekken zonk het schip. Het werd na enkele dagen weer gelicht.

De haven was voorzien van twee houten aanlegsteigers ten behoeve van de vroegere beurtschippers op Rotterdam en Middelburg. Door het steeds drukker wordende vervoer van landbouwprodukten enz. via deze haven hadden enkele havenuitbreidingen plaats in zuidwaartse richting. In 1938 werd f 50.000 besteed voor havenverbetering. De haven kon uiteindelijk schepen ontvangen tot 300 ton met een diepgang van 2 meter en was in beheer en onderhoud bij de gemeente Wissenkerke. Fig. 164, p. 269, geeft een overzicht van de oude haven te Kamperland bij halftij. In 1960 kwamen 285 schepen binnen met een gezamenlijke tonnage van ca 56000 ton. Sinds enige jaren zijn ook in de haven van Kamperland meerdere coasters verschenen voor de aardappelexport.

Als aanpassing in het Drie-eilandenplan wordt ook de haven van Kamperland gemoderniseerd en geschikt gemaakt voor permanent gebruik. Het wordt geen tijhaven meer. De nieuwe haven werd door de Deltadienst van de Rijkswaterstaat namens B. en W. van Wissenkerke op 24 januari 1961 aanbesteed. Aannemer werd Sanders Aannemingsbedrijf N.V. te Rijswijk voor f 778.000,—. De haven wordt 250 m lang en max. 90 m breed, krijgt 105 m loswal en een diepte van 3,70 m — N.A.P. De havengeul wordt recht getrokken met aan het eind een brede uitmonding. Het euvel van de oude haventoeegang zal dan verholpen zijn. Voor eventuele industrievestiging kunnen de gronden langs het havenkanaal in exploitatie gebracht worden.

Haven van Geersdijk

In 1808 werd het haventje te Geersdijk gemaakt aan de zuidzijde van de Willempolder. Het bestek spreekt van het graven van een „kaaij” en het maken van een havendam uit en op het schor bij de sluis van de Willempolder.¹¹⁵⁾ Door enige uitbreidingen en verbeteringen werd ook dit haventje bestemd voor een druk vervoer van landbouwprodukten en aanvoer van bouwmaterialen, o.a. zoals bij de andere havens veel grind en steenslag voor diverse polderwegen. Een voordeel van dit haventje was dat het dicht aan het vaarwater lag. Een korte havengeul was dus voldoende, bevorderlijk ook voor het schoonhouden der scheepszaten door spuien. Het haventje stond de laatste jaren te boek voor schepen tot 250 ton met een diepgang van 2 m. Fig. 165, p. 269, toont het haventje van Geersdijk in 1958.

Er zijn plannen, geschat op een bedrag van f 140.000, om de haven van Geersdijk aan te passen aan de situatie van het voltooide Drie-eilandenplan. Wegens haar onmiddellijke ligging aan diep water kan zij mogelijk van belang zijn voor de toekomst. In 1958 werden ca 16000 ton landbouwprodukten in deze haven verscheept. Van andere zijde acht men de havens van Kamperland en Kortgene binnen de afsluitdammen van Veerse Gat en Zandkreek voor Noord-Beveland voldoende.

De laatste van de zes havens die nog op Noord-Beveland bestaan is het „haventje aan de oesterput” liggende in de noordwesthoek van de Oud Noord-Bevelandpolder. De westelijke havendam is het restant van de v.m. Glasjesnol. In 1881 was een dijkval ontstaan waardoor de Glasjesnol voor een deel wegviel. Er werd een inlaagdijk gelegd. Zodoende ontstond een kom waar enkele jaren later een oesterput werd geëxploiteerd. In 1888 was deze oesterput reeds vervallen. In 1889 werd aan het bestuur van de Oud Noord-Bevelandpolder vergunning verstrekt voor het inrichten van de „nol des polders” bij de v.m. Glasjesnol tot ligplaats van schepen en tot het uitdiepen van de aanwezige suatiegeul van de niet langer geëxploiteerde oesterput tot havengeul. Aanleiding hiertoe was het feit, dat de ruimte in de haven te Colijnsplaat vooral ten tijde van het bietenvervoer onvoldoende was. De noordelijke havendam doet dienst als golfbreker. Deze dam is het overblijfsel van een eveneens na de val van 1881 opgeworpen kade, die echter tijdens de daaropvolgende vloed doorbrak. Het haventje is toegankelijk voor schepen tot 500 ton.

Haven aan „de oesterput”

Enkele niet meer in bedrijf zijnde haventjes langs Noord-Beveland dienen we nog te noemen, zoals het haventje aan de Spieringpolder dat reeds enige jaren buiten gebruik is. Het was een tijhaventje voor schepen tot 250 ton en een diepgang van 1.50 m. Het lag dicht aan het vaarwater de Zandkreek en behoorde aan de Spieringpolder, die er alleen gebruik van maakte. Fig. 166, p. 269, geeft een beeld van het vervallen haventje.

Haven Spieringpolder

Een bij velen niet bekende en sinds lang vervallen haven op Noord-Beveland was die van Wissenkerke. Deze haven lag in de noordoosthoek van de tegenwoordige Toren polder tegen de Vlietepolder aan, ten noordoosten van het dorp Wissenkerke. Op een kaart van de Toren polder wordt deze aangeduid als „de oude haven van Wissenkerke”.¹¹⁶⁾ Op luchtfoto's is de haven nog terug te vinden in de vorm van een watergang.

Haven van Wissenkerke

Een kenmerk van de havens op Noord-Beveland (behalve „aan de oesterput” die als hulphaven ter ontlasting van de haven van Colijnsplaat

is aangelegd) is, dat ze aangelegd zijn waar reeds een natuurlijke waterlozing aanwezig was. De bestaande suatiegeul werd dan (behalve bij Colijnsplaat) benut voor havengeul. Een suatiesluis werd uit de aard der zaak steeds gebouwd bij het laagste punt van de polder, en dit is altijd waar de zeedijk een vroegere deels verzande of bestaande geul kruist. Waar een haven is, is ook een uitwateringssluis. Deze kennis kan in sommige gevallen mede van dienst zijn bij het reconstrueren van vroegere geulensels of bij het bodemonderzoek. Tot slot geven we hier nog een uittreksel uit de statistieken van de scheepvaartbeweging in Nederland, voor enkele havens over 1939 en 1958.

Uittreksel uit de statistieken van de scheepvaartbeweging in Nederland.

Haven van:	1939		1958	
	aantal schepen	laadvermogen in tonnen	aantal schepen	laadvermogen in tonnen
Colijnsplaat	in: 286 uit: 296	39184 39727	86 * 86 *	15375 15375
		* + 56 coasters (zeeschepen tot 500 bruto registerton)		
Kortgene	in: 416 uit: 407	43902 43062	161 * 152 *	51819 51749
		* + 12 coasters of kustvaarders		
Kammerland	in: 470 uit: 467	56026 55959	282 * 283 *	51733 51938
		* + 4 coasters		

De statistieken spreken voor zichzelf. Een groot deel van de in- en uitgaande schepen was in de regel bestemd voor het vervoer van suikerbieten. Enkele topjaren van dit vervoer van de laatste tijd zijn hieronder vermeld:

Afvoer suikerbieten per schip via	in 1955	in 1956
Colijnsplaat	8852 ton	7835 ton
Kortgene	10723 ..	9190 ..
Kammerland	23341 ..	19978 ..
Kats	6319 ..	6871 ..
Geersdijk	5570 ..	8195 ..
Oesterput	8418 ..	7037 ..
Spieringpolder	806 ..	822 ..
Totaal	64029 ton	59928 ton

§ 14. WEGEN.

Van de ruim 210 km wegen op Noord-Beveland behoorde in 1960 ca 17 km tot het Provinciaal wegennet. De overige zijn alle tertiaire wegen, z.g. polderwegen die sinds 1 januari 1959 in beheer en onderhoud zijn bij het waterschap Noord-Beveland. Voordien waren deze in beheer en onderhoud bij de diverse polders afzonderlijk. De wegen binnen de bebouwde kommen zijn hier buiten beschouwing gelaten. Rijkswegen zijn tot heden nog niet op Noord-Beveland aangelegd. In de eerstvolgende kwarteeuw nadat het Deltaplan is voltooid zal een noord-zuidverbinding naar de randstad Holland via een Rijksweg langs de noordwesthoek van Noord-Beveland leiden. Mogelijk kan reeds eerder een dergelijke verbinding tot stand gebracht worden via de noordoosthoek van Noord-Beveland als het brugplan over de Oosterschelde (zie fig. 218 achterin) tot uitvoering komt.

De wegen op Noord-Beveland volgen voor een groot gedeelte — ca 100 km — de polderdijken, hetzij aangelegd naast de betreffende dijk of over de kruin van de binnendijken. Dit laatste was mogelijk omdat deze v.m. zeedijken in vorige eeuwen reeds met een vrij brede kruin waren aangelegd (zie fig. 4, hoofdstuk I). De overige 100 km wegen zijn successievelijk aangelegd in het kader van de verkaveling der verschillende polders. In tegenstelling tot vele andere gebieden in Zeeland met vele kronkelige wegen en wegjes hebben de wegen op Noord-Beveland kaarsrechte tracé's.

Over een der eerste wegen op Noord-Beveland vinden we het volgende vermeld in een rekening in het Nassau Domeinarchief¹¹⁷): „Op 29 april 1688 is besteed op de grond van Colijnsplaat en Noord-Beveland het maken van een nieuwe weg beginnend van de westzijde van dit dorp en zulks gaande door de Valle (deze v.m. stroomgeul te overbruggen) en strekkende zuidwaarts tot de slaperdijk van Oud Noord-Beveland en de dulven weerszijden eerst 2½ voeten diep, tonnerond te mollen en plaveren en dan het zand onder uyt daerover te slechten”. Evenals destijds voor de dijksbouw werd de aanleg van wegen ook in gedeelten aanbesteed. Met bovenstaande wordt bedoeld een gedeelte van de tegenwoordige provinciale weg nr. 8 vanaf Colijnsplaat tot aan de Nieuw Noord-Bevelandpolder. Het werd uitgevoerd in 15 gedeelten elk ter lengte van 17 tot 58 roeden tot een totale lengte van ca 2 km.

In het jaar 1838 werd tussen de polder- en gemeentebesturen van Kortgene een overeenkomst opgemaakt, waarin werd bepaald dat het onderhoud van de dijken en wegen, welke tot die tijd steeds in onderhoud bij de polders waren geweest, bij die polders zou blijven. Het gemeentebestuur kreeg echter het recht bij nalatigheid van het polder-

bestuur, de verbetering ten koste van de polder te doen uitvoeren. ¹¹⁸⁾ Oorspronkelijk waren het allemaal onverharde wegen en een ieder weet wat een onverharde weg betekent bij nat weer vooral in de wintertijd. Ruim een eeuw geleden werd begonnen daarin verbetering te brengen.

„In september 1846 werd onder voorzitting van de toenmalige Districtscommissaris Jkhr. de Hazebomme door een algemene vergadering van Dijkgraven en Beheerders der verschillende polders en Burge-meesters in dit eiland, eene Commissie benoemd, aan welke de last was opgedragen om te onderzoeken welke wegen in Noord-Beveland zouden behoren verbeterd te worden, hoedanig deze verbeteringen zouden moeten zijn en door welke middelen zulks zou kunnen geschieden. De Commissie werd genoemd: Commissie tot bevordering der wegsverbetering in Noord-Beveland”. Op 14 maart 1851 besloot men de volgende wegen te verbeteren:

„A. **Van Kortgene naar Colijnsplaat.**

1. De Molenweg. 2. De Lage weg. 3. De weg genaamd van C. Boot. 4. De weg over de dijk van Nieuw Noord-Beveland. 5. De weg genaamd van P. de Koster. 6. De weg over de dijk van Oud Noord-Beveland tot Nieuwe Weg van Colijnsplaat. 7. De nieuwe weg van Colijnsplaat. Totaal 5993 el.

B. **Van Kortgene naar Wissenkerke.**

8. Vanaf het vorige perceel, dijk Frederikspolder tot Zuidoosthoek Wissenkerkepolder. 9. Vanaf vorige nr over de dijken tussen Oud Kortgenepolder en de Wissenkerkepolders, en Geersdijk- en Wissenkerkepolders tot aan de weg van Jan van der Heide. 10. De weg genaamd Jan van der Heide. 11. Van nr 10 tot den hoogen heul in de Wissenkerkepolder. 12. van nr 11 tot aan Wissenkerke. Totaal 5540 el.

C. **Van Wissenkerke naar het Kamperland.**

13. De Boomdijk tot in den Torenepolder. 14. De weg van nr 13 door de Torenepolder tot aan de Mariapolder. 15. De dijk van den Mariapolder. 16. Van nr 15 langs Kampensnieuwland, door het wegje van S. Boone, en den veerweg. Totaal 4755 el.

D. **Van Kortgene naar Kats.**

17. Langs den Zuidlangen weg tot den dijk van de Katschen polder. 18. Van nr 17 noord tot op Kats. Totaal 4470 el.

E. **Verbinding van het veer van Geersdijk.**

19. De Geersdijksche weg. 20. Een eind bezijden Geersdijk tot bij den Geerdijkschen Veerweg. Totaal 905 el. Totaal te verbeteren 21663 el.

b) dat dezelve als de meest doelmatigste, minst kostbaarste en eenvoudigste wijze van verbetering aanneemt, het middel van begrienen dezer wegen, met een spoorbreedte van 2 el 80 duim, hetwelk beraamd is te kosten, per strekkende el wegs-lengte, de som van f 1,90½.
enz. enz. enz.” ¹¹⁹⁾

Op 22 juli 1853 wordt nogmaals gewag gemaakt van een buitengewone vergadering van de Dijkdirectie en de Ingelanden van de Geersdijkpolder, betreffende een plan tot wegsverbetering in Wissenkerke nl. de weg naar het Kamperlandse veer. Men besluit „tot uitvoering van deze wegsverbetering bestaande in begrinding, alsmede het beheer over die wegen tot aan de gehele aflossing van de genegotieerde capitelen op te dragen aan het plaatselijk bestuur van Wissenkerke c.a.,

bijgestaan door de hoofden der directien van die polders, in welke wegs- of dijksverbetering plaats hebben zal". Hier kennen we dus reeds een samenspel tussen gemeenten en polders.

Ook in de notulen van 7 mei 1878 van de Heer Janszolder wordt gezegd dat de toestand van de grindwegen in deze gemeente (Wissenkerke) slecht is. In de gemeente Colijnsplaat waren ze beter.

Men is steeds verder voortgegaan met het begrinden der wegen, terwijl later ook verschillende wegen met steenslag werden verhard, gevolgd door enkele keiwegen. Keiwegen werden in de vorige eeuw in Zeeland meermalen toegepast o.a. als verharding voor de toegangswegen naar de veren. Een bepaald prettige wegverharding is het nooit geweest, vooral niet na de opkomst van het rijwiel en het motorverkeer. Het materiaal was in hoofdzaak afkomstig uit België en Duitsland. Men kende porfierkeien (Quenast), basaltkeien (Zevengebergte), graniet (Beiers en Noors) en grèskeien (kiezelzandsteen uit België). Ze waren enkel of dubbel behakt (demiretaillé en retailé). In Zeeuwsch-Vlaanderen vindt men nog verschillende polderwegen met een keiverharding, aldaar „kasseien" genaamd, vanwege het afgesleten ronde bovenzvlak ook betiteld als „kinderkopjes". De weinige keiwegen die op Noord-Beveland zijn aangelegd waren de z.g. kotenbestratingen, een goedkoper soort Belgische porfierkei, zij zijn bijna alle verdwenen. De keiverharding van de veerweg te Kamperland is in 1936 gebruikt als fundering van de klinkerverharding.

Behalve de provinciale wegen heeft men het in Noord-Beveland lang met de begrinde wegen moeten stellen. Pas in de laatste decennia zijn vele grindwegen van een teerlaag en een oppervlaktebehandeling voorzien. Nu, in 1961, beschikt het waterschap over 108 km teerwegen, 52 km grindwegen en 34 km aardewegen (grotendeels dijkbermen).

Bij het Statenbesluit van 15 december 1931, nr 10, goedgekeurd bij K.B. van 6 februari 1932, nr 25, gewijzigd in 1947, en herzien in 1948, is een Provinciaal wegenplan vastgesteld. De wegen die op Noord-Beveland hiertoe behoren zijn: weg nr 8, Kortgene-Colijnsplaat ca 7 km; weg nr 9a, b, c, Kortgene-Kamperland ca 10 km. Totaal 17 km.

Voor weg nr 8 zijn behalve enkele bochtafsnijdingen de bestaande wegen gevolgd. De aanleg of verbetering geschiedde in de jaren 1932, 1933, 1937 en 1940. Voor weg nr 9 werden behalve voor de nieuw aangelegde wegvakken in de Torenpolder (ca 900 m) en in de Geersdijkpolder (ca 800 m), eveneens de bestaande tracé's gevolgd met enige bochtafsnijdingen. De aanleg of verbetering geschiedde in de jaren 1930 en 1933 t/m 1936. De totaal kosten bedroegen f 440.438,— met inbegrip van de in 1951 verbeterde straat in de dorpskom te Wissenkerke.

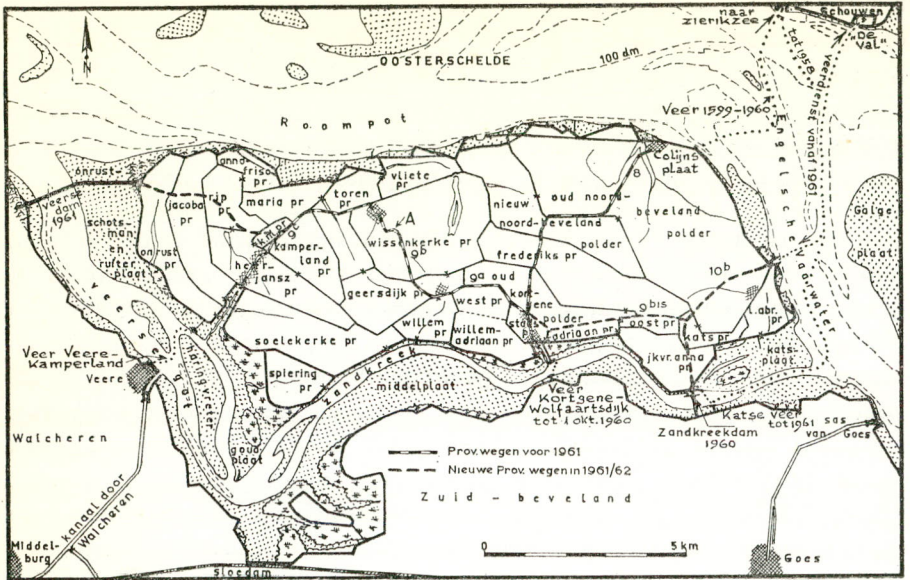

fig. 167. De provinciale wegen op Noord-Beveland.

De totale lengte van alle provinciale wegen in Zeeland is globaal 300 km, waarvan dus in 1960 bijna 6 % op Noord-Beveland was gelegen.

Als gevolg van de delta-afdammingen is of wordt het provinciaal wegenstelsel op Noord-Beveland uitgebreid met ruim 8 km voor de verbinding met de verkeerswegen over de afsluitdammen en naar de nieuwe veerhaven te Kats, terwijl ruim 4 km (weg nr 9bis) op het Provinciaal wegenplan staat voor een aftakking naar Kortgene van de provinciale veerweg te Kats. De eerstvolgende jaren zijn voor Noord-Beveland wat de wegenbouw betreft dan ook verschillende verbeteringen of uitbreidingen aan de orde, zoals:

Wissenkerke-Veerse dam	f 1.608.000,—
Veerse dam	„ 246.000,—
Kortgene-weg Zandkreekdijk	„ 1.668.000,—
Zandkreekdijk	„ 336.000,—

Totaal f 3.858.000,— *)

De weg op de Zandkreekdijk is een provinciale weg over een Rijksdam. Fig. 167 geeft een overzicht van de provinciale wegen op Noord-Beveland, terwijl fig. 168, p. 270, een indruk geeft van een der oude provinciale wegen (weg nr 9b) onder de gemeente Wissenkerke.

* * *

*) Volgens het door G.S. van Zeeland voorlopig vastgestelde schema.

III. DE NOORD-BEVELANDSE POLDERS.

Waterstaatkundige en historische gegevens.

In dit hoofdstuk volgt een waterstaatkundig overzicht van elke polder op Noord-Beveland met enige gegevens van de geïnundeerde polders. Bedijkingsoctröoien, oppervlakten, data van calamiteus- of vrijverklaring, gegevens betreffende de zeewering, van de oever- en dijksverdediging, de afwatering, het wegensstelsel enz. worden vermeld. Behalve waar dit is aangeduid zijn alle polders ontstaan uit aanwassen. De kadastrale en belastbare oppervlakten zijn volgens de polderlegger van het waterschap Noord-Beveland van 1960. Meer of minder dan een halve ha is afgerond resp. naar boven of naar beneden. Het voorlopig vastgestelde dijkgeschot bedraagt sinds de samenvoeging tot één waterschap, gemiddeld 50 tot 60 gulden per ha. Voor een verklaring van het dijkgetal zie paragraaf 6 van hoofdstuk II.

De polders van Noord-Beveland liggen op een hoogte van gemiddeld N.A.P. tot ca 1.75 m + N.A.P., waarbij uiteraard de kreekgebieden op ca N.A.P. het allerlaagst liggen. De hoogste binnendijks gelegen gronden, op ca 1.75 m + N.A.P., worden gevormd door een klein gebied in het noordwesten van de Onrustpolder. De laatste jaren zijn deze gronden voor een groot deel uitgegeven door de gemeente Wissenkerke voor het recreatiegebied „De Banjaard”, terwijl de belangstelling nog steeds groeiende is. Voor diegenen van de vakantiegangers, die het nog altijd ongewoon vinden om achter dammen en dijken onder de zeespiegel te wonen moge het een geruststellend feit zijn dat men op „De Banjaard” op het hoogst gelegen deel van Noord-Beveland zit dat boven gemiddeld hoog water reikt. G.H.W. is ter plaatse voor de kust ca 1.50 m + N.A.P.

Tot slot zijn enkele historische bijzonderheden genoemd terwijl ter verduidelijking, van de meeste polders een situatieschets is bijgevoegd. Achterin dit boek is een uitslaande overzichtskaart opgenomen van alle polders in Noord-Beveland met de omliggende geulen en een deel van het aangrenzende gebied, fig. 218. Details van polders, dijken, glooiingen, oeverwerken, vallen enz. zijn behandeld in de paragrafen 5 t/m 10 van hoofdstuk II.

Overzicht waterstaatkundige gegevens van polders op Noord-Beveland.

§ nr.	Polder	d. d. bedijkings- octrooi	bedijking gereed in:	oppervlakte in ha				dijken in km				
				bedijkt	verloren	1960		bij inpoldering			inlaag- dijken totaal	verdwenen dijken
						kadastraal	belastbaar	aangelegd	dijkgetal in m/ha	omtrek polder		
1	Oud Noord-Beveland	5- 4-1596	1598	ca 1895	ca 164	ca 1731	ca 1548	ca 20,—	ca 10,55	ca 20,—	ca 11,50	ca 7,50
2	Orizand	12/14-11-1601	1602	309	309	—	—	8,—	25,88	8,—	1,—	9,—
3	Nieuw Noord-Beveland	17- 9-1615	1616	502	25	477	458	7,75	15,43	14,—	2,30	1,—
4	Frederiks	26/2- 22/3-1639	1641	513	—	513	477	5,90	11,52	11,50	—	—
5	Wissenkerke	10- 6-1651	1652	667	—	667	587	7,60	11,40	10,34	—	—
6	Oud 's-Gravenhoek	27- 2-1657	1657	182	182	—	—	3,25	17,86	5,25	1,55	4,80
7	Kamperland	13-12-1656	1658	217	—	217	214	6,65	30,64	6,65	—	—
8	Ouweleck	4- 6-1665	1665	184	184	—	—	5,80	31,52	5,80	3,35	9,15
9	Oud Kortgene	10- 3-1667	1667	277	—	277	257	5,20	18,77	9,—	—	—
10	Geersdijk	15-11-1667	1668	286	—	286	260	4,75	16,50	8,30	—	—
11	Kats	15-11-1667	1668	70	—	70	69	2,10	30,—	5,30	—	—
12	Kampensnieuwland	21- 8-1668	1669	37	—	37	34	1,50	40,54	2,60	—	—
13	Al te Klein	29- 3-1670	1670	10	10	—	—	0,60	61,—	1,50	—	0,60
14	Nieuw 's-Gravenhoek	28- 7-1670	1671	134	134	—	—	3,—	22,38	6,—	2,85	4,85
15	Stads	20-11-1680	1684	60	—	60	41	2,05	34,17	3,25	—	—
16	West	20-11-1680	1686	91	—	91	81	1,70	18,68	3,80	—	1,20 e
17	Oost	20-11-1680	1686	47	—	47	47	1,50	31,90	3,60	—	—
18	Vliete	12- 3-1686	1687	182	25	157	129	1,75	0,96	6,40	3,20	2,30
19	Toren	4- 4-1697	1697	270	25	245	216	1,80	0,66	9,90	1,80	0,40
20	Heer Jansz	23-12-1694	1699	316	—	316	277	6,20	19,55	9,73	—	—
21	Adriaan	20-11-1680(?)	1708	59	—	59	58	2,05	31,52	4,40	—	—
22	Rip	22-12-1710/ 9-11-1711	1713	147	—	147	142	4,20	28,57	5,75	—	—
23	Maria	6- 4-1719	1719	148	—	148	146	2,35	15,90	5,95	—	—
24	Jonkvrouw Anna	27- 3-1726	1727	245	30	215	203	3,85	15,75	6,75	2,90	3,—
25	Anna Friso	5- 2-1743/ 2- 3-1747	1747	129	23	106	83	2,50	19,38	4,60	2,55	1,10
26	Willem Adriaan	17- 2-1749	1749	160	—	160	160	3,50	21,88	5,45	—	—
27	Jacoba	22- 1-1767	1769	296	—	296	294	5,75	19,49	9,52	—	—
28	Willem	22- 2-1770	1771	122	—	122	106	1,10	0,92	4,52	—	—
29	Sophia	13- 1-1774	1775	95	95	—	—	1,90	20,—	5,—	0,75	2,65
30	Soelekerke	25- 2-1817	1818	475	—	475	442	6,35	13,36	10,85	—	—
31	Onrust	8- 6-1845	1846	338	—	338	310	6,50	19,14	10,85	—	—
32	Leendert Abraham	24-10-1848	1853	150	16	147	113	3,45	22,93	6,—	2,15	0,90
33	Spiering	4- 7-1855	1856	165	—	165	163	3,40	20,48	5,28	—	—

§ nr.	Polder	dijken in km		Glooiingen in m ²	oevercontrole in			wegen in km		Opmerkingen	
		dijken 1961			peilraaien	door peilraaien	strand- meetraaien	Polder- wegen	Prov. wegen		
		binnendijken	zeedijken								
1	Oud Noord-Beveland	ca 15,— a	ca 9,—	ca 95000,—	71	4	18 b	ca 50,—	ca 6,—	a = incl. 3,5 km inlaagdijk b = deels gemeten tot 1934 c = incl. 1 km nollen	
2	Orizand	—	—	—	—	—	—	—	—		
3	Nieuw Noord-Beveland	7,55 c	1,50	40000,—	33	1	—	18,—	0,50		
4	Frederiks	5,90	—	—	—	—	—	9,—	2,—		
5	Wissenkerke	7,60	—	—	—	—	—	13,—	2,60	d = metingen om de 5 jaar	
6	Oud 's-Gravenhoek	—	—	—	—	—	—	—	—		
7	Kamperland	6,65	—	—	—	—	—	8,40	1,60		
8	Ouweleck	—	—	—	—	—	—	—	—		
9	Oud Kortgene	5,20	—	—	—	—	—	6,50	5,80		
10	Geersdijk	4,75	—	—	—	—	—	7,55	1,60		
11	Kats	1,56	0,54	7500,—	—	—	6 d	2,—	1,25		
12	Kampensnieuwland	1,50	—	—	—	—	—	1,50	0,80		
13	Al te Klein	—	—	—	5	1	—	—	—		
14	Nieuw 's-Gravenhoek	—	—	—	—	—	—	—	—		
15	Stads	2,05 (1,55)	(0,50)	—	—	—	—	1,55	1,25	() Tussen haakjes is tot 1961	
16	West	0,50	—	—	—	—	—	1,70	—		
17	Oost	1,50	—	—	—	—	—	1,50	—	e = doorgebroken (1953) en afgegraven	
18	Vliete	1,50 f	2,60	60160,—	49	3	—	4,30	—		
19	Toren	1,70 g	1,50	15000,—	7	1	—	5,—	1,—	f = incl. 0,9 km inlaagdijk g = incl. 0,8 km inlaagdijk	
20	Heer Jansz	6,20 (6,05)	(0,15)	—	—	—	—	10,—	—		
21	Adriaan	2,05 (0,20)	(1,85)	2500,— h ¹	6	—	6 h ²	2,05	—	h ¹ = rijsbeslag met puin h ² = schormetingen tot 1961	
22	Rip	4,20	—	—	—	—	—	5,70	1,80		
23	Maria	1,—	1,35	—	7	1	—	4,—	—	k = incl. 1,5 km inlaagdijk	
24	Jonkvrouw Anna	2,85 (0)	1,— (3,85)	34770,—	42	—	—	4,85	1,—		
25	Anna Friso	1,70 k	2,25	19000,—	43	4	—	2,80	—		
26	Willem Adriaan	3,50 (0,76)	(2,74)	9000,—	26	2	—	7,50	—	i = gemeten tot 1924	
27	Jacoba	5,20 (4,40)	0,80 (1,35)	4000,—	8	—	—	8,—	1,—		
28	Willem	1,10 (0)	(1,10)	7000,—	20	—	—	2,—	—		
29	Sophia	—	—	—	—	—	—	—	—		
30	Soelekerke	6,35 (1,90)	(4,45)	12000,—	26	—	3 h	8,50	—		
31	Onrust	5,— (0)	1,50 (6,50)	57700,—	49	1	7 i	2,20	0,80		
32	Leendert Abraham	0,90 j	3,80	44270,—	86	3	8	3,90	—		j = inlaagdijken en nollen
33	Spiering	3,40 (0)	(3,40)	3000,—	36	—	—	2,50	—		
Totalen		106,41	25,84	410900,—	514	21	48	194,—	29,—		* gemiddeld dijkgetal

gelegen, moerassig, zou willen handhaven. De oudere kaart (fig. 3) heeft op de Colijnsplaat nog een kreek: de hell. De stroom de Zuidvliet komen we al bij Stoke tegen:

Ende ginc te Caetse (Kats) rechtevort,
Ende scepede, hebbic ghehort,
In Zuutvliet, hi ende sine man,
Ende ginghen te Wichvliet (Wijtvliet) an.

In de 18e eeuw wordt de naam Zuidvliet gedeeltelijk verdrongen door het nieuwe vaarwater de Zandkreek, de naam van een kreek bij het oude Emelisse (kaart van 1597). Het Calffvlietsse Gadt op dezelfde kaart herinnert aan het Calvliet voor 1530. Op de kaarten van 1597, 1598 en 1628 wordt in de omgeving van Kats het Catsse Reck genoemd, later Katse Rak. Volgens Schönfeld hebben we hier met een kustwoord te maken bij rekken behorend. Het duidt dus een gerecht, een recht stuk water aan.

Bij „vronen en vrijlanden” hebben we te denken aan landen die uit verschillende oorzaken, soms zeer moeilijk na te gaan, vrij waren van geschot of minder betaalden. De polder behoorde tot de heerlijkheden Colijnsplaat, Noord-Beveland, Gemeen Ambacht en Cats (nog bestaand).

§ 2. ORIZANDPOLDER (opwas) — 1602.

De polder die in 1639 inundeerde zouden we op de tegenwoordige kaart van Zeeland moeten zoeken op de zandplaat „Vuilbaard” in de Oosterschelde ten n.w. van Colijnsplaat. Voor de situatie van Orizand, zie fig. 7, 8 en 9 in hoofdst. I. Smallegange wil de naam Orizand als volgt verklaren: Woor is ruigte, vandaar de naam Woresand, het ruige begroeide zand, hetgeen Oresand (Orizand) geworden zou zijn. We laten deze verklaring voor wat ze is. Het was inderdaad een ruig eiland, wanneer we letten op de duinen in het westen. Of we bij het Faal en de Val aan een grenswater mogen denken zoals bij het veel beroemdere Sincfal? (De Val of het kleine Faal, volgens Beekman, scheidde de Colijnsplaat van Noord-Beveland, terwijl het grote Faal, zoals gezegd, de scheiding vormde tussen Zeeland Bewesten en Beoosten Schelde.)

§ 3. NIEUW NOORD-BEVELANDPOLDER — 1616.

Vrije waterkerende polder van 1616 tot 1687 en van 1732 tot de calamiteusverklaring in de eerste helft van de 19e eeuw. Vrij verklaard bij K.B. van 1872, daarna weer vrij waterkerend. (In 1687 kwam de polder binnen te liggen door de bedijking van de Vlietepolder terwijl ze door de inundatie van de Oud 's Gravenhoekpolder in 1732 weer buitenpolder werd.)

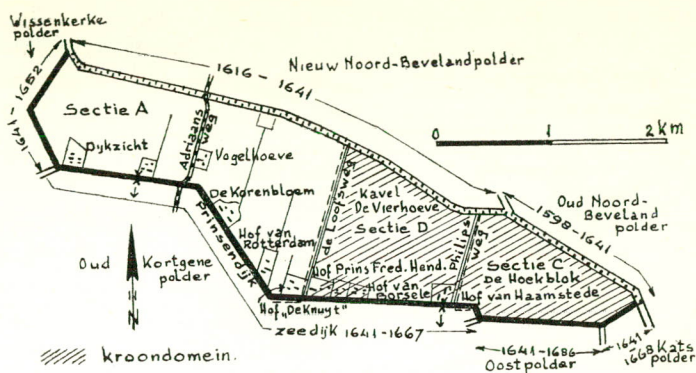

fig. 171. Frederikspolder.

volgerlanden voor. Men kende de onderscheiding hoofd- en volgerlanden. Het volgerland bestond vaak uit gronden die wegens bijzondere geaardheid of ligging niet als hoofdland konden gerekend worden, b.v. slechte moerassige gronden.¹²⁰ Tot op heden heeft het Oranjehuis zijn stempel op de polder gezet (Kroondomein). De polder behoorde tot de heerlijkheden Noord-Beveland en Kortgene.

§ 5. WISSENKERKEPOLDER — 1652.

Vrije waterkerende polder van 1652 tot 1697, daarna door bedijking van de Toren polder vrij niet waterkerend geworden. Overstroomd geweest in 1682.

Afwatering. Vanaf 1652 via een zeesluis aan de noordzijde ten westen van het dorp. Deze sluis bleef bij de bedijking van de Toren polder (1697) intact. In de 18e eeuw suerend via de sluis van de Geersdijk polder ten oosten van Geersdijk en vanaf 1771 via voornoemde polder naar de suatiesluis van de Willempolder. Behoorde tot het uitwateringswaterschap „Willem c.a.". Sinds 1961 suerend via het gemaal aan de Willempolder. Hoogteligging van de polder N.A.P. tot 1.25 m + N.A.P. Gewenst z.p.p. 0.20 m — tot 0.60 m — N.A.P., voor onderbemalingsgebied „Bokkegat" 1.10 m — N.A.P.

Enkele bijzonderheden. Op de kaart met een bedijkingsproject van de Wissenkerkepolder van 1645 komt de Boogaert Creecke ofte Schare voor, later Bokkegat genoemd. De volksmond weet te melden, dat er eens een bok met de stroom kwam meedrijven; anderen weten te verhalen dat men daar vroeger nacht aan nacht een bok hoorde blaten. De naam Wissenkerke wijst op de stichting van een kerk door een zekere Wisse, een vanouds bekende Zeeuwse voornaam, later familienaam. De

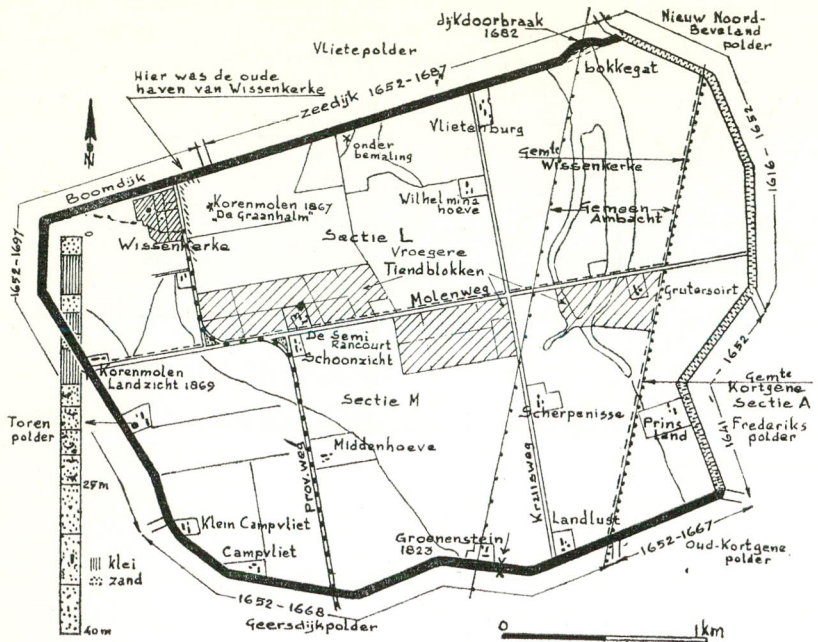

fig. 172. Wissenkerkepolder.

polder behoorde voor het grootste gedeelte tot de heerlijkheid Wissenkerke en Geersdijk; voor de rest onder het Gemeen Ambacht en Kortgene.

§ 6. OUD 'S GRAVENHOEKPOLDER — 1657 (zie fig. 12).

Vrije waterkerende polder van 1657 tot 1732. De polder is geïnundeerd in 1732. Is eerder overstroomd geweest in 1682.

Enkele bijzonderheden. Op een kaart van 1602 wordt de La(e) yeplaat gescheiden door een verzande kreek „Lanc Hals” genaamd, van de Vyseplaat. Laatstgenoemde plaat wordt in 1602 als begroeid aangegeven, maar in 1620 is het enkel een zandplaat. Laai betekent ondiep. Een Laaye Kreekwatering en een Laayewatering komen in Zuid-Holland voor.¹²¹⁾ De polder werd ook wel de Plaetpolder of La(a) yeplaatpolder genoemd. Een kaart met het bedijingsproject bevindt zich in het Rijksarchief in Zeeland (nr 902).

§ 7. KAMPERLANDPOLDER (opwas) — 1658.

Vrije waterkerende polder van 1658 tot 1719, daarna door bedijking van de Mariapolder vrij niet waterkerend geworden.

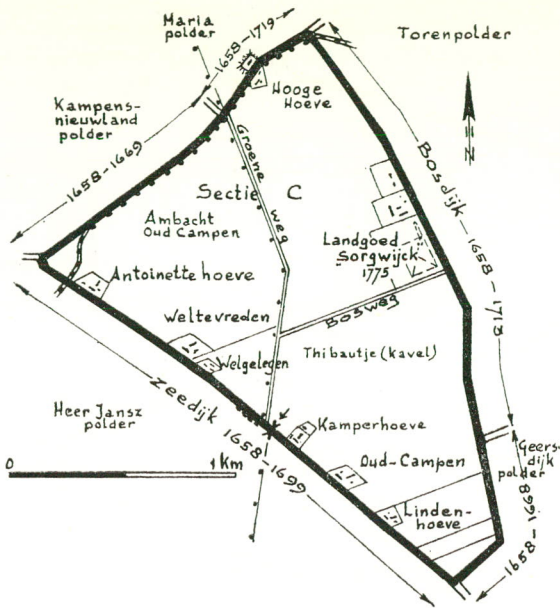

fig. 173. Kamperlandpolder.
(1713 moet zijn 1697.)

ook wel van de Oud Kampenpolder en de Nieuw Wissenkerkepolder. Met de eerste wordt dan bedoeld het meest westelijke deel en met de tweede het oostelijk deel van de polder, wat gezien de vroegere grenzen der ambachtsheerlijkheden gemakkelijk te verklaren is (zie kaart van Hattinga in fig. 16, p. 54). Tot verbinding met de in 1652 bedijkte Wissenkerkepolder en ter bevordering van de aanslibbing werd een dam gelegd door de „Kampense kreke”, zijnde een geul tussen beide polders. Deze dam werd in 1668 de scheidingsdijk tussen de Toren polder en de Geersdijkpolder. Een gedeelte van de polder wordt „Thibautje” genoemd, daarmee de herinnering levend houdend aan de vroeger in Zeeland bekende regentenfamilie Thibaut. De polder behoorde tot de heerlijkheden Geersdijk en Wissenkerke en Oud Kampen (nog bestaand).

§ 8. OUWELECKPOLDER (opwas) — 1665 (zie fig. 17).

Vrije waterkerende polder van 1665 tot 1780. De polder is geïnnundeerd op 26 februari 1780. Is eerder overstroomd geweest in 1682. Alleen de Nieuwe Westnol aan de Vlietpolder (fig. 183) is nog een restant van de oorspronkelijke zeedijk van Ouweleck.

Afwatering. Via een sluis in de zuidelijke dijk, vanaf 1697 tot 1780 via de Toren polder.

Enkele bijzonderheden. Op de kaart fig. 17, ziet men de sterk verdeelde kavels, die toebehoorden aan het Oranjehuis.

Afwatering. Vanaf 1658—1699 via een suatiesluis bij de Kamperhoeve, daarna via de Heer Jansz polder naar de suatiesluis aan de Kamperlandse haven. Behoorde tot het Uitwateringswaterschap „Heer Jansz c.a.”. Sueert vanaf 1961 via het gemaal aan de Willempolder. Hoogteligging van de polder 1.00 m + tot 1.75 m + N.A.P. Gewenst z.p.p. 0.10 m + tot 0.30 m — N.A.P.

Enkele bijzonderheden. Men spreekt

§ 9. OUD KORTGENEPOLDER — 1667.

Vrije waterkerende polder van 1667—(1686)1708 (zie Adriaanpolder § 21), daarna vrij niet waterkerend. Overstroomd geweest in 1953.

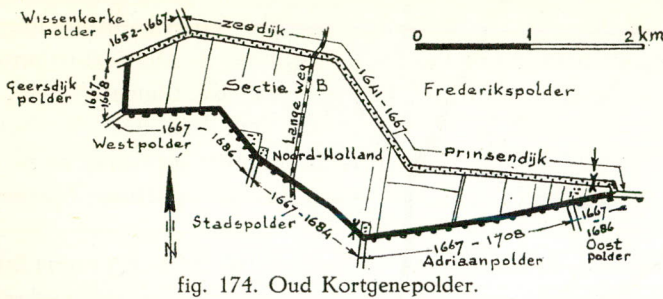

fig. 174. Oud Kortgenepolder.

waterschap „Stads c.a.". Sueert sinds 1961 via het gemaal aan de Adriaanpolder. Hoogteligging van de polder 0.50 m + tot 1.00 m + N.A.P. Gewenst z.p.p. N.A.P. tot 0.60 m — N.A.P.

Enkele historische bijzonderheden. Door bedijking van de Oostpolder werden de Oud Kortgenepolder en de Frederikspolder, beide de eerste en de oudste binnepolders (vrij niet waterkerend) van Noord-Beveland. De polder werd genoemd naar het vroegere stadje Kortgene, dat ten zuiden van de Oud Kortgenepolder had gelegen en welks toren zich tijdens de bedijking van laatstgenoemde polder, sinds 1532 nog uit het water verhief. De noordelijke dijk van de polder wordt gevormd door de ca 3300 m lange „Prinsendijk". De gehele polder behoorde tot de heerlijkheid Kortgene.

§ 10. GEERSDIJKPOLDER — 1668.

Vrije waterkerende polder van 1668 tot 1818, daarna door bedijking

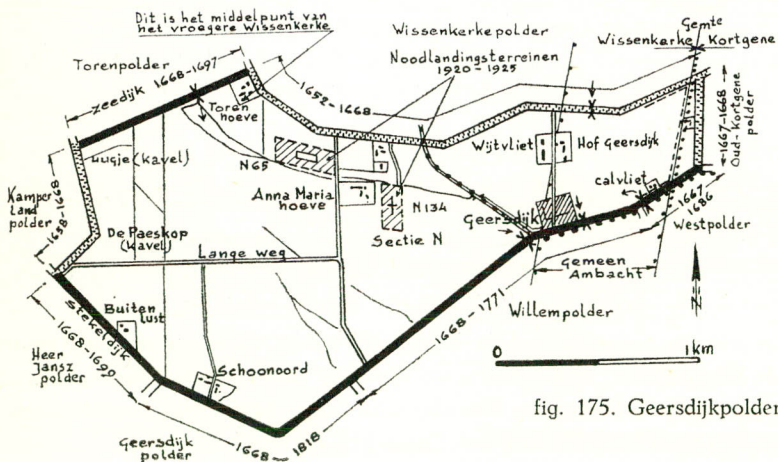

fig. 175. Geersdijkpolder.

van de Soelekerkepolder vrij niet waterkerend. Overstroomd geweest in 1808 en 1953.

Afwatering. Van 1668—1771 via de suatiesluis ten oosten van Geersdijk, daarna tot 1961 via dezelfde sluis (wachtsluis geworden) naar de suatiesluis van de Willepolder. Behoorde tot het Uitwateringsschap „Willem c.a.". Sinds 1961 suerende via het gemaal aan de Willepolder. Hoogteligging van de polder N.A.P. tot 1.25 m + N.A.P. Gewenst z.p.p. 0.20 m — tot 1.10 m — N.A.P.

Enkele bijzonderheden. Bij de naamsafleiding van Geersdijk is gedacht aan de dijk van Gerolf, in het Latijn: Gerolfus of Gerulfus. Na de herdijking is het dorpje nooit uitgegroeid. Het grootste gedeelte behoorde tot de heerlijkheid Wissenkerke en Geersdijk; de rest behoorde tot het Gemeen Ambacht (102 gemeten) en Kortgene (14 gemeten).

§ 11. KATSPOLDER — 1668.

Vrije waterkerende polder sinds de bedijking. Overstroomd geweest in 1682 en 1953. Dijkverhogingen aangebracht in 1906 en aanleg buitenberm in 1928.

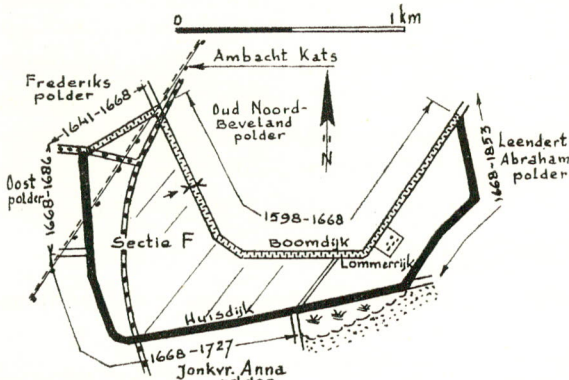

fig. 176. Katspolder.

Afwatering. Via een duiker door de Boomdijk naar de suatiesluis te Colijnsplaat. Hoogteligging van de polder 0.75 m + tot 1.50 m + N.A.P. Gewenst z.p.p. is 0.30 m — N.A.P.

Enkele bijzonderheden. De kaart van 4 oktober 1667 van S. Anemaet (Alg. Rijksarchief nr 2819) houdt

met het „Catse steenhoofd” de herinnering levend aan het oude Kats. De polder behoort voor het overgrote deel tot de heerlijkheid Kats, slechts enkele gemeten vielen onder Kortgene.

§ 12. KAMPENSNIUWLANDPOLDER — 1669.

Vrije waterkerende polder van 1669 tot 1719, daarna door bedijking van de Rippolder, vrij niet waterkerend geworden. Overstroomd geweest in 1682. De nieuwe Provinciale weg (plan) naar de Veerse dam loopt ter lengte van ca 0.7 km dwars door het poldertje.

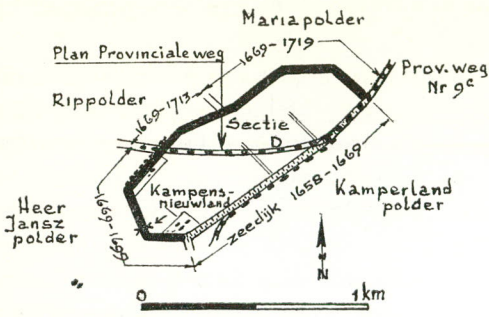

fig. 177. Kampensnieuwlandpolder

Afwatering. Vermoedelijk van 1669—1699 via een eigen suatiesluisje, daarna via de Heer Jansz polder naar de sluis aan de Kamperlandse haven. Behoorde tot het Uitwateringswaterschap „Heer Jansz c.a.". Vanaf 1961 suatie via het gemaal „Rippolder c.a.". Hoogteligging van de polder 1.00 m + tot 1.75 m +

N.A.P. Gewenst z.p.p. is N.A.P.

Enkele bijzonderheden. Ter plaatse bekend als „het poldertje van Mol" (de enige landbouwer in de polder). Rond de jaren 90 van de 17e eeuw ontstond er ruzie over de schorren en aanwassen van Kampensnieuwland die de heer van Soelekerke, mr. Pieter de Huybert, tot zijn gebied rekende. Hier bleek de „metinge" van 1619 en 1620 („basis en fundament naar de welke alle Limijt-scheidinge in geheel Noord-Beveland wordt gerelugeert") niet voldoende. Een akkoord tussen de ambachtsheren van Soelekerke en Kampen en de eigenaren van Kampensnieuwland werd 12 september 1694 gesloten. Het poldertje behoorde tot de gelijknamige heerlijkheid.

§ 13. AL TE KLEINPOLDER — 1670.

Van 1670 tot 1943 vrije waterkerende polder. Geïnuundeerd 7 april

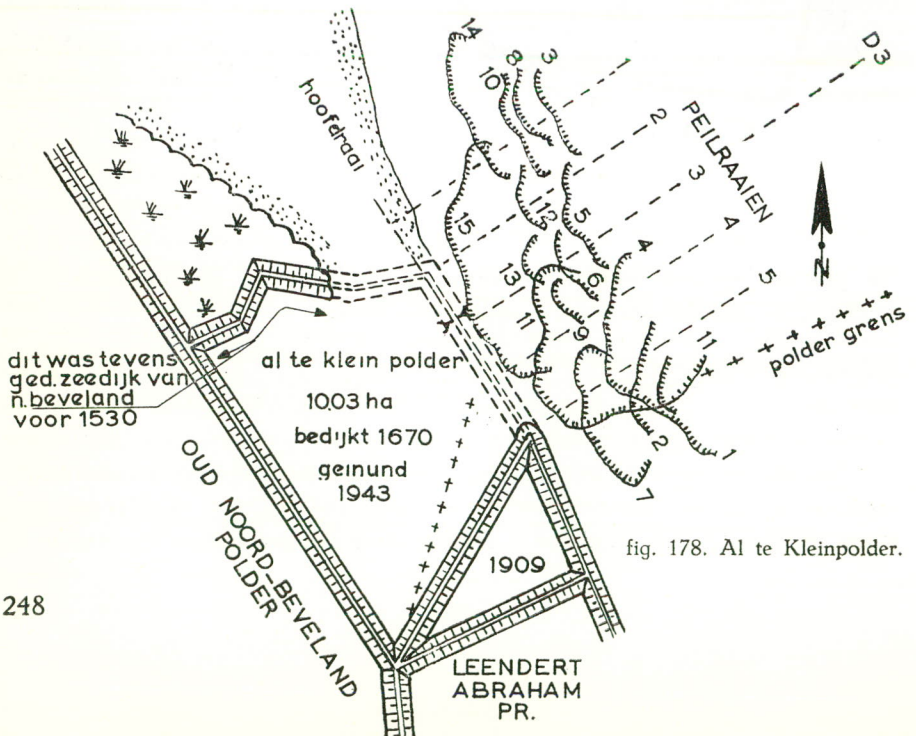

fig. 178. Al te Kleinpolder.

1943. Eerder overstroomd geweest in 1906. De polder is officieel opgeheven met ingang van 1 mei 1947 (K.B. 6-11-1947).

Afwatering. Via een eigen suatiesluisje (in 1943 verdwenen). De doorstromingsbreedte van het sluisje was 0.72 m, de diepte van de slagdrempel lag op 0.49 m + N.A.P. De sluis had één opening met een klep en een schuif.

Enkele bijzonderheden. Bij de bedijking komen we de naam tegen van Lenaert Boot, die in 1675 nog een aanvraag ingediend heeft om een 40 gemeten ten noorden van Al te Klein in te dijken. Deze inpoldering ging niet door. De grond van Al te Klein behoort tot de heerlijkheid Kats.

§ 14. NIEUW 'S GRAVENHOEKPOLDER — 1671 (zie fig. 15).

Vrije waterkerende polder van 1671—1743. Geïndeerd op 10 januari 1743. Eerder overstroomd geweest in 1682. Alleen de oostelijke zeedijk van de Vlietepolder (ca 1 km) is een restant van de oorspronkelijke zeedijk van Nieuw 's Gravenhoek.

Afwatering. Tot de ondergang in 1743 suerde deze polder naar het zuiden, na de bedijking van de Vliete in 1687 via deze polder en vervolgens vanaf 1697 naar de Torenepolder, die aanvankelijk een suatiesluis aan de Roompot had.

Enkele bijzonderheden. Op de polderkaart van 1672 (kopie in atlas-Hattinga II, 27) komen de dijkgraaf Sebastiaan Anemaet met de zijnen als bezitters van 4 van de 8 kavels voor.

§ 15. STADSPOLDER — 1684.

Vrije waterkerende polder van 1684—1961. Door sluiting van de Veeerse dam in 1961 van het buitenwater afgesloten. Overstroomd geweest in 1808 en 1953. Dijkverhoging o.a. in 1927 met een betonmuur.

Afwatering. Vanaf 1684 via de oostelijke suatiesluis aan de haven te Kortgene. In 1784 werd de tweede westelijke sluis gebouwd. Beide sluizen behoorden tot het Uitwateringswaterschap „Stads c.a.” (zie § 13, hoofdstuk II). Vanaf 1961 suatie via het gemaal aan de Adriaanpolder. Hoogteligging van de polder 0.50 m + tot 1.25 m + N.A.P. Gewenst z.p.p. 0.40 m — N.A.P. Westelijke sluis: doorstromingsbreedte 1.25 m, diepte slagdrempel 1.08 m — N.A.P. Oostelijke sluis: doorstromingsbreedte 1.25 m, diepte slagdrempel 1.33 m — N.A.P.; beide sluizen zijn afsluitbaar met twee vloeddeuren en één schuif.

Enkele bijzonderheden. In deze polder kwam het dorp met stadsrechten, Kortgene. In het laatste tiental jaren van de 17e eeuw vestigde zich in deze omgeving een aantal personen uit Vlaanderen en

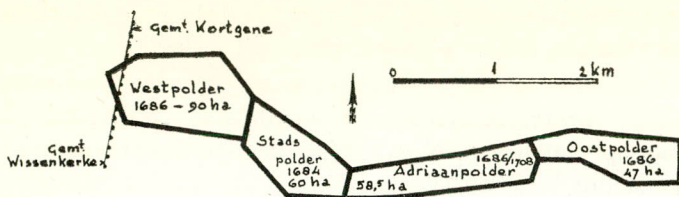

fig. 179 Overzicht Stadspolder c.a. met een bedijkingsoctrooi van 20 nov. 1680.

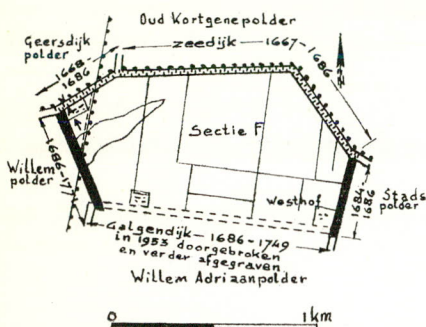

fig. 181. Westpolder.

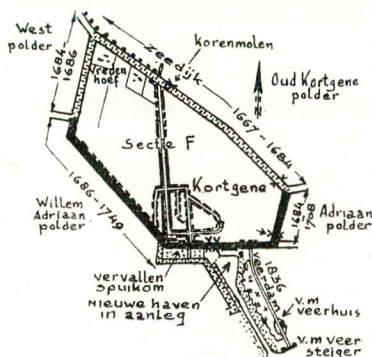

fig. 180. Stadspolder.

Brabant. Uit Vlaanderen o.a.: Lamaj (Lamain?), De Vos, Provoost, Plasman, Maas. De polder behoorde tot de heerlijkheid Kortgene.

§ 16. WESTPOLDER — 1686.

Vrije waterkerende polder van 1686 tot 1771, daarna door de bedijking van de Willempolder vrij niet waterkerend geworden. Overstroomd geweest in 1953. De Galgendijk (weg) is sinds de doorbraak en afgraving in 1953/54 bestemd tot polderweg. In de polder zelf zijn geen wegen.

Afwatering. Via een duiker naar de Stadspolder en de suatiesluizen aan de haven te Kortgene. Behoorde tot het Uitwateringswaterschap „Stads c.a.". Vanaf 1961, suatie via het gemaal aan de Willempolder. Hoogteligging van de polder N.A.P. tot 0.75 m + N.A.P. Gewenst z.p.p. 0.40 m — tot 0.70 m — N.A.P.

Enkele bijzonderheden. De polder behoorde voor het grootste gedeelte tot de heerlijkheid Kortgene, slechts ruim 9 gemeten tot het Gemeen Ambacht.

§ 17. OOSTPOLDER — 1686.

Vrije waterkerende polder van 1686 tot 1727, daarna door bedijking

van de Jonkvrouw Annapolder vrij niet waterkerend geworden. Overstroomd geweest in 1953.

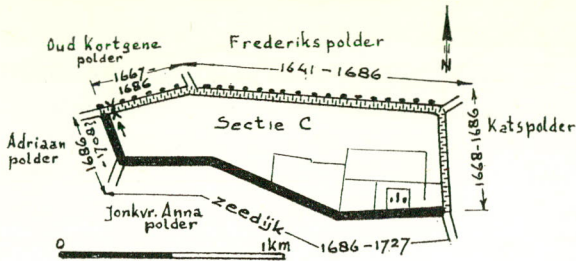

fig. 182. Oostpolder.

Afwatering. Tot 1961 via de Oud Kortgenepolder naar de suatiesluizen aan de Stadspolder. Behoorde tot het Uitwateringswaterschap „Stads c.a.” Vanaf 1961, suatie via het gemaal aan de Adriaanpolder.

Hoogteligging van de polder 0.75 m + tot 1 m + N.A.P. Gewenst z.p.p. 0.30 m — N.A.P.

Enkele bijzonderheden. Lange tijd, tot 1959 toe, werd van de ingelanden geen dijkgeschot geheven. De polder behoorde tot de heerlijkheid Kortgene, slechts 67 roeden tot Kats.

§ 18. VLIETEPOLDER — 1687.

Vrije waterkerende polder van 1687 tot 1697, daarna door bedijking van de Torenepolder vrij niet waterkerend geworden tot de inundatie van Nieuw 's Gravenhoek in 1743. De Vlietepolder is eveneens overstroomd geweest in 1743. Calamiteus verklaard bij K.B. van 16-8-1872. Behoorde reeds eerder tot de calamiteuze „dijkagiën”.

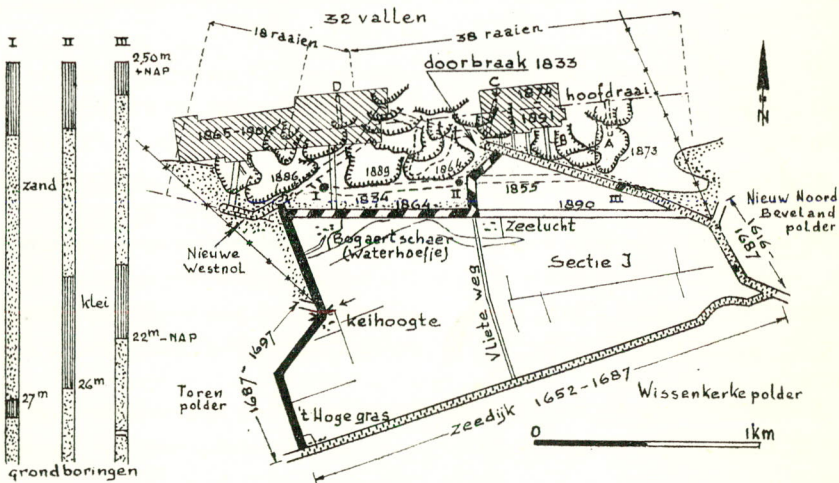

fig. 183. Vlietepolder.

Dijksverhogingen aangebracht o.a. in 1921 en 1928. De grootste oeverval tot heden aan de oevers van Noord-Beveland voorgekomen,

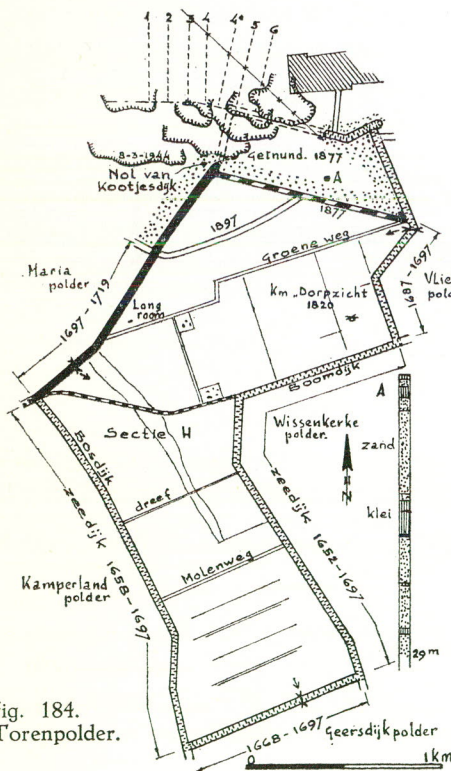
had plaats in 1889 voor de Nieuwe Westnol met een grondverplaatsing van ca 980.000 m³. Diepste punt voor de oever (1960), 489 dm — L.W., is tevens het diepste punt langs Noord-Beveland.

Afwatering. Op een kaart van de Torenpolder (ca 1700) heeft de Vlietepolder een sluis in zijn westelijke dijk, uitkomend in de bij de Torenpolder ingedijkte Groote Kreek. In het midden van de 18e eeuw heeft de polder een sluis in de noordelijke dijk (fig. 17) en suert via de verdronken Nieuw 's Gravenhoekpolder, daarna sinds 2e helft 18e eeuw tot 1961 via de Torenpolder en de Geersdijkpolder naar de suatie-sluis aan de Willepolder. Behoorde tot het Uitwateringswaterschap „Willem c.a.". Vanaf 1961, suatie via het gemaal aan de Willepolder. Hoogteligging van de polder N.A.P. tot 1.25 m + N.A.P. Gewenst z.p.p. 0.40 m — tot 0.80 m — N.A.P.

Enkele bijzonderheden. Op een kaart van 1806 (Rijksarchief in Zee-land) wordt achter de doorbraak van 1743 „De Weel" vermeld. De polder behoorde tot niet minder dan vijf heerlijkheden: 's Gravenhoek, Weele en Vliete, Wissenkerke, West Orizand en Gemeen Ambacht.

§ 19. TORENPOLDER — 1697.

Vanaf 1697 vrije waterkerende polder. Overstroomd geweest in 1808.

Dijksverhogingen aangebracht o.a. in 1906 en 1956.

Grootste diepte voor de oever (1960), 416 dm — L.W. De grootste oeverval aan deze polder had plaats in 1944 op de grensscheiding met de Mariapolder en een grondverplaatsing van ca 840.000 m³.

Afwatering. Vanaf 1697 suerend naar de Roompot, in de eerste helft van de 18e eeuw is de suatie waarschijnlijk verlegd naar de Geersdijkpolder. Vanaf 1771 had de suatie plaats via de sluis van de Willepolder. Behoorde tot het Uitwateringswaterschap „Willem c.a.". Vanaf 1961, suatie via het gemaal aan de Willepolder. Hoogteligging van de polder N.A.P. tot 1.25 m + N.A.P. Gewenst z.p.p. 0.50 m — tot 0.90 m — N.A.P.

Enkele bijzonderheden. De polder behoorde tot de heerlijkheden: Wissenkerke en Geersdijk, Weele en Vliete, 's Gravenhoek en West Orizand.

§ 20. HEER JANSZPOLDER — 1699.

Vrije waterkerende polder van 1699 tot 1961, daarna door sluiting van de Veerse dam van het buitenwater afgesloten. Overstroomd geweest in 1808.

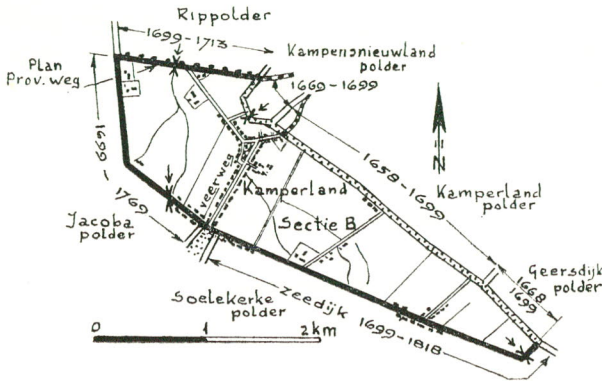

fig. 185. Heer Jansz polder.

Afwatering. Tot 1961 via de suatiesluis aan de haven te Kamperland. Behoorde tot het Uitwateringswaterschap „Heer Jansz c.a.". Doorstromingsbreedte van de sluis 1.82 m, diepte slagdrempel 0.60 m — N.A.P. De sluis, die zal worden opgeruimd, heeft twee vloeddeuren en een schuif. Hoogteligging van de polder 0.25 m + tot 1.25 m + N.A.P. Vanaf 1961, suatie van het gedeelte ten oosten van de Veerweg te Kamperland via het gemaal aan de Willempolder en voor het gedeelte ten westen van de Veerweg te Kamperland via het gemaal „Rippolder c.a.", aan de Jacobapolder. Gewenst z.p.p. 0.10 m — tot 0.30 m — N.A.P.

Enkele bijzonderheden. De aanwas aan deze zijde van Noord-Beveland maakte ook t.b.v. deze polder een regeling tussen ambachtsheren noodzakelijk. In de polder werden betrokken de ambachten Kampenonieuwland, Oud Kampen en Soelekerke, Oud Kampen, Soelekerke en Wissenkerke en Geersdijk.

§ 21. ADRIAANPOLDER — 1686/1708.

De inpoldering kwam gereed in 1686, is in hetzelfde jaar geïnundeerd en herdijkt in 1708. Vrije waterkerende polder tot 1961, daarna door sluiting van de Veerse dam van het buitenwater afgesloten.

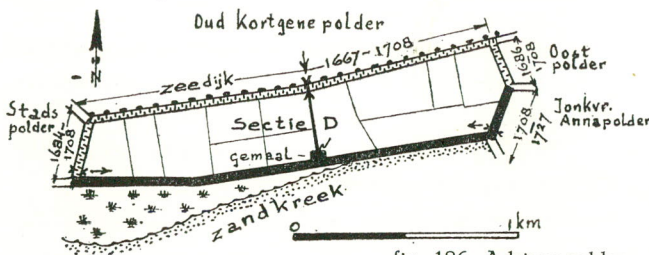

fig. 186. Adriaan polder.

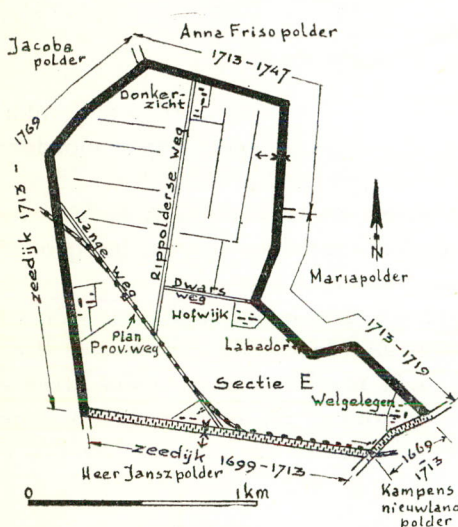
Dijksverhogingen werden uitgevoerd o.a. in 1927 en 1953/55. Diepste punt voor de oever (1960), 125 dm — L.W.

Afwatering. Oorspronkelijk had de polder een eigen suatiesluis. Deze is in 1744 vervallen, in welk jaar een suatiecontract tot stand kwam met de Stadspolder. Tot 1961 had de afwatering via de Stadspolder plaats naar de suatiesluizen aan de haven te Kortgene. Behoorde tot het Uitwateringswaterschap „Stads c.a.". Vanaf 1961 geschiedt de afwatering via het gemaal aan de Adriaanpolder. Hoogteligging van de polder 0.75 m + tot 1.00 m + N.A.P. Gewenst z.p.p. 0.30 m — N.A.P.

Enkele bijzonderheden. De polder behoorde tot de heerlijkheid Kortgene. Het schorregebied voor deze polder is bestemd voor de aanleg van een jachthaven.

§ 22. RIPPOLDER — 1713.

Vrije waterkerende polder van 1713 tot 1769, daarna door bedijking van de Jacobapolder vrij niet waterkerend geworden.

Afwatering. Tot 1961 suatie via een duiker naar de Heer Jansz polder en de suatiesluis aan de haven te Kamperland. Behoorde tot het Uitwateringswaterschap „Heer Jansz c.a.". Vanaf 1961, suatie via het gemaal „Rippolder c.a.".

Enkele bijzonderheden. De polder behoorde voor het grootste gedeelte tot de heerlijkheid Kampensnieuwland, verder tot Oud Kampen en Soelekerke (nog bestaand).

fig. 187. Rippolder.

§ 23. MARIAPOLDER — 1719.

Vrije waterkerende polder van 1719 tot 1775, daarna vrij niet waterkerend door de bedijking van de Sophiapolder. De Sophiapolder inundeerde in 1894, waarna de Mariapolder weer vrij waterkerend werd.

Afwatering. Suatie vanaf 1719 (vermoedelijk tot 1775) aan de noordzijde in de Roompot. Daarna via de Toren- en Geersdijkpolder naar de suatiesluis aan de Willempolder. Behoorde tot het Uitwateringswaterschap „Willem c.a.". Vanaf 1961, suatie via het gemaal aan de Willempolder. Hoogteligging van de polder 0.25 m + tot 1.25 m + N.A.P. Gewenst z.p.p. 0.10 m — tot 0.40 m — N.A.P.

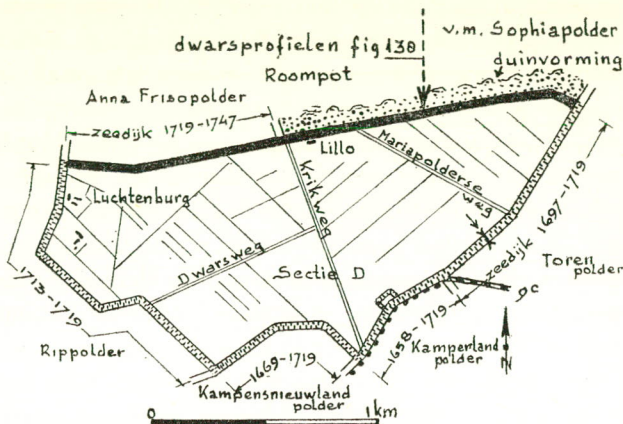

fig. 188. Mariapolder.

Enkele bijzonderheden. De polder behoorde tot de heerlijkheden Kampensnieuwland en Wissenkerke en Geersdijk. De Krikweg vormde de grenscheidung tussen de heerlijkheden.

§ 24. JONKVROUW ANNAPOLDER — 1727.

Vrije waterkerende polder van 1727 tot 1871. In 1871 werd de polder calamiteus verklaard (K.B. 16-8-1871). Overstroomd geweest in 1894 en 1953.

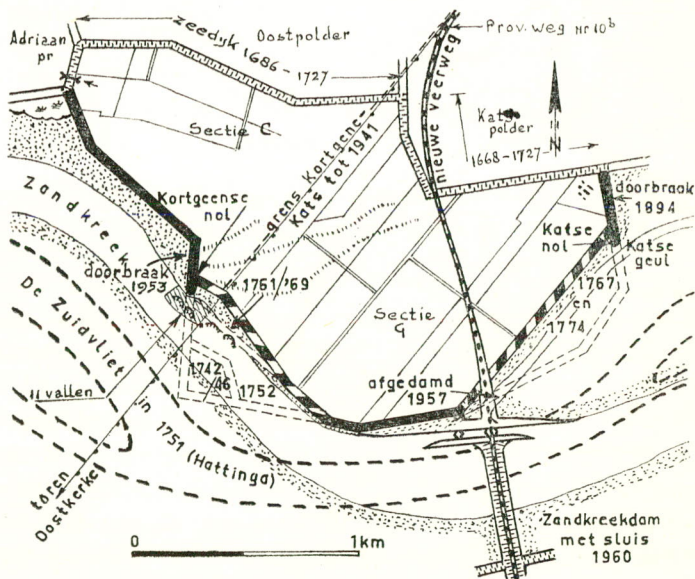

fig. 189. Jonkvrouw Annapolder.

Dijksverhogingen aangebracht o.a. in 1927. Grootste diepte voor de oever (1960), 404 dm — L.W. Geen oeververdediging. Het voorland is nog voldoende breed. In 1913 en 1922 trad een kleine onderzeese oeverafschuiving op.

Dijksverhogingen aangebracht o.a. in 1927 en 1955. Grootste diepte voor de oever (1960), 215 dm—L.W. Tussen 1830 en 1878 zijn 11 vallen of afschuivingen opgetreden waarbij de grootste grondverplaatsing ca 29100 m³ bedroeg.

Afwatering. Vanaf 1727 via een eigen suatiesluis aan de Zandkreek. Vanaf 1767 bestond een suatiecontract met de Adriaanpolder, die reeds sueerde via de sluisen in de Stadspolder. Behoorde tot het Uitwateringswaterschap „Stads c.a.". Vanaf 1961 heeft de suatie plaats via het gemaal aan de Adriaanpolder. Hoogteligging van de polder 0.50 m + tot 1.25 m + N.A.P. Gewenst z.p.p. 0.30 m — tot 0.60 m — N.A.P.

Enkele bijzonderheden. Voor men tot bedijking overging werd tussen de heerschappen van Kortgene en ambachtsheren van Kats een „waterdicht" contract gemaakt (23 dec. 1726). Van de twee zoetelaars-tenten bijv. moest er één op Kortgeense, de ander op Katse grond staan. Op Kortgeense grond moest het meel te Kortgene gemalen worden, op Katse grond in de molen te Kats. De grensscheiding zou eerst door een weg gevormd worden, later volstond men met een sloot tot grens te nemen. ¹²²⁾

§ 25. ANNA FRISOPOLDER — 1747.

Vrije waterkerende polder van 1747 tot 1878. In 1878 werd de polder calamiteus verklaard (K.B. 13-6-1878).

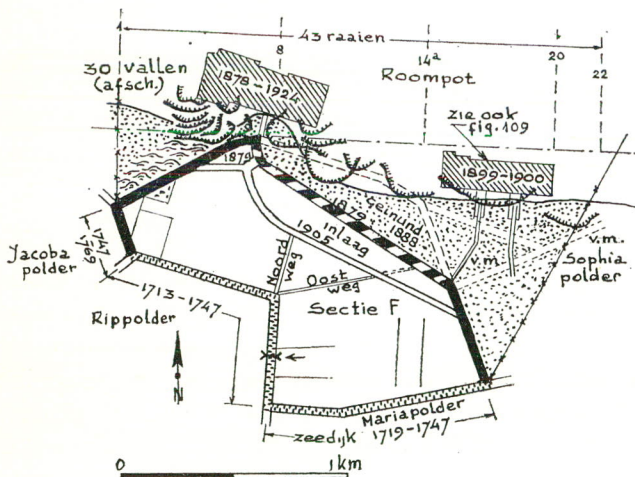

fig. 190. Anna Frisopolder.

Dijksverhogingen werden aangebracht o.a. in 1897 en 1928. Grootste diepte voor de oever (1960), 440 dm — L.W. De grootste oeverval aan deze polder had een grondverplaatsing van ca 450.000 m³ (1908).

Afwatering.

Tot 1961 via de Rippolder naar de suatiesluis aan de haven te Kamperland. Behoorde tot het Uitwateringswaterschap „Heer Jansz. c.a.". Vanaf 1961 suatie via het gemaal „Rippolder c.a.", staande in de Jacobapolder. Hoogte-

ligging van de polder 0.50 m + tot 1.25 m + N.A.P. Gewenst z.p.p. 0.30 m — N.A.P.

Enkele bijzonderheden. De schetstekening toont duidelijk de gevolgen van de stroomaanval in het laatste kwart van de vorige eeuw. De polder behoorde tot de heerlijkheid Kampensnieuwland.

§ 26. WILLEM ADRIAANPOLDER — 1749.

Vrije waterkerende polder sinds de bedijking. In 1961 binnenge-dijkt door sluiting van de Veerse dam. Overstroomd geweest in 1808 en 1953.

Dijksverhogingen aangebracht o.a. in 1907, 1928 en 1953/55. Diepste punt voor de oever (1960), 151 dm — L.W. De polder heeft een schorrandverdediging over ca 1 km lengte.

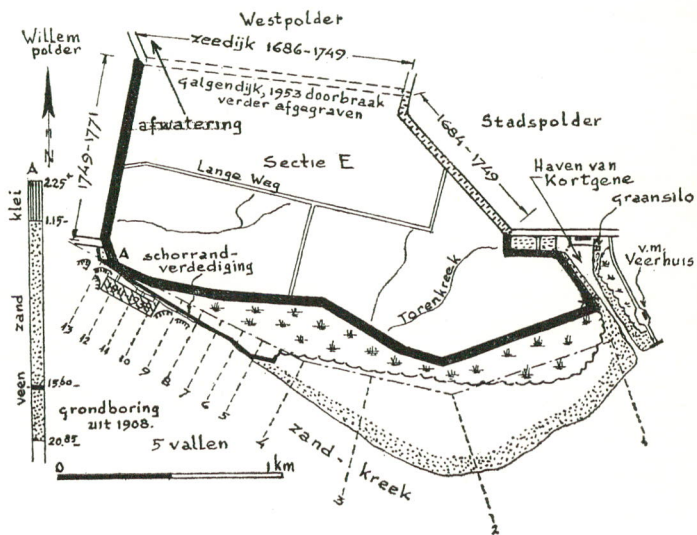

fig. 191. Willem Adriaanpolder.

Afwatering. Vanaf 1749 via een sluis in de spui-kom te Kortgene. Vanaf 1891 door een eigen suatiesluis in de zuidoosthoek van de polder. Doorstromingsbreedte van de sluis 1.— m, diepte van de slagdrempel 0.90 m — N.A.P. De sluis heeft één opening met 2 vloeddeuren en 1 schuif. Vanaf 1961, suatie via het gemaal aan de Willempolder. Hoogteligging van de polder 0.25 m + tot 1.25 m + N.A.P. Gewenst z.p.p. 0.30 m — tot 0.40 m — N.A.P.

Enkele bijzonderheden. De Torenkreek is genoemd naar de toren van Kortgene. De polder behoorde tot de heerlijkheid Kortgene.

§ 27. JACOBAPOLDER — 1769.

Vrije waterkerende polder van 1769 tot 1917. In 1917 werd de

polder calamiteus verklaard (K.B. 23-5-1917), De polder is overstromd geweest in 1808.

Dijksverhogingen aangebracht o.a. in 1928 en 1955 (kistdam). Diepste punt voor de oever (1960), 279 dm — L.W. (Roompot).

Afwatering. Via een eigen suatiesluis in de Kamperlandse havengeul. Doorstromingsbreedte van de sluis 1.70 m, diepte van de slagdrempel 0.45 m — N.A.P. De sluis heeft één opening met 2 vloeddeuren en 1 schuif. Vanaf 1961 suert een klein gedeelte van de polder in de zuidoosthoek via het gemeal „Rippolder c.a.". Vanwege de hoge ligging kan het overige poldergedeelte na sluiting van de Veerse dam door de bestaande suatiesluis blijven afwateren. Hoogteligging van de polder 0.75 m + tot 1.50 m + N.A.P. Gewenst z.p.p. 0.20 m — tot 0.40 m + N.A.P.

Bijzonderheden over deze polder vindt men verspreid in de vorige hoofdstukken.

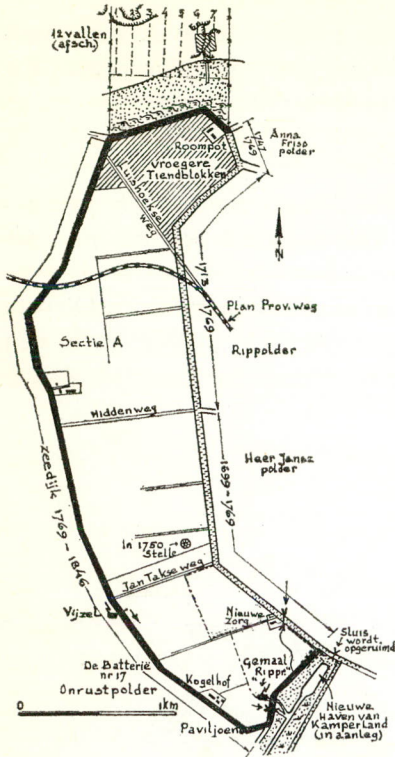

fig. 192. Jacobapolder.

§ 28. WILLEMPOLDER — 1771.

Vrije waterkerende polder sinds 1771. In 1961 binnengedijkt door sluiting van de Veerse dam. Overstromd geweest in 1808, 1883 en 1953.

Dijksverhogingen aangebracht o.a. in 1906. Diepste punt voor de oever (1960), 186 dm — L.W. Op 7 november 1955 trad een oeverval op waardoor ca 10.000 m³ grond in de Zandkreek schoof.

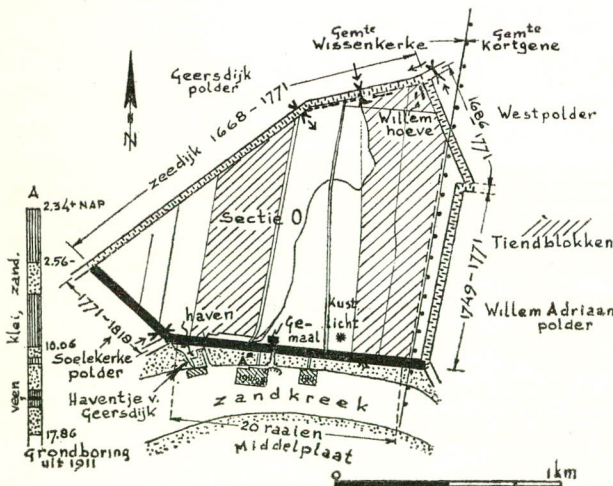

fig. 193. Willempolder.